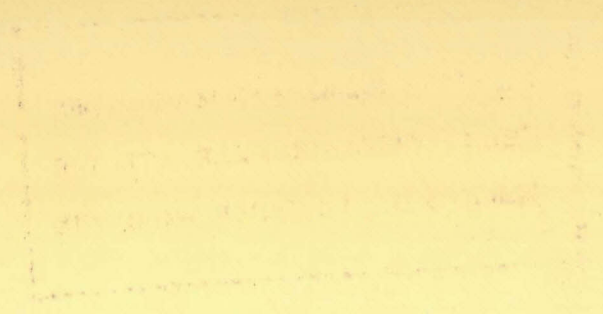

1993 012 656 01

UOVS - SASOL-BIBLIOTEK

199301265601220000019

**DIE VERBAND TUSSEN ADOLESSENTE SE ERVARING VAN HUL
GESINSFUNKSIONERING EN SELFKONSEP**

deur

GERTRUIDA C. STAPELBERG

Skripsie voorgelê ter gedeeltelike vervulling
van die vereistes vir die graad

MAGISTER SOCIETATIS SCIENTIAE
(KLINIESE SIELKUNDE)

in die

Departement Sielkunde

Fakulteit Sosiale Wetenskappe

aan die

Universiteit van die Oranje-Vrystaat

Studieleier: Prof S.J. Wessels (D.Phil)

Medestudieleier: Mnr K.G.F. Esterhuysen (M.A.)

November 1992

HIERDIE EKSEMPLAAR MAG ONDER
GEEN OMSTANDIGHED E UIT DIE
BIBLIOTEEK VERWYDER WORD NIE

COPIES

Opgedra aan Hennie en my moeder

Universiteit van die
Oranje-Vrystaat
BLOEMFONTEIN
- 8 JUN 1993
UOVS SASOL BIBLIOTEEK

T 155.51825 STA

BEDANKINGS

My opregte dank en waardering aan:

- * Prof. S.J. Wessels, Departementshoof van Departement Sielkunde, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, as studieleier van hierdie studie, vir sy waardevolle leiding, belangstelling en aanmoediging.
- * Mnr. K.G.F. Esterhuysen, as medestudieleier van die studie, vir sy leiding en opoffering met betrekking tot die verwerking van inligting.
- * Die Onderwysdepartement van die Oranje-Vrystaat en die Eenheid vir Professionele Opleiding en Dienslewering in die Gedragwetenskappe (EPOG) vir die inligting wat in hierdie skripsie aangewend is.
- * Dr. M.A. Rossouw, vir die taalversorging.
- * Mev. Heymans, vir die tikwerk.
- * Mnr J. le Roux vir sy hulp met die tegniese versorging.
- * My eggenoot, vir sy volgehoue hulp, geduld en aanmoediging.
- * My Skepper, wat my die innerlike vermoë gegee het om die studie te voltooi.

INHOUDSOPGAWE

BLADSY

HOOFSTUK 1 INLEIDING

1.1	Probleemstelling	1
1.2	Doelstellings	3
1.3	Beplanning	4

HOOFSTUK 2 PSIGO-OPLEIDING AS TEORETIESE VERKLARINGSMODEL

2.1	Inleiding	5
2.2	Die teoretiese onderbou van Psigo-opleiding	5
2.2.1	'n Persoon-omgewingsmodel	5
2.2.2	Mensbeskouing in Psigo-opleiding	6
2.2.3	Implikasies van toepassing by die ontwikkeling van 'n model vir Psigo-opleiding	8
2.2.3.1	Die algemene sisteemteorie	10
2.2.3.2	Verskillende ontwikkelingsperspektiewe aansluitend by Psigo-opleiding	21
2.3	Die praktykmodel vir Psigo-opleiding	24
2.4	Psigo-opleiding as teoretiese verklaringsmodel vir hierdie navorsingsprojek	25

HOOFSTUK 3 DIE GESINSFUNKSIONERING VAN DIE ADOLESSENT

3.1	Inleiding	27
3.2	Gesinsontwikkeling	27
3.3	Die begrip gesinsfunksionering	31
3.3.1	Inleiding	31
3.3.2	Die psigoanalitiese benadering	32
3.3.3	Die behavioristiese benadering	32
3.3.4	Die humanistiese benadering	33
3.4	Die veranderende gesin en gesinsfunksionering	34
3.5	Gesinsfunksionering tydens adolessensie	37
3.5.1	Ontwikkelingstake waaraan die gesin met adolessente moet voldoen	37
3.5.2	Kriteria waaraan gesinsfunksionering gedurende adolessensie moet voldoen	39

HOOFSTUK 4 ADOLESSENSIE AS ONTWIKKELINGSFASE

4.1	Inleiding	42
4.2	Begripsomskrywing	42
4.3	Algemene ontwikkeling van die adolessent	43
4.3.1	Liggaamlike en fisiologiese veranderinge	44
4.3.2	Kognitiewe ontwikkeling	44
4.3.3	Morele ontwikkeling	45
4.3.4	Sosiale ontwikkeling	46
4.3.5	Identiteitsvorming	46

4.4	Veranderde lewensituasie	48
4.5	Verdere teoretiese uitgangspunte betreffende adolessensie	49
4.5.1	Die organismies-gefundeerde ontwikkelingsteorieë	49
4.5.2	Die psigoanalitiese perspektief	50
4.5.3	Die behavioristiese perspektief	50
4.5.4	Erikson se psigososiale ontwikkelingsperspektief	51
4.5.5	Antropologiese studies	52
4.6	Ontwikkelingstake	52
4.6.1	Die funksie van ontwikkelingstake	52
4.6.2	Die ontwikkelingstake van die adolessent	54

HOOFSTUK 5 DIE SELFKONSEP

5.1	Begripsomskrywing	56
5.2	Die selfkonsep as konstruksie	57
5.2.1	Selfkonsep en identiteit	60
5.3	Teoretiese beskouinge betreffende selfkonsep	62
5.3.1	Psigoanalitiese benadering	62
5.3.2	Behavioristiese benadering	62
5.3.3	Fenomenologiese benadering	62
5.3.4	Purkey se teorie	65
5.3.5	Vrey se teorie	67
5.3.6	Samevatting van die teoretiese beskouinge	68
5.4	Die selfkonsep in ontwikkelingsperspektief	68
5.4.1	Die rol van die selfkonsep tydens adolessensie	72
5.5	Faktore wat bydra tot die ontwikkeling van die selfkonsep	73
5.5.1	Totale aanvaarding	73
5.5.2	Bemeestering teenoor mislukking	73
5.5.3	Liefde en agting	74
5.5.4	Duidelike afgebakende grense	74
5.5.5	Persepsie	74
5.6	Samevatting	75

HOOFSTUK 6 DIE ADOLESENT SE GESINSFUNKSIONERING EN SELFKONSEP

6.1	Gesinsverhoudinge	78
6.1.1	Die adolessent se belewing van gesinsverhoudinge	78
6.1.2	Die invloed van gesinsverhoudinge op die selfkonsep van die adolessent	79
6.2	Die opvoedingspatroon van die ouers	81
6.2.1	Die adolessent se belewing van die opvoedingspatroon van die ouers	81
6.2.2	Die invloed van ouers se opvoedingspatroon op die selfkonsep van die adolessent	83

HOOFSTUK 7 DIE METODE VAN ONDERSOEK

7.1	Die navorsingshipotese	87
7.2	Meetinstrumente	87
7.2.1	Die Interpersoonlike Verhoudingevraelys (IVV)	88

7.2.2	Die Biografiese Vraelys (BV)	89
7.3	Samestelling van ondersoekgroep	90
7.3.1	Steekproef	90
7.3.2	Selfkonsep	90
7.4	Die eksperimentele metode	91
7.4.1	Navorsingsontwerp	91
7.4.2	Insameling van gegewens	92
7.4.3	Verwerking van gegewens	92

HOOFSTUK 8 RESULTATE, BESPREKING VAN RESULTATE EN GEVOLGTREKKING

8.1	Beskrywing van die steekproef aan die hand van die biografiese veranderlikes	94
8.2	Ontleding van die verband tussen adolessente se beewing van gesinsfunksionering en hul selfkonsep	97
8.3	Algemene opmerkings	105
8.4	Gevolgtrekking	106

HOOFSTUK 9 SAMEVATTING 107

OPSOMMING 111

BIBLIOGRAFIE 113

BYLAE

LYS VAN FIGURE

Figuur 2.1 'n Persoon-omgewingsmodel	6
Figuur 2.2 Skematiese voorstelling van die hiërargies geordende lewende sisteme	9
Figuur 2.3 Die kubernetiese siklus	17
Figuur 2.4 Interaksies in die mens se lewensloop	20
Figuur 2.5 Die praktykmodel van Psigo-opleiding	24
Figuur 5.1 Komponente van die selfkonsep	57
Figuur 5.2 Purkey se selfkonsepspiraalmodel	66

LYS VAN TABELLE

Tabel 8.1 Frekwensiedistribusie van ondersoekgroep volgens hulle beleving van onderlinge gesinsverhoudinge	95
Tabel 8.2 Frekwensiedistribusie van ondersoekgroep volgens hulle beleving van hulle ouers se dissipline	95
Tabel 8.3 Frekwensiedistribusie van ondersoekgroep volgens hulle beleving van hulle vader se opvoedingspatroon	96
Tabel 8.4 Frekwensiedistribusie van ondersoekgroep volgens hulle beleving van hulle moeder se opvoedingspatroon	96
Tabel 8.5 Frekwensiedistribusie van ondersoekgroep volgens hulle beleving van hoe hulle ouers reëls toepas	97
Tabel 8.6 Kruistabulering van selfkonsep teenoor beleving van onderlinge gesinsverhoudinge	99
Tabel 8.7 Kruistabulering van selfkonsep teenoor ouers se dissipline	100
Tabel 8.8 Kruistabulering van selfkonsep teenoor beleving van vader se opvoedingspatroon	101
Tabel 8.9 Kruistabulering van selfkonsep teenoor beleving van moeder se opvoedingspatroon	102
Tabel 8.10 Kruistabulering van selfkonsep teenoor toepassing van reëls deur ouers	104

HOOFSTUK 1

INLEIDING

1.1 Probleemstelling

Die selfkonsep van die mens bepaal in 'n groot mate die wyse waarop die individu sy (of haar) lewensomstandighede evalueer en deurskou; dit bepaal weer sy verwagtinge, sy gedrag en die besluite wat hy neem (Burns, 1986; Coleman, 1980). Hieruit blyk dit duidelik dat die belangrikheid van die selfkonsep - veral tydens die oorgangsfase vanaf kind tot volwassene - nie onderskat kan word nie. Die fisiologiese, kognitiewe en psigologiese veranderinge tydens adolessensie dra op 'n geïntegreerde en gekoördineerde wyse by tot 'n verhoogde selfbewustheid en selfs toenemende tevredenheid of bekommernis oor hoe ander jou waarneem (Louw, 1990). Hierdie verhoogde sensitiwiteit ten opsigte van eiewaarde tydens adolessensie, het gelei tot 'n groot hoeveelheid navorsing om die korrelate van selfkonsepontwikkeling tydens adolessensie te bepaal (Burns, 1986; Coleman, 1980; Jacobs & Vrey, 1982; Manaster, 1977).

Een van die mees erkende faktore, volgens Rosenberg (1965), wat 'n rol speel by die ontwikkeling van die selfkonsep tydens die kinderjare, is die invloed van die belangrike ander, naamlik die ouers, sibbe, onderwysers en portuurgroep. Die gesin word algemeen deur navorsers beskou as die belangrikste agent in die lê van fondasies vir geestesgesondheid tydens die kinderjare (Papalia & Olds, 1989; Rosenberg, 1965; Salkind, 1981). Uit die literatuur blyk verder duidelik dat die adolescent se selfkonsep verband hou met sy gesinsfunksionering (Burns, 1986; Lawton, 1982; Louw, 1990; Hoelter & Harper, 1987).

Hierdie korrelasie is egter baie sterker ten opsigte van die adolessent se persepsie van ouerlike gedrag en die ouer-kind-verhouding, as vir die werklike ouerlike gedrag (Hoelter & Harper, 1987; Rosenberg, 1965). Teen hierdie agtergrond moet daar dus rekening gehou word met die feit dat adolessente en hul ouers se evaluasie van die funksionering van hulle gesinne en die waarde daarvan vir hulle vordering, verskil (Roelofse & Middleton, 1985).

Benewens die verskille in die evaluering van gesinsfunksionering oor die algemeen, het gesinsfunksionering as sulks ook oor die afgelope paar dekades veranderinge ondergaan. Dit laat die vraag ontstaan in watter mate die gesin steeds 'n invloed op die adolessent se selfkonsep uitoefen.

Navorsing wat gedurende die afgelope paar dekades oor gesinne gedoen is, verwys gereeld na die ingrypende demografiese en sosiale veranderinge wat die gesin ondergaan het (Gerdes, Moore, Ochse & Van Ede, 1988; Lerner & Spanier, 1978; Montgomery, 1982; Mook, 1986). Daar word veral daarop gewys dat die kleiner wordende gesinne met verhoogde emosionalisering en die daarmee gepaardgaande meer konflik te doen sal hê (Anderson, 1982; Cohler & Geyer, 1982; Gerdes et al., 1988). Hierdie wysigings in gesinsfunksionering dra waarskynlik daartoe by dat die gesin se invloed op die ontwikkeling van die adolessent nie verminder het nie, maar wel verander het.

Daar is die afgelope twee dekades dan in die besonder gefokus op die effek van die verhoogde eise wat, in die lig van tegnologiese ontwikkeling, aan die adolessent gestel word. 'n Ander terrein waarna ook telkens in die literatuur verwys word, is die effek van die adolessent se posisie in die gesin (Alberoni, 1981; Atwater, 1983; Coleman, 1980; Rice, 1981; Sebald, 1984). Tydens die sestigerjare, wat gekenmerk is deur opstandigheid van die adolessente, het dit voorgekom asof die adolessente

hulle ouers ter wille van hul portuurgroep verwerp het (Erikson, 1968; Hurlock, 1973; Rapoport & Rapoport, 1980; Schultz, 1976). Ander navorsingsbevindings het egter gedui op 'n meer gebalanseerde optrede van adolessente, en daar is gevind dat gesinsfunksionering steeds 'n invloed het op die ontwikkeling van die adolessent (Cohler & Geyer, 1982; Greenberg, Siegel & Leitsch, 1983; Van Wyk, 1983).

Hoewel daar baie algemene navorsing gedoen is betreffende die verhouding tussen adolessente en hul ouers, wil dit voorkom of daar nie genoegsame navorsing gedoen is sover dit die impak van die gesin op die selfkonsep van die adolessent aangaan nie. Cheung en Lau (1985:439) verwys hierna soos volg: "*However not much research has been done on examining this relationship.*"

1.2 Doelstellings

- (a) Hierdie ondersoek is 'n poging om aanvullende lig te werp op dié faktore van gesinsfunksionering wat 'n bydrae lewer tot selfkonsepontwikkeling by adolessente.
- (b) In hierdie ondersoek word gepoog om die invloed van die adolessent se belewing van gesinsfunksionering op sy selfkonsep, aan te toon.
- (c) Hierdie ondersoek sal poog om meer lig te werp op die gesin se rol in adolessente se ontwikkeling, veral ten opsigte van die plattelandse jeug.

Uit die onderskeie doelstellings blyk dit dat die sentrale doel van hierdie navorsingsprojek is om ondersoek in te stel na die verband tussen die adolessent se belewing van sy gesinsfunksionering en sy selfkonsep.

1.3 Beplanning

Die weergee van 'n teoretiese raamwerk as agtergrond waarteen hierdie navorsingsprojek gelees moet word, is vir doeleindes van hierdie navorsingsprojek baie belangrik. Psigo-opleiding, wat by implikasie die algemene sisteemteorie omsluit, sal as teoretiese raamwerk vir hierdie navorsingsprojek bespreek word. Psigo-opleiding impliseer by implikasie 'n verwysing na die ontwikkeling van die mens oor sy hele lewensloop, sowel as na die algemene sisteemteorie. Die ontwikkeling van die adolessent, die gesin en die selfkonsep sal dus verken word in 'n poging om 'n oorsigbeeld te vorm van die komplekse interaksies binne die gesin. Daar sal in die literatuurstudie ook gepoog word om te bepaal watter dimensies van die ouer-kind-verhouding die "belangrikste" bydrae lewer tot die selfkonsepontwikkeling van die adolessent.

Vervolgens sal bespreking gewy word aan Psigo-opleiding as teoretiese en verklaringsmodel vir hierdie navorsingsprojek.

---oOo---

HOOFSTUK 2

PSIGO-OPLEIDING AS TEORETIESE VERKLARINGSMODEL

2.1 Inleiding

Selfkonsepontwikkeling kan aan 'n konstellasie van faktore toegeskryf word. Om hierdie rede is 'n omvattende teoretiese raamwerk, waarbinne die interverweefde kompleksiteit in 'n geheel gekonseptualiseer kan word, nodig.

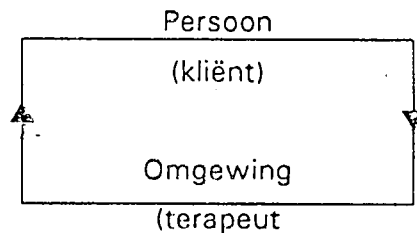
Schoeman (1983) definieer Psigo-opleiding as gerig op die voorkoming van geestesprobleme en die ontwikkeling van optimale menslike potensiaal. Dit behels die opleiding van individue en groepe in vaardighede, insigte en bevoegdhede ten einde 'n meer sinvolle en doelgerigte lewe te voer. Psigo-opleiding blyk dus die teoretiese raamwerk te wees waarbinne die dinamiek en kompleksiteit van die adolessent se selfkonsep en sy gesinsfunksionering geakkommodeer kan word.

2.2 Die teoretiese onderbou van Psigo-opleiding

2.2.1 'n Persoon-omgewingsmodel

In reaksie op die linieêr-kousale mediese model, stel Ivey en Simeck-Downing (1980) 'n model voor wat weg beweeg van die oorsaak-gevolgbenadering na 'n persoon-omgewingstransaksie in die ontwikkelingsin van die woord. Hierdie model kan skematies soos volg voorgestel word:

Figuur 2.1 'n Persoon-omgewingsmodel

(Ivey & Simeck-Downig, 1980:152)

Uit figuur 2.1 blyk die volgende duidelik:

- persone determineer die omgewing;
- die omgewing determineer die persoon; en
- die omgewing en persone is in gedurige interaksie met mekaar en ontwikkel mekaar.

2.2.2 Mensbeskouing in Psigo-opleiding

In enige ontwikkelings- of terapeutiese situasie behoort die kliënt (individue of groep) en sy behoeftes die spilpunt te wees waarop gefokus word. In 'n situasie soos dié word 'n sekere mensbeskouing dus veronderstel. Die potensiaal vir 'n ontwikkelingsmodel is volgens Corsini (1979) vervat in die volgende belangrike aspekte van mensbeskouing:

- die mens is verantwoordelik en vry;
- die mens het die vermoë om sy eie doelwitte te stel en te bereik; en

- die mens strew na selfaktualisering.

Daar kan ook verwys word na bydrae vanuit die Behaviorisme met uitgangspunte soos:

- gedrag word beïnvloed deur die manipulering van die omgewing (Skinner, 1971), en
- gedrag is 'n produk van leer en sosio-kulturele kondisionering.

In aansluiting by hierdie uitgangspunte kan ook aanvullend verwys word na Ellis se rasioneel-emotiewe terapeutiese beginsels waarin die aanleer van kognitief-emosionele vaardighede beklemtoon word om 'n ontwikkelingsklimaat te aktiveer.

Hierdie uitgangspunte, naamlik dat die mens verantwoordelik en vry is; dat hy oor die vermoë beskik om eie doelwitte te stel; dat hy na selfaktualisering strew; dat hy kognitief-emosionele vaardighede kan aanleer; dat sy gedrag die produk van leer is en beïnvloed kan word deur manipulering van die omgewing, het neerslag in die werk van sielkundiges soos Carkhuff (1981) gevind. Hierdie wegbeweeg vanaf die "tradisionele" terapeutiese werkswyse, skep nuwe ruimte vir menslike ontwikkeling en bied nuwe uitdagings vir wat, in die breër sin van die woord, vir die ontwikkeling van die gemeenskap van die sielkundige groot waarde is.

Teen hierdie agtergrond word vervolgens bespreking gewy aan die implikasies van 'n model vir Psigo-opleiding.

2.2.3 Implikasies van toepassing by die ontwikkeling van 'n model vir Psigo-opleiding

Schoeman (1983) identifiseer sekere belangrike implikasies vir die ontwikkeling van 'n teoretiese en praktyk-georiënteerde model vir Psigo-opleiding. Hierdie faktore omskryf die kenmerke van Psigo-opleiding en impliseer 'n verdere uitgebreide onderbou van teoretiese beginsels. Die implikasies sal vervolgens kortliks aangedui word, waarna die algemene sisteemteorie, kubernetika en sekere ontwikkelingsperspektiewe wat hiermee verband hou, bespreek sal word. Die implikasies is soos volg:

1. Psigo-opleiding is geskik vir die ontwikkeling van meer komplekse sisteme.
2. Die proses van Psigo-opleiding is siklies van aard.
3. Psigo-opleiding betrek die ontwikkeling van die mens oor sy hele lewensloop.
4. Psigo-opleiding is gerig op voorkoming.
5. Psigo-opleiding veronderstel sekere metodes van opleiding.

(Schoeman, 1983)

Slegs die implikasies wat besondere betrekking het op hierdie ondersoek, sal vervolgens in groter detail bespreek word.

- (i) Psigo-opleiding is geskik vir die ontwikkeling van meer komplekse sisteme

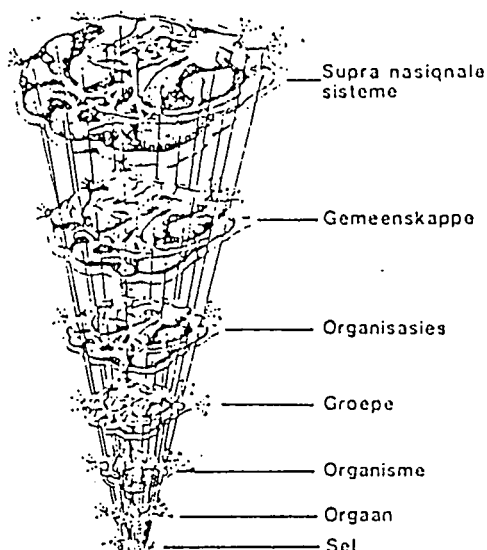
Die ontwikkelende kompleksiteit van sisteme impliseer 'n hiërargiese ordening van sisteme waarin die individu sowel as die groep waarvan die individu 'n deel is, 'n bepaalde vlak uitmaak. Schoeman (1983) gee 'n weergawe van so 'n hiërargiese ordening van lewende sisteme soos deur Miller gekonseptualiseer. Hiervolgens is lewende sisteme in sewe vlakke georden, naamlik:

1. Selle
2. Organe
3. Organisme (die mens)
4. Groepe (gesinne, komitees, werkgroepe)
5. Organisasies (sakeondernemings, skole, universiteite)
6. Gemeenskappe (etniese groepe, sosio-ekonomiese groepe)
7. Supra-nasionale sisteme (sisteme wat bestaan uit 'n versameling van gemeenskappe)

(Schoeman, 1983:8)

Miller stel hierdie hiërargiese orde van sisteme skematies soos volg voor:

Figuur 2.2 Skematiese voorstelling van die hiërargies geordende lewende sisteme

(Schoeman, 1983:9)

Binne die raamwerk van die voorafgaande konseptualisering is dit duidelik dat op

organismiese vlak, met die menslike persoonlikheid as lewende sisteem, kennis oor die individuele persoonlikheid en die mens in die breë funksionering geïntegreer kan word. Dit blyk verder ook baie duidelik dat dié hiërargiese vlak van groepe 'n meer komplekse sisteem impliseer. Volgens die algemene sisteemteorie is 'n verandering of ontwikkeling in die totale sisteem moontlik indien 'n element of subsisteem in 'n sisteem verander of ontwikkel. Om hierdie konsep in breër konteks te verstaan, is dit egter vervolgens nodig om 'n meer gedetailleerde bespreking aan die algemene sisteemteorie te wy.

2.2.3.1 Die algemene sisteemteorie

Die algemene sisteemteorie is volgens Schoeman, Nel en Wessels (1983) gebaseer op die uitgangspunt dat die werklikheid kompleks is en dat verskynsels wat in die werklikheid voorkom interafhanklik van mekaar en die omgewing is. Hieruit volg dit dat die oorsaak van menslike gedrag nie toegeskryf kan word aan enkelvoudige elemente binne die mens as 'n sisteem nie, maar dat dit 'n funksie van die interafhanklikheid tussen die elemente van so 'n sisteem en tussen die sisteem en ander sisteme is.

Die sisteembenadering het sy ontstaan te danke aan die doelstelling van verskeie wetenskaplikes om 'n oorhoofse teorie en metodologie te vind wat diverse velde van kennis sou saambind (Trappl & Pask, 1978). Die algemene sisteemteorie probeer egter nie om bestaande vakteorieë te vervang nie, maar poog eerder om bestaande kennis en teorieë sinvol te integreer en te orden (Schoeman et al., 1983). Daar kan dus na die algemene sisteemteorie verwys word as 'n metateorie, aangesien dit 'n teoretiese raamwerk bied waarbinne die menslike persoonlikheid as 'n interafhanklike verskynsel binne 'n groter sisteem beskrywe en ondersoek kan word.

Gedurende die vroeë dertigerjare het Von Bertalanffy (1972) die probleem van teoretiese embriologie bestudeer. Hy het gepostuleer dat die historiese ontwikkelingsgang van natuurwetenskaplike navorsing vanaf die Griekse tye tot die begin van die 19de eeu feitlik tot stilstand gekom het.

'n Griekse filosoof, Aristoteles, se bekende holistiese standpunt waarvolgens 'n voorwerp alleen beskrywe en begryp kan word binne die konteks van 'n groter geheel, het die implikasie gehad dat die mens sowel as die invloed van die omgewing bestudeer moes word om menslike gedrag na behore te verstaan (Von Bertalanffy, 1972).

Met die verloop van die eeue is hierdie beskouing egter vervang met 'n neiging om komplekse verskynsels te reduceer tot elementêre dele. Dit het gelei tot die prewetenskaplike paradigma van linieêre oorsaaklikheid (Schoeman et al., 1983).

In die vroeë twintigerjare formuleer Von Bertalanffy sy sogenaamde organismiese bestuderingswyse in die biologie. Hy postuleer twee fundamentele beginsels waarvan die teoretiese konsepte van 'n sisteemteorie afgelei word, naamlik:

- die beginsel van biologiese instandhouding, waarvolgens 'n organiese sisteem neig om homself in stand te hou, en
- die beginsel van hiërargiese orde, waarvolgens die sisteem neig na 'n maksimumformasie sowel as na ruimtelike-ordening.

Vervolgens word daar aan meer besonderhede omtrent die algemene sisteemteorie aandag gegee.

(i) Die sisteem: 'n definisie

Die volgende definisie van die woord sisteem, soos dit in die algemene sisteemteorie gebruik word, word deur Schoeman (1983:4) gegee:

'n Sisteem vorm 'n geheel of 'n eenheid wat uit verskillende dele of sub sisteme bestaan wat verwant is aan mekaar en in interaksie met mekaar verkeer.

Voorts word 'n uiteensetting van die gemeenskaplike kenmerke van sisteme, na analogie van Schoeman (1983) en Silvio (1978), gegee.

(ii) Kenmerke van sisteme

- 'n Sisteem vorm 'n geheel of eenheid

Die sisteem as geheel is meer as die somtotaal van die dele (of sub sisteme). Dit impliseer dat die sisteem as 'n geheel oor eienskappe beskik wat nie by die sub sisteme aangetref word nie. In hierdie studie maak die gesin die sisteem uit. Dit het die implikasie dat die gesin se funksionering as eenheid nie slegs deur die afsonderlike bestudering van die individuele lede verduidelik kan word nie (Linde & Broodryk, 1986).

- 'n Sisteem bestaan uit sub sisteme

'n Sisteem, behalwe as dit die kleinste sisteem is, bestaan uit verskillende sub sisteme, eenhede, komponente of aksies. Hierdie sub sisteme kan onbeperk wees, met die kleinste sisteem bestaande uit slegs twee komponente. Elke sub sisteem het

'n gedifferensieerde funksie en kan uit die aard van die saak ook deel uitmaak van 'n ander sisteem. So kan dit vervolgens gestel word dat die gesin as 'n sisteem ook uit verskeie subsisteme, naamlik die gesinslede bestaan. Die adolessent is dus vir die doeleindes van hierdie ondersoek 'n subsisteem, en die dinamika van die adolessent se ontwikkeling is juis onder andere geleë in die interaksie tussen die gesinslede.

- Die interaksie en verwantskap tussen subsisteme en sisteme

Daar bestaan altyd 'n verwantskap tussen die subsisteme onderling en tussen die sisteem en sy subsisteme. Hierdie verwantskap tussen die subsisteme en tussen die subsisteme en die sisteem self, impliseer altyd interaksie tussen genoemde sisteme. Sonder interaksie tussen die verskillende vlakke van sisteme, is instandhouding van en groei binne die sisteem nie moontlik nie.

Linde en Broodryk (1986) stel in dié verband dat 'n sisteem 'n stel interaksionele komponente is, waar die funksionering van een komponent deur die vlakke van funksionering van elk van die ander komponente beïnvloed word. Die wyse waarop 'n gesinsisteem funksioneer, het belangrike implikasies vir die welvaart en ontwikkeling van elke lid van die gesin (of subsisteem).

- 'n Sisteem is deel van 'n groter struktuur

Alle sisteme het 'n suprasisteem. Die suprasisteem is die daaropvolgende sisteem op 'n hoër vlak in die hiërargiese orde van sisteme (vergelyk 2.2.3(i)). Ten einde te ontwikkel, of soms selfs te oorleef, moet elke sisteem in voortdurende interaksie met die suprasisteem verkeer. Hierdie interaksie bring aktiwiteit(e) mee wat onontbeerlik vir die ontwikkeling en voortbestaan van die subsisteem is.

- 'n Sisteem: in tyd en ruimte

Elke sisteem funksioneer in tyd en ruimte. Die sisteem het 'n historiese plek wat beduidend is in die beskrywing van die sisteem se samestelling en dinamika op 'n gegewe tydstep. Tyd, soos dit gebruik word in die algemene sisteemteorie, word dus gedefinieer as die bepaalde oomblik wanneer 'n struktuur bestaan of wanneer 'n proses plaasvind. 'n Sisteem word beïnvloed deur tyd deurdat die sisteem binne die tydspanne altyd vorentoe of agtertoe beweeg. Die struktuur van die sisteem verander dus altyd met verloop van tyd. Die monitering van hierdie veranderingsproses is van die allergrootste belang wanneer ons in die ontwikkeling van sisteme sou belangstel. Die ontwikkelingsielkunde by uitnemendheid spel die belangrikheid van tyd by die ontwikkelingsproses uit. Vir doeleindes van hierdie ondersoek word tyd gekoppel aan die verskillende fases van ontwikkeling waarin 'n individu en die gesin op 'n gegewe tydstep verkeer.

'n Sisteem is ook evalueerbaar deur die ruimte waarin dit bestaan. Hierdie ruimte kan fisies of abstrak-konseptueel wees. Fisiese ruimte impliseer die afgebakende gebied wat gedeel word deur waarnemers van die sisteem. Konseptuele ruimte is die omgewing en samelewing waarbinne die sisteem bestaan en word deur die mens self geskep. Die interpretasie van konseptuele ruimte en die waarneming van verhoudings in so 'n ruimte, is afhanklik van menslike observasies.

- Grense

Ruimte impliseer grense. 'n Sisteem word van die suprasisteem en die subsisteem onderskei deur die identifisering van grense. Hierdie grense kan deurdringbaar of ondeurdringbaar, vaag of duidelik wees. Hiervolgens kan sisteme as onderskeidelik oop en toe geklassifiseer word. 'n Oop sisteem laat inligting deur, terwyl dit nie die

geval by 'n geslote sisteem is nie.

- Energie- en inligtinguitruiling

'n Baie belangrike konsep van die algemene sisteemteorie is die in- en uitruil van inligting binne sowel as tussen die sisteem(e). Hierdie vloeï van energie en inligting tussen sisteme en subsisteme is noodsaaklik vir die sisteem se voortbestaan en ontwikkeling. Indien daar min of geen vloeï van inligting of energie oor die grense is nie, lei dit tot disintegrasie en deteriorasie binne en tussen sisteme ('n toestand van entropie). Negentropie is 'n toestand wat ook kan voorkom; dit is die toestand tussen maksimale en minimale entropie.

- Oop en geslote sisteme

Die noodsaaklike vloeï van energie en inligting is slegs moontlik tussen sisteme en subsisteme as die grense daarvan deurdringbaar, deurlaatbaar of oop is. 'n Oop sisteem bly voortbestaan deurdat transaksies en transformasies kan plaasvind en uitsette gelewer kan word. 'n Geslote sisteem daarteenoor het ondeurdringbare grense wat alle interaksie en dus ook transformasie blokkeer.

Die verskil tussen oop en geslote sisteme word ook in terme van morfogenese en morfostase verduidelik. Morfogenese is die proses waardeur 'n sisteem 'n nuwe struktuur ontwikkel om by die invloed van die omgewing aan te pas. Morfogenese is dus 'n eienskap van 'n oop sisteem. Morfostase verwys na die neiging van 'n sisteem om homself te handhaaf ongeag die invloed van die omgewing. Morfostase is 'n kenmerk van geslote sisteme.

- Sisteme strewe na stabiliteit

Enige lewende sisteem streef daarna om 'n toestand van stabiliteit te handhaaf in die interaksieproses met ander sisteme sowel as met die suprasisteem. Oormatig ongereguleerde uitruil van inligting en energie uit die omgewing kan 'n oop sisteem egter ook nadelig beïnvloed. Die sisteem het dus terugvoersiklusse nodig om homself sinvol en effektief te reguleer.

Die stabiliteitstoestand wat 'n sisteem beleef is nie altyd ideaal of positief nie. In die algemene sisteemteorie word teoreties na twee stabiliteitstoestande verwys:

- (i) In 'n nie-progressiewe stabiliteitstoestand word die ekwilibrium, na 'n periode van onstabiliteit, na die oorspronklike vlak van funksionering herstel.
- (ii) In die geval van die progressiewe stabiliteitstoestand bereik die sisteem ook 'n ekwilibrium, maar in hierdie toestand vind organisasie op 'n hoër vlak van kompleksiteit plaas.

Oop sisteme raak dus met verloop van tyd toenemend kompleks en georganiseerd, aangesien die sisteem voortdurend besig is om by verskillende eise en veranderinge in die omgewing aan te pas.

- Terugvoer: Voorwaarde vir instandhouding van die sisteem

Lewende sisteme benodig 'n terugvoerproses om hulleself te reguleer en effektief instand te hou. Interne terugvoer geskied wanneer 'n sisteem dele van sy eie uitset as terugvoer gebruik, en eksterne terugvoer geskied wanneer die sisteem insette vanuit ander sisteme gebruik. Daar kan verder onderskei word tussen positiewe en negatiewe terugvoer. Positiewe terugvoer dra by tot ewewig, terwyl negatiewe

terugvoer disekwilibrium in die hand werk.

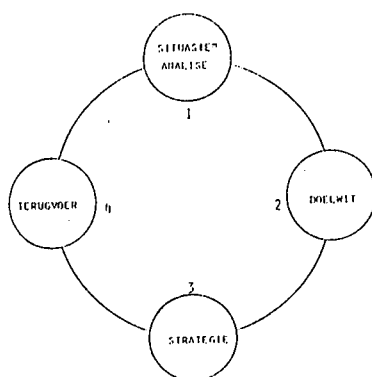
2.3.2 Die proses van Psigo-opleiding is siklies van aard

Die dinamiese vloeï van energie- en inligtinguitruiling tussen oop sisteme en die instandhouding van sisteme deur middel van terugvoerprosesse, suggereer 'n oorkoepelende model van prosesfunksionering (Silvio, 1978).

(a) Psigo-opleiding en die kubernetiese siklus

Weiner (1948) het vanuit die konsep van sikliese funksionering kubernetika ontwikkel. Rademeyer (1978) definieer kubernetika as die wetenskap van die kontrole van komplekse sisteme deur middel van inligtinguitruiling. Die bestudering van kubernetika toon aan dat daar 'n self-kontrollerende beheersiklus bestaan wat noodsaaklik is vir optimale sisteemfunksionering (Schoeman, 1983). Figuur 2.3 gee 'n skematiese voorstelling van so 'n selfkontrollerende beheersiklus:

Figuur 2.3 Die kubernetiese siklus

(Schoeman, 1983)

(b) Uit figuur 2.3 blyk die volgende:

(i) Die kubernetiese siklus begin deur 'n situasie-analise wat gedoen word. Na

aanleiding van die situasie-analiese kan behoeftes bepaal word waarna doelwitte uitgespel kan word.

- (ii) Doelwitformulering geskied ooreenkomstig die bepaalde behoeftes wat geïdentifiseer is. Die terugvoerproses maak dit dus moontlik vir die sisteem om 'n hiërargie van voorkeurbesluite op te stel deurdat die sisteem 'n keuse kan uitoefen ten opsigte van watter interne progressiewe stabiliteitstoestand die sisteem wil inneem. Die voortbestaan van die sisteem binne die suprasisteem hang weer af van eksterne doelstellings of 'n stel interaktiewe doelstellings.
- (iii) Die bereiking van 'n doelwit bepaal die uiteindelijke bestaan en vestiging van 'n sisteem. Aangesien die wyse waarop doelstellings bereik kan word varieer volgens omstandighede, het Von Bertalanffy (1972) die konsep ekwifinaliteit geskep. Hiermee word bedoel dat die finale progressiewe stabiliteitstoestand deur middel van verskillende aanvangspunte bereik kan word. Sekere gedragshandelinge of strategieë word dus geïdentifiseer.
- (iv) Ná implementering van die geselekteerde strategie word die effek daarvan met die aanvanklike doelwit vergelyk. Hierdie beoordeling word terugvoer genoem (Schoeman, 1983). Terugvoer funksioneer as 'n evaluasiemeganisme waardeur daar 'n direkte terugkoppeling van doelwitbereiking na doelwitformulering in die hand gewerk word.

Waar daar bespreking aan die algemene sisteemteorie en kubernetika gewy is, is dit vervolgens nodig om in die volgende afdeling na die belangrikheid van die ontwikkelingsielkunde binne die breë konsep van Psigo-opleiding te verwys.

(ii) Psigo-opleiding betrek die ontwikkeling van die mens oor sy hele lewensloop

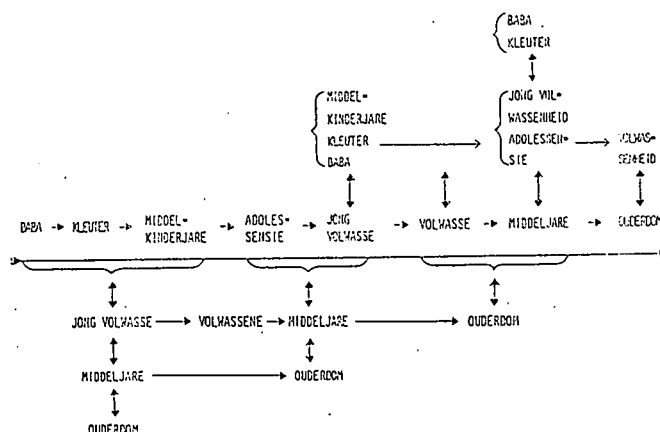
Verklaringsmodelle vir Psigo-opleiding word in die ontwikkelingsielkunde gevind. Die ontwikkelingstake en vlakke van ontwikkeling wat deur veral Havighurst (1953), Erikson (1968), Piaget (1972) en Maslow (1970) beskryf word, kan volgens Schoeman (1983) as doelstellings vir 'n model vir Psigo-opleiding dien.

Die ontwikkelingsfunksie wat Psigo-opleiding in die lewensloopontwikkeling van die individu vervul, sal vervolgens bespreek word met betrekking tot die interaksies in die mens se lewensloop.

(a) Interaksies in die mens se lewensloop

Die verskillende lewensiklusse binne een gesin wat uit adolessente, jonger broers en susters, hulle ouers en moontlik ook grootouers kan bestaan, impliseer 'n kompleksiteit van interaksies. Die kompleksiteit word verhoog deurdat elke subsisteem in 'n eie fase van ontwikkeling verkeer. Die komplekse interaksies tussen die verskillende lede van 'n gesin oor die mens se lewensloop kan skematies soos volg voorgestel word:

Figuur 2.4 Interaksies in die mens se lewensloop

(Schoeman, 1983:7)

Uit Figuur 2.4 blyk dat ten einde die kompleksiteit van die adolescent se behoeftes te verstaan, dit nodig is dat kennis gedra moet word van die ontwikkelingstadiums waarin lede van die saamgestelde gesin in 'n relevante tydstip verkeer.

In aansluiting by die hele konsep van ontwikkelingstadiums sal die verskillende ontwikkelingsperspektiewe baie kortliks bespreek word.

(b) Teorieë oor menslike ontwikkeling

Die ontwikkeling van die individu is 'n dinamiese proses vanaf bevrugting tot die dood (Louw, 1990; Salkind, 1981). Die totale lewensloop kan in verskillende fases ingedeel word. Hierdie indeling is gebaseer op die waarneming dat sekere tydperke besondere kenmerke het. Afhangende van die invalshoek van 'n teorie, kan die fases beskryf word in terme van psigiese, psigo-sosiale, kognitiewe of aktualiserende ontwikkeling.

'n Ontwikkelingsteorie is meer as net 'n blote beskrywing van die individu se ontwikkeling. Dit is eerder 'n poging om die ontwikkeling van die mens sistematies vanuit 'n bepaalde oogpunt te beskryf en verklaar.

2.2.3.2 Verskillende ontwikkelingsperspektiewe aansluitend by psigo-opleiding

Die breë teoretiese oriëntasies wat aansluiting vind by Psigo-opleiding, kan soos volg in die ontwikkelingsielkunde onderskei word:

1. Die behavioristiese benadering

Hierdie benadering berus op die aanname dat gedrag hoofsaaklik aangeleer word en dat dit beïnvloed kan word deur die manipulering van die omgewing. Die behavioriste beskou ontwikkeling en gedrag primêr as 'n respons op eksterne stimuli. Ontwikkeling is dus 'n funksie van leer (Salkind, 1981). Die stimuli wat lei tot 'n respons kan van menslike of natuurlike oorsprong wees. Ontwikkeling is dus sosiaal en omgewingsgefundeerd (Salkind, 1981).

Die sterkte van hierdie benadering tot ontwikkeling lê in die fokus wat geplaas word op die sosiale konteks van leer (Papalia & Olds, 1989). Die behavioriste se sosiale en omgewingsgefundeerde perspektief op ontwikkeling beklemtoon die noodigheid dat die adolessent se selfkonsepontwikkeling binne die konteks van sy gesin ondersoek moet word.

2. Die lewensloop- en ontwikkelingstaak-benaderings

Havighurst (1972) het bio-psigo-sosiale ontwikkelingstake geformuleer wat die individu gedurende verskillende lewensfasies moet bemeester. Hierdie ontwikkelingstake word deur fisieke maturasie, omgewingseise en persoonlike waardes en aspirasies gedefinieer. Indien take nie op die aangewese tyd met welslae hanteer word nie, belemmer dit die bemeestering van opeenvolgende take.

Havighurst (1972) verdeel die lewensloop van die mens soos volg in ses tydperke:

(i)	Babatyd en vroeë kinderjare:	geboorte tot ongeveer ses jaar
(ii)	Middelkinderjare:	ongeveer ses jaar tot ongeveer 12 jaar
(iii)	Adolessensie:	12 tot 18 jaar
(iv)	Vroeër volwassenheid:	18 tot 35 jaar
(v)	Middelvolwassenheid:	35 tot 60 jaar
(vi)	Laat-volwassenheid
(Bejaardheid):	60 jaar en ouer

Erikson (1968) omskryf ook die totale lewenspan van die mens met verwysing na agt stadia van psigososiale ontwikkeling. Hy stel dit dat alle ontwikkeling 'n grondplan het waarvolgens verskillende aspekte van ontwikkeling op verskillende tydperke na vore kom.

In sy psigososiale ontwikkelingsteorie lê Erikson klem op die interaksie tussen die persoon se innerlike eienskappe en die sosiale eise wat aan die individu gestel word. In elke stadium van die mens se lewensloop word hy gekonfronteer met 'n persoonlike krisis wat ontstaan uit genoemde interaksie. Die persoon moet hierdie krisis bemeester ten einde na 'n volgende ontwikkelingsstadium te beweeg (Salkind, 1981). Die suksesvolle uitkoms van elke krisis is 'n spesifieke deug.

Die verskillende stadiums met die gepaardgaande psigososiale krisisse en die ego-kwaliteite wat positiewe oplossing tot gevolg het, kan soos volg opgesom word:

(i)	Geboorte tot 18 maande:	Vertroue versus wantroue - hoop
(ii)	18 maande tot 3 jaar:	Outonomie versus vertwyfeling - wilskrag
(iii)	3 tot 6 jaar:	Inisiatief versus skuldgevoelens - doelgerigtheid

(iv) 6 tot 11 jaar:	Arbeidsaamheid versus minderwaardigheid -
bekwaamheid
(v) Adolessensie:	Identiteit versus rolverwarring - getrouheid
(vi) Jong volwassenheid:	Intimiteit versus isolasie - liefde
(vii) Volwassenheid:	Generatieweit versus stagnasie - sorgsaamheid
(viii) Bejaardheid:	Ego-integriteit versus wanhoop - wysheid

Die stadium van identiteit versus rolverwarring is van spesifieke belang vir hierdie navorsingsprojek. Volgens Erikson (in Gerdes et al., 1988) is die adolessent se belangrikste uitdaging om 'n gevoel van identiteit te ontwikkel op grond van wat hy oor homself en ander leer. Indien hy nie daarin slaag nie, lei dit tot onsekerheid oor homself, sy rol en plek in die samelewing, wat die selfkonsep negatief kan beïnvloed.

3. Die kognitiewe ontwikkelingsperspektief

Piaget word steeds as die invloedrykste teoretikus binne hierdie benadering beskou (Louw, 1990). Hy beskryf kognitiewe ontwikkeling in terme van komplekse interaksies tussen genetiese, psigiese en omgewingsfaktore (Louw, 1990).

Piaget beskryf vier periodes van kognitiewe ontwikkeling, naamlik:

(i) Sensories-motoriese fase:	geboorte tot ongeveer 2 jaar
(ii) Pre-operasionele fase:	2 jaar tot 7 jaar
(iii) Konkreet-operasionele fase:	7 jaar tot 11 jaar
(iv) Formeel-operasionele fase:	11 jaar tot volwassenheid

(Louw, 1990)

Die adolessent verkeer in die formeel-operasionele fase. Gedurende hierdie

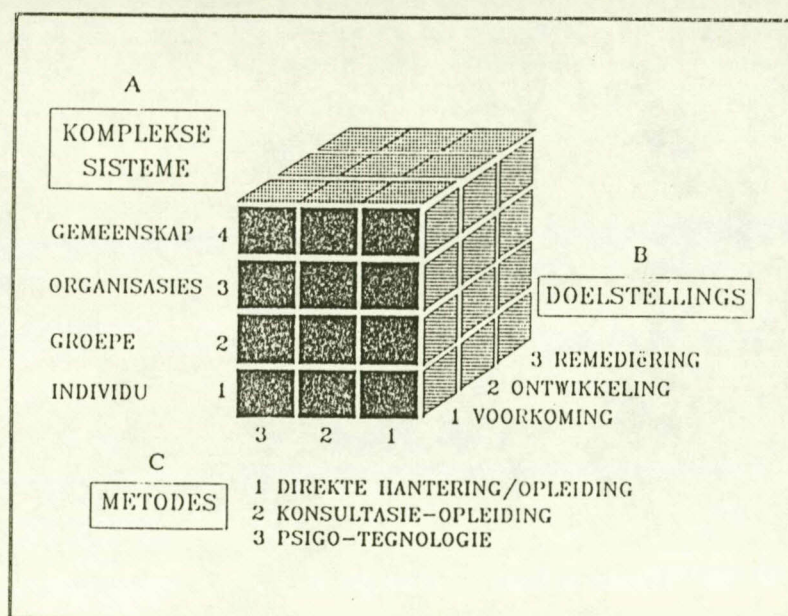
periode ontwikkel die adolessent die vermoë om abstrak te dink en afleidings te maak. Dit stel hom in staat om abstrakte sake en hipoteses te verwerk. Die adolessent het dus ook die begripsvermoë om abstrakte konsepte soos liefde, vryheid en geregtigheid en die probleme wat deel daarvan is, te hanteer.

Ginsburg en Opper (1979) beweer verder dat kognitiewe ontwikkeling aangehelp word deur 'n stimulerende omgewing wat ervaringsgeleenthede bied.

2.3 Die praktykmodel vir Psigo-opleiding

Uit die voorafgaande bespreking van die teoretiese onderbou van Psigo-opleiding is dit nou moontlik om die praktykmodel vir Psigo-opleiding en die aansluiting daarvan by hierdie navorsingsprojek te beskryf. Figuur 2.5 gee 'n skematiese voorstelling van 'n kubusmodel wat as konseptuele raamwerk vir die praktykmodel gebruik word.

Figuur 2.5 Die praktykmodel van Psigo-opleiding

(Wessels, 1991:13)

Figuur 2.5 bied 'n model as riglyn aan die hand waarvan die selfbeeldontwikkeling van die adolessent aangespreek kan word. In hierdie navorsingsprojek word daar by die hiërargie van komplekse sisteme gefokus op individue (adolesente) en groepe (die gesin), met die voorkoming van geestesongesteldheid deur die ontwikkeling van 'n positiewe selfkonsep as oorhoofse doelstelling. Die opleiding van die adolessent en/of die gesin in spesifieke vaardighede en insigte wat verband hou met gesonde selfkonsepontwikkeling, kan geestesgesondheid bevorder. Die metode van opleiding kan direkte opleiding van die adolessent self wees, of dit kan konsultasie-opleiding van ouers behels.

In die lig van die eienskappe van 'n sisteem mag die ontwikkeling van komplekse gesonde sisteme nooit stagneer nie. Bestaande kennis moet dus voortdurend aangevul word. Die integrasie en aanwending van bestaande en nuwe kennis kan binne die grense van die praktykmodel van Psigo-opleiding geskied.

2.4 Psigo-opleiding as teoretiese verklaringsmodel vir hierdie navorsingsprojek

Die sistemiese ontleding en sikliese aard van Psigo-opleiding blyk duidelik uit die omskrywing wat vroeër gegee is (vergelyk 2.2.3.1). Die konseptualisering van die gesinsfunksionering van die adolessent en die effek wat dit op sy selfkonsepontwikkeling het, val binne die raamwerk van Psigo-opleiding as teoretiese en praktyk-metateorie en verwysingsraamwerk.

Binne die raamwerk van hierdie ondersoek staan die adolessent se ontwikkeling binne gesinsverband sentraal. Dit is dus noodsaaklik om, binne die konteks van die algemene sisteemteorie, die gesin as 'n sisteem te ondersoek.

Samevattend kan gestel word dat wanneer daar in 'n navorsingsprojek soos hierdie verwys word na selfkonsep, adolessente, ouers, ensovoorts, die beginsels van Psigo-opleiding, algemene sisteemteorie en die ontwikkelingsielkunde altyd deeglik verreken moet word - teoreties óf prakties beskou.

Waar daar vervolgens bespreking aan die gesinsfunksionering van die adolessent gewy word, moet dit gelees word teen die agtergrond van al die beginsels soos in hierdie hoofstuk vervat.

--- oOo ---

HOOFSTUK 3

DIE GESINSFUNKSIONERING VAN DIE ADOLESSENT

3.1 Inleiding

In hierdie hoofstuk sal klem geplaas word op gesinsontwikkeling as die raamwerk waarbinne gesinsfunksionering beskryf kan word. Reeds sedert die begin van die eeu het navorsers gepoog om gesinsontwikkeling as 'n verklaring vir gesinsverskynsels aan te wend (Steyn & Breedt, 1978).

Die ontwikkeling van 'n gesin kan, net soos in die geval van by die individu, beskryf word in terme van 'n bepaalde lewensiklus. Die bespreking van die lewensiklus van die gesin kan egter nie geskied sonder inagneming van die suprasistiem waarbinne die gesin hom bevind nie. Daar sal dus aangetoon word hoe veranderinge in die samelewingstruktuur tot veranderinge in gesinsfunksionering lei.

Vervolgens sal gesinsontwikkeling in die breë bespreek word ten einde 'n raamwerk daar te stel waarbinne die funksionering van die gesin tydens die adollessensie van 'n gesinslid dan ondersoek kan word.

3.2 Gesinsontwikkeling

Volgens Schultz (1976) word die gedagte dat die gesin telkens binne nuwe fases van ontwikkeling verkeer en dienooreenkomstig gekonfronteer word met bepaalde take, reeds sedert 1931 bespreek. Die gesin het dus, net soos die individu, 'n sekere lewensiklus, ook genoem die gesinsiklus. Gewoonlik begin die siklus met die huwelik en eindig met die sterwe van een of albei egliede.

Hoewel die meeste navorsers hierdie grense van die gesin se lewensiklus gebruik, bestaan daar heelwat benaderings met betrekking tot die verskillende fases wat gedurende dié siklus onderskei kan word (Duvall & Miller, 1985; Lerner & Spanier, 1978; Steyn & Breedts, 1978). 'n Kernprobleem wat egter bestaan, is dat daar oorvleueling van verskillende fases kan wees. 'n Oplossing wat hiervoor aangebied word, is dat die fase waarin die gesin verkeer, bepaal word deur die ouderdom van die oudste kind in die gesin (Stroup, 1966).

Duvall onderskei die volgende 7 fases in die lewensiklus van die gesin (Duvall & Miller, 1985:26) :

Fase

- 1 Getroude pare (sonder kinders)
- 2 Gesinne met suigeling (oudste kind: geboorte - 30 maande)
- 3 Gesinne met voorskoolse kinders (oudste kind 2 - 5 jaar)
- 4 Gesinne met skoolgaande kinders (oudste kind 6 - 13 jaar)
- 5 Gesinne met adolessente (oudste kind 13 - 20 jaar)
- 6 Middeljarige ouers (tieners tot aftrede)
- 7 Bejaarde ouers (aftrede tot afsterwe van ouers)

Met Duvall se fases van die gesinslewensiklus as vertrekpunt, sal daar vervolgens gelet word op die ontwikkelingstake en spanninge wat daar ten opsigte van elke fase vir die gesin bestaan.

(a) Fase 1: **Getroude pare sonder kinders**

Hierdie fase strek vanaf die huwelik tot met die geboorte van die eerste kind. Die

egpaar moet eerstens aanpassings maak ten opsigte van die ontwikkeling van 'n sekere lewensfilosofie waarop hulle gesamentlike lewe gebaseer kan word. Tweedens moet die moontlikheid van kinders oorweeg word en moet die egpaar begin om hulleself in te stel op hul rol(le) en funksie as ouers.

(b) Fase 2: Gesinne met suigeling

Hierdie fase strek vanaf die geboorte van die eerste kind totdat die kind dertig maande oud is. Die man en vrou betree dus in hierdie fase hul eerste tree en rol as moeder en vader, en moet leer om in ooreenstemming met dié rolverwagtinge te funksioneer. Buiten die aanpassing by hul rolle moet hulle ook aanpassings maak by die veranderinge wat plaasvind in die huishouding, die ingekorte vryheid, vermindering van intimiteit en die ontwikkeling van 'n opvoedingspatroon.

(c) Fase 3: Gesinne met voorskoolse kinders

Hierdie fase behels die tydperk vanaf die oudste kind se tweede jaar totdat hy ses jaar oud is. Die gesin se ontwikkelingstake is tydens hierdie fase veral gerig op die bevordering van die kinders se ontwikkeling met klem op outonomie en sosialisering. Hierbenewens moet die ouers toesien dat die privaatheid in hul huweliksverhouding behoue bly.

(d) Fase 4: Gesinne met skoolgaande kinders

Hierdie fase strek vanaf die oudste kind se toetrede tot skool totdat hy 'n adolessent is. Die inskakeling van die kind by die breër samelewing deur sy toetrede tot die skool, is 'n voortsetting van die sosialiseringsproses en die ouers moet steeds hierby betrokke wees. Hierdeur word nuwe idees in die gesinsisteam ingebring wat

geëvalueer behoort word en by daar aangepas moet word. Die gesin begin ook nou as 'n koöperatiewe eenheid saamwerk ten opsigte van die verdeling van huishoudelike take.

(e) Fase 5: Gesinne met adolessente

Hierdie tydperk kan as 'n totaal nuwe era binne die gesin gesien word, want *"it marks a new definition of the children within the family and of the parent's roles in relation to their children"* (McGoldrick & Carter, 1982:209). Die eise wat gedurende hierdie fase aan die adolessent, sy ouers en die gesin gestel word, sal later aangedui word wanneer die funksionering van die gesin met 'n adolessent in groter detail bespreek sal word.

(f) Fase 6: Gesin in die middeljare

Gedurende hierdie fase vorm die gesin 'n lanseerbasis vir die kind. Daar word ook na hierdie fase as die "leë-nes"-stadium verwys, aangesien dit die tydperk behels nadat die kinders die huis verlaat het. Die ouers moet dus aanpas by 'n leë huis en by hul kinders se onafhanklikheid.

(g) Fase 7: Die bejaarde gesin

Hierdie tydperk begin met die aftrede van een of albei egliede tot die dood van beide. Eerstens moet die gesin aanpas by aftrede en dan later ook by fisiese en dikwels ook geestelike agteruitgang. Die omruiling van rolle tussen ouers en kinders vind plaas wanneer die kinders na hulle bejaarde ouers moet omsien.

Samevattend kan gestel word dat die lewensiklus van die gesin 'n belangrike

benadering is in die ontleding van die interne dinamika van die gesin, aangesien dit dit moontlik maak om te bepaal wat aspekte van gesinslewe 'n uitwerking op die individu sowel as op die interaksie in die gesin het.

Vervolgens sal die funksionering van die gesin waarin 'n adolessent teenwoordig is, nader bespreek word.

3.3 Die begrip gesinsfunksionering

3.3.1 Inleiding

Ten einde die funksionering van die gesin te omskryf, moet eers kortliks gelet word op die betekenisinhoud wat die begrip "gesin" tans dra.

Die begrip gesin word vir die doeleindes van hierdie navorsingsprojek gesien as bestaande uit 'n volwasse man en vrou wat getroud is en een of meer kinders versorg. Gesinsfunksionering word gesien as die wyse waarop ouers en hulle afhanklike kinders met mekaar in interaksie tree. Die rol van eksterne faktore soos sosio-ekonomiese klas, opvoedingsvlak van ouers, en so meer, word dus nie binne die konteks van hierdie ondersoek vervat nie. Die ondersoek is gefokus op die interne elemente of dinamiese prosesse van die gesin.

Die funksie en samestelling van die gesin word omskryf in Schultz (1976:25) se definisie. Hiervolgens is die gesin "*a social institution whose primary personal function is the nurturance of its members and whose primary social function is the replacement of society's members*". Die begrip sosiale instelling kan omskryf word as 'n stel interreagerende rolle. Gesinsfunksionering verwys dus na die verskillende interaksiepatrone wat bestaan tussen individue asook tussen groepe in die gesin.

Buiten hierdie interaksiepatrone, word die wyse waarop die gesin voldoen aan die behoeftes van die lede, ook beskou as deel van gesinsfunksionering.

3.3.2 Die psigoanalitiese benadering

Freud het hoofsaaklik gekonsentreer op die individu, terwyl die gesinslede vir hom bloot individue was wat in interaksie is (Hansen & L'Abate, 1982). Freud gee nietemin aandag aan die rol van die moeder- en die pa-kind-verhouding in die ontwikkeling van die individu. Betreffende die adolessent het Freud veral waarde geheg aan die wisselwerking wat tussen die adolessent en beide ouers bestaan het en hoe dit verband hou met aanpassing in latere verhoudings met die teenoorgestelde geslag (Malmquist, 1985; Rapoport, 1972; Rice, 1981).

Die belangrikste bydrae wat die psigoanaliste tot die begryp van adolessensie gemaak het, was hulle siening van adolessensie as 'n uiters stormagtige tydperk (Atwater, 1983; Erikson, 1968). Hulle het geglo dat die adolessent bestaande norme en volwassenes se gesag noodwendig bevraagteken.

3.3.3 Die behavioristiese benadering

Twee belangrike bydraes wat ontwikkel het vanuit hierdie benadering, is die rol van die kondisioneringsproses (Phares, 1984; Salkind, 1981; Skinner, 1974) en die sosiale leerteorie (Atwater, 1983; Phares, 1984; Salkind, 1981). Beide modelle word in die behavioristiese siening van gesinsfunksionering geïmplementeer.

Die gesin skep grootliks die omgewing waarin gedragpatrone ontwikkel. Skinner (1974) is dan ook van mening dat 'n oorkontrollerende, straffende omgewing of 'n omgewing sonder toereikende beheer, negatiewe gevolge inhou vir kinders se

ontwikkeling. Gesinsfunksionering moet dus van só 'n aard wees dat wenslike gedrag voortdurend verstrekkend word en onaanvaarbare gedrag ontmoedig word.

Binne die raamwerk van die sosiale leerteorie word ook voorsiening gemaak vir die aanleer van gedrag deur modellering en nabootsing (Phares, 1984; Salkind, 1981). Uit Bandura se ondersoek van gesinne met adolessente het hy tot die gevolgtrekking gekom dat kinders graag ouers se waardes navolg (Atwater, 1983; Coleman, 1980; Papalia & Olds, 1989). Hy het verder ook sekere probleme rondom nabootsing en modellering uitgewys.

Patterson, wat ook die sosiale leerteorie onderskryf, beklemtoon die feit dat beide ouers 'n rol te speel het in die dissiplinering van kinders en dat ouerlike liefde, belangstelling en aandag noodsaaklike versterkers binne gesinsverband is (Hansen & L'Abate, 1982).

3.3.4 Die humanistiese benadering

Hierdie benadering word bespreek aan die hand van die idees van Rogers, Maslow en Frankl. Die humanistiese benadering werp veral lig op die ontwikkeling van die selfkonsep by adolessente en lê klem op gesinslede se aangewesenheid op mekaar: *"Each develops in relationship to one another"* (Hansen & L'Abate, 1982:9).

Vir die ontwikkeling van 'n goeie selfkonsep word onvoorwaardelike aanvaarding en positiewe ouerlike terugvoer as van deurslaggewende belang beskou (Phares, 1984; Stander & Ochse, 1981). Maslow kan saam met Frankl as eksistensialiste geklassifiseer word (Hansen & L'Abate, 1982). Volgens dié benadering behoort adolessente binne die konteks van hul gesinne:

- geloof in hul eie vermoë om lewenseise te hanteer, te ontwikkel;
- te voel dat hulle as basies goed aanvaar word en waarde het binne die gesin;
- die geleentheid te kry om self keuses uit te oefen; en
- diepgaande betrokkenheid by hul gesinslede te beleef.

3.4 Die veranderende gesin en gesinsfunksionering

Gesinsfunksionering kan egter net in totaliteit verstaan word indien dit in 'n historiese en sosio-kulturele perspektief gesien word. In die lig hiérvan word verskeie belangrike veranderinge wat gedurende die afgelope eeu 'n invloed op gesinslewe uitgeoefen het, bespreek.

Die aard en samestelling van die gesin en dus ook sy funksionering het gedurende die laaste paar dekades ingrypende demografiese en sosiale veranderinge ondergaan (Gerdes et al., 1988; Lerner & Spanier, 1978; Montgomery, 1982; Mook, 1986; Schultz, 1976). Hierdie wysigings in die funksionering van die gesin dra waarskynlik grootliks daartoe by dat die gesin se invloed op die ontwikkeling van die adolessent dus ook verander het.

Sommige van die belangrikste veranderinge sal vervolgens uitgelig word, asook die uitwerking wat hierdie veranderinge op gesinsfunksionering het (Atwater, 1983; Cirese, 1985; Gerdes et al., 1988; Louw, 1990; Schultz, 1976; Steyn & Breedts, 1978):

- Gesinne is kleiner en meer mobiel.
- Gesinne is meer geïsoleerd.
- Gesinne funksioneer meer outonoom omdat hulle meer geïsoleerd leef.
- Moeders het in 'n groter mate toegetree tot die arbeidsmark en kinders is dus dikwels alleen.

- 'n Toename in egskeidings veroorsaak meer enkelouergesinne.
- Ouerlike rolle binne die gesin is meer buigbaar en word gedeel tussen die man en vrou.
- Gesinne het heelwat funksies afgestaan aan instansies buite die gesin, byvoorbeeld die kerk en die skool.

Bogenoemde veranderings het onder andere die volgende implikasies vir die funksionering van die gesin en vir die adolessent:

- Die kleinheid en isolasie van die kerngesin bring intenser emosionele betrokkenheid tussen gesinslede teweeg. Hierdeur word geleentheid vir intimiteit, maar ook vir intense emosionele konflik geskep. Gesinslede word dus emosioneel kwesbaar gemaak (Gerdes et al., 1988; Steyn & Breedt, 1978).
- Met die funksie-oornome deur die genoemde instansies word die onderlinge afhanklikheid van gesinslede wat as taakmag fungeer, verminder en word die moontlike verbrokkeling van die gesin verhoog (Gerdes, et al., 1988).
- Geografiese geïsoleerdheid van gesinne van hulle familie lei soms daartoe dat ouers hulle kinders moet opvoed sonder "leiding". Sosiale veranderinge bring verder ook mee dat die ouer nie meer sy eie adolessente jare as voorbeeld kan neem nie en gevolglik moet die adolessent sy ontwikkelingstake sonder duidelike riglyne van sy ouers bemeester (Louw, 1990).
- Alhoewel bogenoemde as 'n nadeel beskou kan word, kan hierdie veranderinge egter ook 'n positiewe bydrae maak tydens die ontwikkeling

van die adolessent. Die genoemde veranderinge bevry die adolessent van beperkende tradisionele stelsels en stel hom in staat om sy eie identiteit te vorm (Thom, 1988).

- Aangesien beide ouers dikwels buite die gesin op beroepsvlak besig is, beskik die adolessent oor min volwasse rolmodelle ten opsigte van beroeps-, sosiale en geslagsrolle (Louw, 1990).
- Toenemende eksterne betrokkenheid van al die gesinslede stel hoë eise aan die vlak van effektiewe interaksie. Hierdie interaksie word egter ook nie meer hoofsaaklik deur vaste rolvoorskrifte bepaal nie, maar deur meer kameraadskaplike verhoudinge tussen gesinslede.
- Die reeds genoemde emosionalisering van die gesin het ook belangrike implikasies vir die ouer-kind-verhouding. Eerstens is daar die emosionele implikasies van dissiplinerig, byvoorbeeld as die ouers buitengewoon dominerend is. In die tweede plek meen Steyn en Breedt (1976) dat die funksionering van die kerngesin, met die kind in die middelpunt van aandag, kan lei tot die ontwikkeling van 'n onrealistiese selfkonsep.

Die veranderinge in die aard en struktuur van gesinne het dus duidelike positiewe en negatiewe gevolge vir gesinsfunksionering en moet dus in ag geneem word by die bestudering van die verband tussen gesinsfunksionering en die selfkonsep van die adolessent.

In die volgende gedeelte gaan spesifiek gefokus word op die ontwikkelingstake van die gesin, die dimensies van funksionering van die gesin en die eise waaraan die gesin moet voldoen tydens adolessensie.

3.5 Gesinsfunksionering tydens adolessensie

Ten einde die gesin se lewensiklus te konseptualiseer en hierdie fase se eise en probleme te verstaan, kan die ontwikkelingstake van elke generasie as oorheenliggend op mekaar beskou word (Combrinck-Graham, 1985).

3.5.1 Ontwikkelingstake waaraan die gesin met adolessente moet voldoen

Gedurende hierdie fase van die gesin se ontwikkeling word die ouers, net soos die adolessent, gekonfronteer met hulle eie ontwikkelingstake. Die ouers nader hulle middeljare en het dus dikwels self ook te doen met veranderinge in liggaamsbeeld, rolverwagtinge en selfbeeld (Cirese, 1985; Papalia & Olds, 1989; Rice, 1981).

Eie vrese en gevoelens van ontoereikendheid laat ouers onbekwaam voel om leiding aan die adolessent te gee (Sebald, 1984). Hartseer oor die verlies aan hegte verhoudings met hulle kinders word beleef en hulle ervaar die toenemende outonomie van die adolessent dikwels as verwerping (Coleman, 1980; Rice, 1981). Ouers kan selfs ook jaloers wees op die jeugdige krag, aantreklikheid en entoesiasme van hulle kinders (Atwater, 1983; Malmquist, 1985).

Dit gebeur soms dat die ouers onseker raak op 'n tydstip wanneer hulle kinders self gevoelens van onsekerheid beleef. Hierdie kwesbaarheid van die adolessent en die middeljarige persoon lei dikwels tot die implementering van oneffektiewe oplossings in probleemsituasies.

Gedurende elke ontwikkelingsfase moet die gesin vorige doelwitte en waardes herevalueer en aanpas by die gesinslede se behoeftes en ontwikkeling, asook by die

omgewingseise. 'n Gesin wat nie buigbaar en aanpasbaar is nie, word aan die risiko van toenemende rigiditeit en disfunksionaliteit blootgestel.

Samevattend kan gestel word dat die gesin gedurende adolessensie aan die volgende eise behoort te voldoen:

- Die gesin moet kan aanpas by die nuwe eise wat aan hom gestel word, aangesien dit lei tot groei (Montgomery, 1982; Mook, 1986).
- Die adolessent moet toenemend meer outonomie binne die gesin gegee word, wat 'n herdefinisie van rolle en betekenisgewing behels (Hurlock, 1973; Minuchin, 1982).
- Die gesin moet die binnedring van gesinsvreemde waardes en die invloed van eksterne sisteme soos vriende, die skool en kerk, hanteer (Duvall & Miller, 1985; Rice, 1981).
- Idees en gevoelens moet duidelik omskryf word deur effektiewe kommunikasie, ten einde die negatiewe verwagtings wat sowel ouers as adolessente van mekaar het, teë te werk (Atwater, 1983; Coleman, 1980; Sebald, 1984).
- Positiewe terugvoer gedurende hierdie fase is baie belangrik, aangesien beide die ouers en die adolessent gekonfronteer word met ontwikkelingstake wat lei tot onsekerheid (Coleman, 1980; Hurlock, 1973).

Die mate waarin die gesin aan hierdie eise voldoen, sal 'n uitwerking op die ontwikkeling van die adolessent en meer spesifiek op sy selfkonsep hê, soos in die

volgende hoofstuk bespreek sal word. Vervolgens sal bespreking gewy word aan die kriteria waaraan gesinsfunksionering gedurende adolessensie moet voldoen.

3.5.2 Kriteria waaraan gesinsfunksionering gedurende adolessensie behoort te voldoen

Uit die voorafgaande bespreking van die ontwikkelingstake van die gesin, die verskillende toeretiese benaderings tot gesinsfunksionering en die eise wat gedurende adolessensie aan gesinne gestel word, blyk dit dat sekere dimensies van funksionering uitgesonder kan word as van deurslaggewende belang vir die ontwikkeling van die adolessent.

In hierdie ondersoek sal die kriteria wat Roelofse en Middleton (1985) vir gesinsfunksionering gedurende adolessensie geselekteer het, as uitgangspunt gebruik word. Hulle dimensies van funksionering word vervolgens weergegee.

(a) Struktuur

Die struktuur van 'n gesin behels die wyse waarop interpersoonlike invloede binne die gesin versprei is. Grense binne die gesin moet duidelik maar deurlaatbaar wees. Hierdie beginsel geld vir die grense tussen individuele lede asook grense tussen individue en die ouerlike subsisteem. Indien die gesin duidelike, buigbare grense het, is die gesinslede in staat om aan die verwagtinge en behoeftes van individuele gesinslede te voldoen (Linde & Broodryk, 1986).

Die ouers speel 'n belangrike rol in die skep van 'n struktuur waarbinne die gesinsinteraksie kan bestaan. Hulle moet dus gesonde modelle van volwasse leierskap wees. Toenemende onafhanklikheid van die gesin is ook nodig. Gesinstrukture met gebrekkige ondersteuning en ontoereikende funksionele

interaksie tussen gesinslede, ondervind gereelde konflik en 'n verlies aan emosionele ondersteuning. Laasgenoemde twee faktore word geassosieer met 'n swak selfkonsep by adolessente.

Uit bogenoemde bespreking blyk dit dat die struktuur van 'n gesin 'n invloed het op die affek-dimensie binne die gesin. Die rol van affek binne die gesin word dus vervolgens bespreek.

(b) Affek

Feitlik alle benaderings beklemtoon die belangrikheid dat kinders die uitruiling van liefde sal ervaar. Freud beklemtoon die moeder se uitdrukking van liefde, terwyl die humanistiese benadering die behoefte aan erkenning en aanvaarding by 'n kind uitlig (Allport, 1961; Malmquist, 1985; Sebald, 1984). By die behavioristiese benadering word liefde-uitruiling gesien as die basis van opvoeding in die gesin (Hansen & L'Abate, 1982).

Dit is egter nie net liefde wat belangrik is nie, maar die uitspreek van positiewe en negatiewe gevoelens word ook voorgeskryf.

(c) Kommunikasie

Die uitruil van inligting is noodsaaklik vir die groei en instandhouding van 'n sisteem of subsisteem. Duidelike, direkte en kongruente kommunikasie is nodig in die gesinsisteem. Bevredigende kommunikasie behels positiewe terugvoer tussen gesinslede, maar ook die geleentheid om te verskil van mekaar.

(d) Gedragskontrole

Elke sosiale sisteem het 'n struktuur wat bepaal waar die mag gesetel is. Hierdie magstrukture verskil van gesin tot gesin en hierdie verskille hou met die funksionering van die gesin verband (Goldenberg & Goldenberg, 1980;.

Enersyds kan die gesag swak gedefinieer wees, met interaksie wat geen verandering of groei toelaat nie, maar andersyds kan die gesagstruktuur onbuigsaam en rigied wees met een persoon of subsisteem in beheer van die gesin. Funksionele gesinne het buigsame gesagstrukture met duidelik gedefinieerde standaarde vir gedrag wat vir elke spesifieke gesinslid toepaslik is. Hierbenewens word gesag gedeel binne 'n duidelike magshiërgie met die leierskap by die ouers. Gedragsreëls is duidelik en gedragskontrole word konsekwent en op 'n demokratiese wyse uitgeoefen.

Funksionele gesinne aanvaar dus die onvermydelikheid van verandering, terwyl die gedragskontrole in disfunksionele gesinne minder toepaslik of toenemend outoritêr raak. In gesinne met adolessente kom konflik rakende mag en kontrole dikwels voor. Indien die gesagstruktuur in só 'n gesin nie demokratiese deelname toelaat nie, kan 'n magstryd tussen ouer en adolessent ontstaan (Goldenberg & Goldenberg, 1980; Linde & Broodryk, 1986).

Met hierdie hoofstuk se bespreking betreffende die gesinsfunksionering van die adolessent as agtergrond, is dit belangrik om in die volgende hoofstuk meer uitvoerig bespreking te wy aan adolessensie as ontwikkelingsfase.

HOOFSTUK 4

ADOLESENSIE AS ONTWIKKELINGSFASE

4.1 Inleiding

Die mens as ontwikkelende wese impliseer 'n reeks progressiewe veranderinge wat as gevolg van rypwording en ervaring plaasvind. Hierdie veranderinge is nodig om die mens te help om by sy omgewing aan te pas. Gedurende sy lewensloopontwikkeling betree hy ook verskillende ontwikkelingsfases. Adolessensie behels só 'n ontwikkelingsfase in die mens se lewensloop. In hierdie hoofstuk sal die algemene ontwikkeling van die mens tydens adolessensie bespreek word deur te verwys na die verskillende toeretiese perspektiewe rondom hierdie tydperk en deur die ontwikkelingstake wat ter sprake is tydens adolessensie, uit te lig.

Vervolgens sal bespreking gewy word aan die begrip adolessensie.

4.2 Begripsomskrywing

Dit is belangrik om te let op spesifiek wat die begrip adolessensie behels. Adolessensie word dikwels beskryf as 'n stormagtige periode waar die individu nie meer 'n kind is nie, maar ook nog nie 'n volwassene nie. Hurlock (1980) beskou dan ook hierdie periode tereg as 'n kritieke periode in die ontwikkeling van die mens.

Die woord adolessensie is afgelei van die Latynse woord "adolescere" wat grootword of opgroei beteken (Hurlock, 1973; Louw, 1990; Sebald, 1984). Adolessensie kan

duus gedefinieer word as 'n periode van vinnige psigososiale en biologiese groei tussen die kinderjare en volwassenheid (Atwater, 1983; Thom, 1988).

'n Chronologiese definisie van adolessensie skep egter probleme, aangesien ouderdomsgrense vir adolessensie in die literatuur wissel. Hierdie verskille kan toegeskryf word aan verskille tussen teoretici en kulture (Malmquist, 1985; Papalia & Olds, 1989; Louw, 1990). Die aanvangsouderdom kan egter as tussen 11 en 13 jaar beskou word, terwyl die einde van adolessensie naasteby tussen 17 en 21 jaar val (Lerner & Spanier, 1984). Die adolessente stadium word ook in terme van vroeë adolessensie (10 - 11 jaar) en laat adolessensie (16 - 22 jaar) beskryf (Santrock, 1986; Louw, 1990). Die rede is dat die veranderende en komplekse Westerse samelewing meebring dat die erkenning van 'n persoon as 'n volwassene dikwels uitgestel word (Atwater, 1983; Gerdes et al., 1988). Hier is die adolessente periode in die algemeen langer as by die tradisionele kulture, aangesien langer voorbereiding nodig is voordat jongmense byvoorbeeld finansiële onafhanklik kan bestaan.

In hierdie ondersoek word gefokus op die vroeë adolessent, en daar sal vervolgens bespreking gewy word aan die algemene ontwikkeling van die adolessent.

4.3 Algemene ontwikkeling van die adolessent

Omrede dit in hierdie ondersoek in besonder gaan om die selfkonsep van die vroeë adolessent, sal daar aan hierdie aspek van sy ontwikkeling meer bespreking gewy word. Ander aspekte van sy ontwikkeling is egter uit die aard van die saak ter sake ten einde 'n geheelbeeld te kry van wat die adolessente tydperk behels.

Die gevolgtrekkings waartoe Atwater (1983), Louw (1990), Papalia & Olds (1989) en Rice (1981) kom betreffende die ontwikkeling van die adolessent, word vervolgens kortliks weergegee.

4.3.1 Liggaamlike en fisiologiese veranderinge

Biologies beleef die adolessent uiterlik liggaamlike sowel as inwendig fisiologiese veranderinge. Vinnige liggaamlike groei, hormoonveranderinge en ontwikkeling van primêre en sekondêre geslagskenmerke kom algemeen tydens adolessensie voor.

Die adolessent is deeglik bewus van hierdie veranderinge en dit gaan dikwels gepaard met positiewe en/of negatiewe gevoelens. Dit is veral belangrik dat die adolessent 'n gevoel van kontinuïteit behou ten einde 'n duidelike begrip van sy identiteit te ontwikkel. Dit is dus nodig dat hy as mens hierdie liggaamlike veranderinge kan integreer en akkommodeer.

Die liggaamlike veranderinge speel 'n baie belangrike rol by die ontwikkeling van die selfkonsep aangesien die adolessent se siening van sy liggaam en in hoe 'n mate dit aan die norme van die portuurgroep voldoen, 'n bydrae lewer tot selfagting. Seksueel word van die adolessent verwag om sy nuut ontwikkelde seksualiteit op 'n sosiaal aanvaarbare manier uit te leef. Veranderende waardes en norme in die samelewing maak dit vir die adolessent egter al moeiliker om besluite te neem ten opsigte van sy seksuele gedrag. Hierdie besluitnemingsprosesse maak egter 'n belangrike deel uit van die adolessent se menskonteks.

Die gevolgtrekkings waartoe Atwater (1983), Louw (1990), Papalia & Olds (1989) en Rice (1981) kom betreffende die ontwikkeling van die adolessent, word vervolgens kortliks weergegee.

4.3.1 Liggaamlike en fisiologiese veranderinge

Biologies beleef die adolessent uiterlik liggaamlike sowel as inwendig fisiologiese veranderinge. Vinnige liggaamlike groei, hormoonveranderinge en ontwikkeling van primêre en sekondêre geslagskenmerke kom algemeen tydens adolessensie voor.

Die adolessent is deeglik bewus van hierdie veranderinge en dit gaan dikwels gepaard met positiewe en/of negatiewe gevoelens. Dit is veral belangrik dat die adolessent 'n gevoel van kontinuïteit behou ten einde 'n duidelike begrip van sy identiteit te ontwikkel. Dit is dus nodig dat hy as mens hierdie liggaamlike veranderinge kan integreer en akkommodeer.

Die liggaamlike veranderinge speel 'n baie belangrike rol by die ontwikkeling van die selfkonsep aangesien die adolessent se siening van sy liggaam en in hoe 'n mate dit aan die norme van die portuurgroep voldoen, 'n bydrae lewer tot selfagting. Seksueel word van die adolessent verwag om sy nuut ontwikkelde seksualiteit op 'n sosiaal aanvaarbare manier uit te leef. Veranderende waardes en norme in die samelewing maak dit vir die adolessent egter al moeiliker om besluite te neem ten opsigte van sy seksuele gedrag. Hierdie besluitnemingsprosesse maak egter 'n belangrike deel uit van die adolessent se menskonteks.

4.3.3 Morele ontwikkeling

In die voorafgaande gedeelte is bespreking gewy aan die kognitiewe ontwikkeling en vermoëns van die adolessent. Daar is aangetoon dat 'n individu tydens adolessensie in staat is om hipoteses te stel of te formuleer, afleidings te maak en om abstrak te dink. Hierdie kognitiewe vermoëns stel die adolessent dus ook in staat om oor alternatiewe waardes te dink en dié van sy ouers te bevraagteken. Hy begin dus om 'n eie waardestelsel te ontwikkel.

4.3.4 Sosiale ontwikkeling

Sosiaal beleef die adolessent relatiewe druk van die gesin en die portuurgroep ten opsigte van konformering. Hy word ook gekonfronteer met verskeie sosiale veranderinge soos veranderde gesinstruktuur en -funsionering en individualisme. Die adolessent begin, vir 'n groot deel van sy sosiale betrokkenheid, wegbeweeg van sy gesin, aangesien portuurgroepverhoudings al hoe belangriker raak (Louw, 1990). Navorsing toon dat adolessente, ten spyte van hulle toenemende onafhanklikheid, tog gehegtheid met die gesin handhaaf wat emosionele areas en waarde-oriëntasies betref (Douvan & Adelson, 1966). Adolessente gaan dus voort om gesinsverhoudinge steeds hoog te ag, al wil dit nie altyd so voorkom nie.

4.3.5 Identiteitsvorming

Die vorming van die individu se identiteit staan sentraal in hierdie lewensfase. Die omvang en definiëring van die begrip identiteit skep egter dikwels verwarring. Kortliks kan dit gestel word dat identiteit verwys na die individu se bewustheid van homself as 'n unieke persoon met 'n bepaalde plek in die samelewing (Gerdes et al., 1988; Thom, 1988).

Adolessensie is die belangrikste tydperk in die lewensiklus van 'n individu vir die ontwikkeling van 'n individuele identiteit, aangesien liggaamlike rypwording en ingrypende seksuele, morele, kognitiewe en sosiale veranderinge dan plaasvind (Atwater, 1983; Erikson, 1977; Gerdes et al., 1988).

Die proses van identiteitsvorming behels dat die individu homself beoordeel op grond van hoe hy waarneem dat ander hom beoordeel en hoe hy homself sien in vergelyking met hulle. Tydens adolessensie is die individu juis besig met die vorming van 'n duidelike beeld van sy eie attribute, waardes, belange en behoeftes weens sy toenemende introspeksie.

Volgens Erikson (1965) gun die samelewing die adolessent 'n tydperk, naamlik die psigo sosiale moratorium, om homself en sy nuwe rolle te vind. Die adolessent eksperimenteer heelwat gedurende hierdie psigo sosiale moratorium deur byvoorbeeld verskillende identiteite uit te toets, hetsy deur introspeksie, deur ideologieë te ondersoek of deur fantasering oor rolle (Louw, 1990).

Identiteitsverwarring ontstaan wanneer die adolessent nie daarin slaag om 'n siening van homself te vestig, om betekenisvolle besluite te neem en om vertroue in sy eie vermoëns te ontwikkel nie. Die taak van identiteitsvorming is moeilik en tydrowend. Oomblikke van isolasie en ontmoediging mag dus ervaar word. Selfs die uiteindelijke vorming van 'n positiewe identiteit gaan met 'n mate van identiteitsverwarring gepaard.

Bepaalde individuele, sosiale en kulturele faktore beïnvloed die ontwikkeling van die adolessent se identiteit, maar daar word vir die doeleindes van hierdie ondersoek gefokus op die rol van die ouers in dié verband. Ouers wat belonend en

versorgend optree, wat 'n effektiewe rol- en ouermodel is en wat konsekwent in hulle optrede teenoor die adolessent is, sal identiteitsvorming bevorder. Hierbenewens is dit ook belangrik dat die ouer-kind-verhouding gekenmerk word deur wedersydse erkenning en begrip (Erikson, 1977; Van Wyk, 1983).

Dit blyk uit die proses van identiteitsontwikkeling dat hierdie ontwikkelingsproses ooreenkomste toon met die ontwikkeling van 'n selfkonsep in dié sin dat die individu se siening van sy eie attribute betrek word. Die vestiging van 'n duidelike identiteit tydens adolessensie speel dus 'n belangrike rol in selfkonsepontwikkeling.

4.4 Veranderde lewensituasie

In die lig van die vroeë adolessent se onbenydenswaardige posisie van ingrypende veranderinge en aanpassings, kan begryp word dat hierdie fase voorheen as die storm-en-drang-tydperk gesien is en dat aanvaar is dat dit noodwendig gepaardgaan met die verwerping van die volwasse gemeenskap en in besonder hul ouers (Cohler & Geyer, 1982; Conger, 1977; Papalia & Olds, 1989; Erikson, 1977). Die opstande in die sestigerjare het hierdie aanvanklike mening bevestig. Mettertyd is die adolessent se optrede egter meer positief beoordeel (Atwater, 1983; Coleman, 1980; Muuss, 1975; Rice, 1981; Sebald, 1984; Thom, 1988).

Uit die nuwe beoordeling van die adolessent se optrede, word die volgende bevindings uitgelig:

- Die storm-en-drang-tydperk is nie van toepassing op alle adolessente nie, aangesien daar individuele en kulturele verskille tussen adolessente bestaan.

- Die gesin word nie sonder meer verwerp nie en daar bestaan soms selfs aanduidings van positiewe gesindhede by adolessente teenoor die gesin (Coleman, 1980; Riskin, 1982; Thom, 1988).

Gesinsfunksionering het nog steeds 'n besondere invloed op die ontwikkeling van die adolessent (Atwater, 1983; Cohler & Geyer, 1982; Greenberg et al., 1983; Harris & Howard, 1984; Manaster, 1977; Sleet & Dane, 1985; Van Wyk, 1983).

Buiten die veranderde siening van adolessensie is dit ook belangrik dat die adolessent se veranderende lewensituasie in ag geneem word. Adolessente se ontwikkeling in die RSA geskied in 'n veranderingsgeoriënteerde samelewing. Hierbenewens word daar ook, in die lig van vinnige tegnologiese ontwikkeling, verhoogde eise aan die adolessent gestel (Alberoni, 1981; Atwater, 1983; Coleman, 1980; Conger, 1977; Gerdes et al., 1988; Hurlock, 1973; Rice, 1981; Sebald, 1984). Hierdie veranderinge tesame met veranderinge in gesinsfunksionering, het tot gevolg dat die adolessent veranderde lewensrolle en -verwagtinge beleef, nie net binne die gesin nie, maar ook in die samelewing.

Met hierdie bespreking as 'n saaklike weergawe van die algemene ontwikkeling van die adolessent, is dit belangrik om ook bespreking te wy aan verdere teoretiese uitgangspunte betreffende adolessensie.

4.5 Verdere teoretiese uitgangspunte betreffende adolessensie

Ontwikkelingsteorieë poog om die mens sistematies te beskryf en sy gedrag te verklaar vanuit 'n bepaalde invalshoek (Louw, 1990). Hierdie teoretiese benaderings beklemtoon elkeen 'n verskillende terrein van ontwikkeling. Dit is dus vervolgens nodig om kortliks 'n oorsig te gee van teorieë wat belangrike bydraes tot

die ontwikkelingsielkunde gemaak het, ten einde die adolessent in totaliteit te kan begryp.

4.5.1 Die organismies-gefundeerde ontwikkelingsteorieë

Volgens hierdie benadering word adolessente se ontwikkeling hoofsaaklik bepaal deur biologiese of genetiese kragte. Hall meen dat die biologiese groeiproses veral tydens adolessensie ontvanklik word vir omgewingsinvloede en dat adolessensie dus 'n kritiese punt in die lewensloopontwikkeling van die mens is (Atwater, 1983). Hierteenoor het Gesell ontwikkeling beskryf as 'n afwisseling tussen stabiele en onstabiele periodes, met adolessensie as 'n onstabiele, maar nie noodwendig kritiese periode nie (Atwater, 1983). Gesell stel dit verder dat met die tyd saam die meeste probleme opgelos word en dat daar 'n regte tyd vir alles is. Dit impliseer dat die adolessent fisies gereed moet wees vir die opvoedkundige en sosiale omgewing waarin hy hom bevind.

4.5.2 Die psigoanalitiese perspektief

Die basiese aanname van die psigoanaliste is dat ontwikkeling en verandering dikwels op 'n onbewuste vlak plaasvind en dat dit met 'n distribusie van psigiese energie binne die Id-Ego-Superego-persoonlikheidsstruktuur gepaard gaan. Hulle beskou adolessensie as 'n tydperk van emosionele skommeling weens die seksuele konflikte wat ontstaan tydens die adolessent se seksuele maturasie (Atwater, 1983; Rice, 1981). Die adolessent moet leer om sy verhoogde seksuele drange, met die nodige balans tussen beheer en uitdrukking, in sy persoonlikheid te intergreer.

Freud beskou die toenemende onafhanklikheid van die adolessent van sy ouers as baie belangrik vir die ontwikkelingsproses. Hierdeur word ook 'n deel van die liefde

wat vir die ouers gereserveer is, beskikbaar gestel vir liefdesvoorwerpe buite die huis (Rice, 1981).

4.5.3 Die behavioristiese perspektief

In Hoofstuk 2 is na die behavioristiese uitgangpunt, naamlik dat ontwikkeling 'n funksie van leer is, verwys. Daar is ook afgelei dat ontwikkeling sosiaal- en omgewingsgefundeerd is. Hierdie feit wil aantoon dat die omgewing waarbinne die kind ervarings beleef die kwaliteit van sy ontwikkeling bepaal. Die gesin en die ervarings wat die adolessent binne die gesinsisteem beleef, het 'n belangrike invloed op sy ontwikkeling en dus ook op sy selfkonsepontwikkeling.

Sears (Salkind, 1981) het ook 'n belangrike bydrae gelewer tot die verstaan van die rol van die ouer-kind-verhouding in ontwikkeling. Uit sy siklus van gedrag volg dit dat ervarings met verloop van tyd die rol van sekondêre versterkers aanneem en dat gedrag 'n funksie van interaksie tussen mense word.

'n Verdere probleem wat die adolessent ervaar, is die diskontinuiteite tussen gedragswyses. Hierdie diskontinuiteite behels gedragswyses wat tydens die kinderjare beloon is, maar nie meer verwag of beloon word tydens adolessensie nie. 'n Voorbeeld hiervan is afhanklikheid wat tot en met adolessensie goedgekeur word, maar daarna moet verander (Louw, 1990).

4.5.4 Erikson se psigososiale ontwikkelingsperspektief

In Hoofstuk 2 onder 2.2.3.2(2) is Erikson se psigososiale perspektief tot die mens se ontwikkeling beskryf en is die 8 fases waarin hy die mens se lewensloop verdeel;

1993 012 656 01

uiteengesit. Die adolessent bevind hom in die vyfde fase waarin die psigososiale krisis, identiteit versus rolverwarring, manifesteer.

Erikson (1977) beskou identiteitsformasie as die belangrikste taak van adolessensie. Dit beteken dat die adolessent gedurende hierdie fase die taak het om antwoorde te kry op die vrae: "Wat is ek?" "Tot watter groep behoort ek?" en "Wat wil ek bereik?" Hierdie identiteitskrisis ontstaan as gevolg van die adolessent se liggaamlike en psigiese veranderinge wat intree, en dit lei tot 'n herdefiniëring van homself en sy rol in die samelewing. Die sintese tussen die twee pole, identiteit en identiteitsverwarring, noem Erikson betroubaarheid.

4.5.5 Antropologiese studies

Antropologiese studies dui op verskille tussen primitiewe en Westerse kulture ten opsigte van die belewenis van adolessensie. In sekere primitiewe kulture is daar eerder sprake van rolverwarring tydens adolessensie as van emosionele gemoedskommeling.

4.6 Ontwikkelingstake

Uit die voorafgaande bespreking van die algemene kenmerke van adolessente se ontwikkeling en die teoretiese benaderings tot adolessensie, blyk dit duidelik dat adolessente ingrypende veranderinge moet aanvaar en noodsaaklike vaardighede, kennis en houdings moet aanleer en uitleef (Hurlock, 1980; Thom, 1988; Van Wyk, 1983). Die adolessent word dus in hierdie ontwikkelingsfase gekonfronteer met bepaalde take en eise wat hy moet bemeester. Hierdie take en eise spruit uit die ontwikkeling van die adolessent.

Havighurst (1953) definieer 'n ontwikkelingstaak as 'n taak wat voorkom in 'n sekere stadium van die individu se lewe. Hierdie take ontstaan as gevolg van fisiese rypwording, druk van die samelewing en uit persoonlike waardes en aspirasies. Tereg kan die vraag nou gevra word wat die funksie van ontwikkelingstake is?

4.6.1 Die funksie van ontwikkelingstake

Havighurst (1953) onderskei drie belangrike funksies:

- (i) Ontwikkelingstake dien as riglyne vir die individu om te weet wat die samelewing van hom op 'n bepaalde ouderdom verwag.
- (ii) Ontwikkelingstake motiveer individue om aan die verwagtinge van die samelewing of 'n bepaalde ouderdom te voldoen.
- (iii) Ontwikkelingstake wys aan individue wat van hulle verwag word wanneer hulle die volgende lewensfase betree.

In die bemeestering van ontwikkelingstake, kan enigiets wat dit verhoed as 'n potensiële struikelblok beskou word. Havighurst (1953) identifiseer drie algemene struikelblokke:

- (i) Onvanpaste verwagtinge - die individu self, of sy omgewing, verwag gedragsontwikkeling wat nie op daardie tydstip moontlik of van pas is nie.
- (ii) 'n Vorige onvoltooide ontwikkelingsfase as gevolg van mislukking om die ontwikkelingstake van daardie fase te bemeester.

- (iii) Die krisis wat die oorgang na 'n nuwe ontwikkelingsfase meebring as gevolg van die nuwe take wat bemeester moet word. Die nuwe eise kan spanning meebring, wat tot 'n krisis kan lei.

Vervolgens sal daar gelet word op die onderskeie ontwikkelingstake van die adolessent.

4.6.2 Die ontwikkelingstake van die adolessent

Die ontwikkelingstake van die adolessent in die moderne Westerse samelewing is die volgende (Hurlock, 1980; Manaster, 1977; Sebald, 1984; Havighurst, 1953; Erikson, 1977):

- Die aanvaarding van sy/haar veranderde liggaamlike voorkoms en doeltreffende gebruik van die eie liggaam.
- Ontwikkeling van 'n manlike of vroulike geslagsrolidentiteit.
- Ontwikkeling van 'n eie identiteit en aanvaarding van die self as 'n waardevolle persoon.
- Bestendiging van emosionele onafhanklikheid van ouers en ander volwassenes.
- Verkryging van finansiële selfstandigheid.
- Die aanvaarding en vervulling van sosiaal verantwoordelike gedrag.
- Die ontwikkeling van nuwe en meer volwasse verhoudings met beide geslagte.
- Keuse van en voorbereiding vir 'n beroep.
- Voorbereiding vir huweliks- en gesinslewe.
- Ontwikkeling van 'n eie waardestelsel wat as riglyn vir gedrag kan dien.
- Ontwikkeling van 'n lewensfilosofie.

Samevattend kan dit gestel word dat, in die lig van adolessente se ingrypende veranderinge, verwag kan word dat hulle psigologiese verwarring mag beleef. Dit is dan ook te begrype waarom hierdie lewensfase voorheen as stormagtig beskryf is. Wêreldwye ondersoeke na adolessente se gedrag het egter daarop gedui dat hulle nie so negatief ingestel is nie en tydens die oorgang na volwassenheid nie meer patologies funksioneer as die res van die samelewing nie (Alberoni, 1981; Malmquist, 1985; Coleman, 1980).

Uit die bespreking wil dit voorkom asof adolessente gekonfronteer word met besondere eise, maar dat hulle die eise nie so swak hanteer as wat dikwels aanvaar word nie. Dat al hierdie konfrontering, selfs binne sisteemkonteks, wel 'n effek - hetsy positief of negatief - op die adolessent se selfkonsepontwikkeling kan uitoefen, laat min twyfel. Alvorens bespreking aan die effek op selfkonsepontwikkeling gegee word, is dit vervolgens nodig om duidelikheid te verkry oor wat met die begrip selfkonsep bedoel word.

--- oOo ---

HOOFSTUK 5

DIE SELFKONSEP

5.1 Begripsomskrywing

Daar bestaan talle definisies van die selfkonsep. Hoewel hierdie omskrywings in breë trekke ooreenkom, is daar wel klein verskille. Daar is terselfdertyd ook talryke benamings wat verwant is aan en soms selfs as sinonieme vir selfkonsep gebruik word. Voorbeelde hiervan is self, ego, identiteit, selfbeeld, ensovoorts. Dit is dus nodig dat die term selfkonsep duidelik en spesifiek omskryf word.

Burns (1979) se bondige, dog omvattende, beskrywing van die begrip selfkonsep stel dit dat die selfkonsep 'n saamgestelde beeld is van wat ons dink ons is, wat ons dink ons kan bereik, wat ons dink ander van ons dink en wat ons graag sou wou wees. Burns se beskrywing van die selfkonsep kom ooreen met dié van Rogers (1973), Coleman (1980) en Vrey (1974).

Uit Rogers (1973) se definisie van die selfkonsep kan die volgende aspekte onderskei word:

- Dit is 'n georganiseerde sisteem van waarnemings en sienings met betrekking tot die selfkonsep.
- Die elemente van die selfkonsep is:
 - (i) persepsies van eie kenmerke en vermoëns;
 - (ii) evaluering van eie vermoëns deur dit te vergelyk met dié van ander persone; en

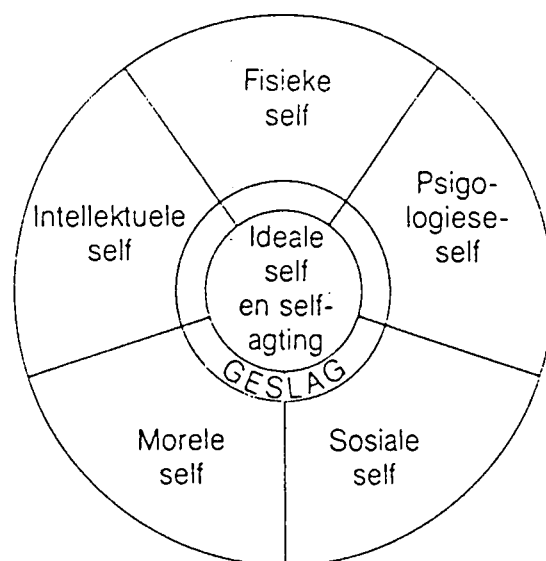
- (iii) die beleving van ervaringe as positief of negatief.

Die selfkonsep is dus die individu se siening van sy eie attribute en die ervaring daarvan as positief of negatief. Hierdie ervaringe word op 'n dinamiese wyse georganiseer ten einde 'n totaliteit te skep van al die persepsies wat 'n persoon van homself het. Die selfkonsep vorm dus die kriterium aan die hand waarvan ervaringe geïnterpreteer word, verwagtinge bepaal en handeling gerig word (Vrey, 1974).

5.2 Die selfkonsep as konstruk

In die voorafgaande gedeelte is die selfkonsep omskryf as die individu se siening van sy eie attribute en die beleving daarvan as positief of negatief. Hierdie attribute kan in terme van sekere aspekte van die selfkonsep gekategoriseer word (Gerdes et al., 1988). Die totaliteit word nietemin altyd deur die evaluering van spesifieke dele geraak. Die verskillende aspekte van die selfkonsep word vervolgens in Figuur 3.1 diagrammaties weergegee.

Figuur 5.1 Komponente van die selfkonsep

(Gerdes et al., 1988:37)

Uit Figuur 5.1 blyk dat die selfkonsep bestaan uit verskillende komponente wat verskil in kwaliteit. Elke komponent word vervolgens kortliks bespreek:

- (i) Die **fisieke self** of **liggaamsbeeld** dui op die individu se beleving van sy fisieke voorkoms en funksionering. Gedurende adolessensie vind groot fisieke veranderinge plaas wat noodwendig 'n herdefiniëring van sy liggaamsbeeld en gevolglik ook van sy selfkonsep vereis. 'n Belangrike taak tydens adolessensie is dan ook die aanvaarding van sy liggaam.
- (ii) Die **intellektuele self** behels nie net die individu se persepsie van sy eie intellektuele vermoëns nie, maar sluit ook sy kognitiewe ontwikkeling in. Dit is met behulp van denke dat 'n persoon 'n selfkonsep formuleer. Die adolescent se kognitiewe ontwikkeling lei tot toenemende introspeksie (Atwater, 1983; Papalia & Olds, 1989). Hy is nou in staat om verskillende selfkonsepte te oorweeg en dit te vergelyk met die beeld wat ander van hom het, asook met die norme binne sy kultuur.
- (iii) Die **psigologiese self** is die individu se konsep van sy eie persoonlikheidseienskappe en funksionering, sy emosionele toestand en sy temperamentele kwaliteite (Gerdes et al., 1988).
- (iv) Die **morele self** is die individu se waarneming van sy eie moraliteit en van sy morele optrede in verhouding tot die morele waardes van die gemeenskap.
- (v) **Geslagtelike selfkonsep** behels dat 'n persoon aan homself dink as 'n sekere tipe man of vrou. Die gemeenskap en kulturele omgewing speel hier 'n groot rol, aangesien norme daargestel word vir vrou-wees en man-wees.

- (vi) Die **sosiale self** hou verband met 'n persoon se funksionering in sy sosiale omgewing. Dit sluit ook sy betrokkenheid by ander en hulle reaksies teenoor hom in. Volgens Gerdes et al., (1988) oefen sosiale faktore deur die hele lewensloop 'n belangrike invloed uit op die selfkonsep, aangesien die individu voortdurend in sosiale verhoudinge binne die gesin en in die gemeenskap betrokke is. Veral adolessente beoordeel hul eiewaarde in terme van die reaksies van hulle gesinne en portuurgroep (Cheung & Lau, 1985; Thom, 1988). Coopersmith (1967) wys in dié verband daarop dat veral ouers se eiewaarde 'n belangrike rol in die selfkonsepvorming van die adolessent speel.
- (vii) 'n Persoon se **ideale self** dui op die persoon wat hy graag wil wees, met die eienskappe wat hy die graagste sou wou besit (Gerdes et al., 1988; Rice, 1981). Die ideale self ontwikkel ook deur die interpersoonlike verhoudings wat 'n individu het. Dit blyk dus dat die gesin ook in hierdie verband 'n belangrike rol speel.
- (viii) **Selfagting** is die evaluering van elke aspek van die selfkonsep, dit wil sê elke attribuut kry 'n positiewe of negatiewe konnotasie (Burns, 1986; Coleman, 1980; Gerdes et al., 1988). Burns (1979) meen ook dat hierdie evaluering van attribute ooreenkomstig die individu se persoonlike waardes geskied.

Bogenoemde aspekte het elkeen 'n invloed op die totale selfkonsep van die individu. Indien die sosiale self dus 'n negatiewe konnotasie sou hê as gevolg van ervaring binne die gesinsisteam, sal die totale selfkonsep van die individu ook benadeel word. Vervolgens is dit egter belangrik om 'n onderskeid tussen selfkonsep en identiteit te tref.

5.2.1 Selfkonsep en identiteit

Ten einde die verwarring tussen selfkonsep en identiteit te verminder, word die vergelyking wat Gerdes et al., (1988) tref, weergegee:

(i) Ooreenkomste in ontwikkeling

- Die aanvanklike ontwikkeling van sowel die selfkonsep as identiteit berus op die kind se gewaarwording van homself as 'n afsonderlike individu wat ooreenkomste met ander persone vertoon, alhoewel hy tog ook van hulle verskil.
- In die volwasse lewe word die individu se siening van sy eie attribute, sterktes en swakhede, by sowel die selfkonsep as die identiteit betrek. Hierdie evaluering beïnvloed sy waarneming en gedrag en hy probeer om dit in ooreenstemming met sy selfsiening te bring.

(ii) Verskille in vroeë ontwikkeling

Die vroeë ontwikkeling van die selfkonsep is grotendeels gegrond op:

- die kind se voorstelling van sy eie liggaam;
- selfbeoordelings wat 'n weerspieëling is van die wyse waarop ander hom evalueer; en
- vergelykings tussen homself en ander.

Die vroeë ontwikkeling van identiteit is gegrond op:

- die kind se waarneming van waar hy tuishoort in verhouding tot ander, dit wil sê sy openbare identiteit;
- 'n gevoel dat hy kontinu is oor tyd en situasies heen, dit wil sê sy persoonlike identiteit; en
- affiliasie en identifikasie met ander.

(iii) Verskille in fokus

- Die selfkonsep sentreer hoofsaaklik om 'n gevoel van waarde of gebrek aan waarde wat fisieke en psigologiese attribute en interpersoonlike verhoudings betref.
- Die selfkonsep verskaf antwoorde op vrae soos "*Watter soort mens is ek?*" en "*Hoe goed vergelyk ek met die persoon wat ek graag wil wees?*"
- Die begrip negatiewe selfkonsep het betrekking op 'n persoon se negatiewe evaluering van homself.
- Die individu se identiteit is gesentreer om houdings teenoor verskeie sosiale rolle, waardes, oortuigings en belangstellings.
- Die gevoel van individuele identiteit verskaf antwoorde op vrae soos: "*Wie is ek?*" "*Waar pas ek in?*" "*Wat is my doelwit?*"

Die ontwikkeling, funksie en invloed van die selfkonsep behels veel meer as wat die definisies van dié begrip weergee. Daar sal dus vervolgens na sekere teoretiese beskouinge ten opsigte van die selfkonsep gekyk word.

5.3 Teoretiese beskouinge betreffende selfkonsep

In hierdie gedeelte sal die psigoanaliste, die behavioriste en die fenomenoloë se beskouinge van die selfkonsep saaklik weergegee word. Bykomend sal die teorieë van Purkey (1970) en Vrey (1974) ook bespreek word.

5.3.1 Psigoanalitiese benadering

Volgens die psigoanalitiese teorie hang selfgating af van die aard van die innerlike beeld waarteen 'n persoon homself meet en van die beskikbare wyses om aan hierdie beeld te voldoen. Die belangrikheid van 'n balans tussen die id-, ego- en superego-kragte, ten einde 'n positiewe selfkonsep te hê, word ook beklemtoon. Positiewe selfgating vereis 'n realistiese ego-ideaal waaraan die persoon kan voldoen (Burns, 1979).

5.3.2 Behavioristiese benadering

Alhoewel daar teenstrydighede is oor die rol en veral die plek van behaviorisme in die selfkonseptorieë, kan dit as 'n belangrike benadering nie uitgesluit word nie. Die behavioristiese benadering gee 'n verklaring vir verandering in selfkonsep, waarneming en gedrag. Gereelde positiewe versterking word beskou as die beste wyse om 'n persoon met gevoelens van mislukking se selfkonsep te verhoog. Dus is gedragsmodifikasie en selfkonseptualisering verwante prosesse (Burns, 1979).

5.3.3 Fenomenologiese benadering

Die basiese aannames tot selfkonsep van die fenomenologiese benadering, soos ontwikkel deur Rogers (1973), is:

- (i) Gedrag is die produk van 'n persoon se waarnemings.
- (ii) Hierdie persepsies is fenomenologies eerder as werklik.
- (iii) Die waarnemings hou verband met die bestaande organisasie van die fenomenologiese veld, waarvan die selfkonsep die middelpunt is.
- (iv) Die selfkonsep is beide 'n persepsie en 'n konsep.
- (v) Gedrag word gereguleer deur die selfkonsep.
- (vi) Die selfkonsep is relatief konstant en produseer relatief konstante gedragspatrone.
- vii) Verdedigingstrategieë word gebruik om inkongruensie tussen die kognitiewe selfkonsep en ervaring te voorkom.
- viii) Die basiese dryfveer is selfaktualisering.

Binne die fenomenologiese veld het veral Rogers (1973) se selfkonsepteorie 'n belangrike bydrae gelewer. Hy beskou die mens as 'n groeiende wese wat voortdurend poog om sy potensiaal te verwesenlik.

Geestesongesteldheid word toegeskryf aan konflik tussen die persoon se ware self en sy ideale self. Die konflik lei tot die ontwikkeling van 'n valse self wat ervaringe selektief integreer.

Rogers (1973) se beskouing van die selfkonsep bevat die volgende konsepte:

- (a) Die fenomenale veld

Elke individu bevind hom in sy eie unieke ervaringswêreld waarvan laasgenoemde die middelpunt vorm. Die adolessent reageer teenoor die innerlike idees en persepsies van hierdie ervaringswêreld, eerder as teenoor die realiteite wat in die

buitewêreld voorkom. Hierdie private ervaringswêreld word die fenomenale veld genoem.

(b) Die self

Die self behels die persoon in sy totaliteit, met ander woorde alle aspekte van homself waarmee hy hom identifiseer, byvoorbeeld fisiese voorkoms, naam, behoeftes, rolle, waardes, vermoëns, ensovoorts. Hierdie self ontwikkel vanaf geboorte as produk van die interaksie tussen die kind en sy ouers, portuurgroep en omgewing. Dit is veral die aard van die interaksie wat volgens Rogers 'n belangrike rol speel in die vorming van die selfkonsep. Liefde en aanvaarding deur die ouers lei tot die ontwikkeling van 'n sterk en positiewe selfkonsep by die kind.

(c) Die organisme

Die organisme word deur Rogers (1973) beskryf as die georganiseerde geheel van die persoon se reaksies teenoor die fenomenale veld. Volgens Rogers (1973:137) is die volgende eienskappe kenmerkend van 'n persoon met 'n gesonde selfkonsep:

- Hy het 'n minimum negatiewe selfverwysings en baie positiewe selfverwysings.
- Hy toon 'n groot mate van aanvaarding van die self en ag homself dus waardig aan respek.
- Hy beoordeel sy eienskappe in 'n optimistiese, dog objektiewe lig.
- Hy beskou homself as onafhanklik en in staat om sy lewensprobleme suksesvol te behartig.
- Hy kan spontaan en opreg wees.
- Hy ervaar homself as geïntegreerd.

- Hy kan insien dat goed en sleg of reg en verkeerd slegs subjektiewe waardes is wat deur homself gekoppel word aan 'n ervaring of objek en dus nie inherent vasgelê is nie.
- Daar bestaan 'n groot ooreenkoms tussen sy ware en ideale self.
- Min distorsies van ervaringe kom voor.

5.3.4 Purkey se teorie

Purkey (1970) se model van die selfkonsep inkorporeer die sentrale temas van die teorieë van Combs en Snygg (1959), Jersild (1952), en Rogers (1951). Dit is dus 'n baie omvattende model. Purkey (1970) definieer die selfkonsep as 'n komplekse en dinamiese sisteem van oortuigings wat die individu as eg aan homself beskou. Hy beklemtoon twee kenmerke, naamlik:

- (a) Die self as georganiseerde eenheid.
- (b) Die self as dinamiese eenheid.

Hierdie twee kenmerke sal vervolgens verder omskryf word.

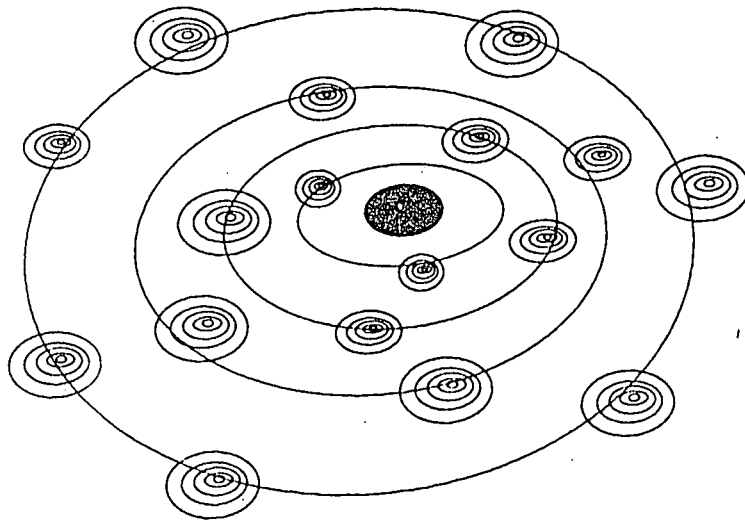
- (a) Die self as georganiseerde eenheid

Die groot spiraal verteenwoordig die selfkonsep as 'n georganiseerde eenheid en die kleiner spirale is die sub-eenhede waaruit die self bestaan. Die sub-eenhede is ook redelik goed georganiseerd, en verteenwoordig die konsepsies of oortuigings wat 'n persoon ten opsigte van 'n bepaalde aspek van homself het, byvoorbeeld sterk, vriendelik, slim, ensovoorts. Die mate van waarde wat die individu aan 'n oortuiging heg, bepaal die stabiliteit daarvan. Hoe sterker 'n persoon se siening van 'n bepaalde aspek van homself is, hoe nader sal dit aan die kern van die groot spiraal lê en hoe moeiliker kan so 'n konsepsie gewysig word. Hoe verder weg van die kern

'n konsepie geleë is, hoe meer onstabiel en makliker veranderbaar is dit. Die waarde van elke sub-eenheid kan as negatief of positief beskryf en ervaar word.

Purkey (1970) stel die selfkonsep diagrammaties soos volg voor:

Figuur 5.2 Purkey se selfkonsepspiraalmodel

(Purkey, 1970:8)

'n Verdere organisatoriese kenmerk van die self is die veralgemening van sukses en mislukking dwarsdeur die sisteem. Volgens Purkey (1970) is die organisatoriese kenmerke van die selfkonsep van elke persoon uniek. Geen twee persone het dieselfde stel oortuigings omtrent hulle self nie.

(b) Die selfkonsep as dinamiese eenheid

Indien verandering 'n positiewe waarde inhou, sal die self verander. Purkey (1970) beskryf egter die self as ultra konserwatief. Dit poog om veranderinge te weerstaan omdat dit konsekwentheid wil handhaaf. Gunstige toestande sal egter wel lei tot

verandering.

5.3.5 Vrey se teorie

Volgens Vrey (1974) vorm die selfkonsep die fondament waarop persoonlikheid en gedrag gebou word. Dit impliseer dat die selfkonsep 'n persoon predisponeer om lewensomstandighede in 'n bepaalde lig te beskou. Die kern van die selfkonsep is selfaanvaarding en positiewe selfagting.

Die ontwikkeling van selfidentiteit gaan gepaard met 'n simboliese voorstelling van die selfkonsep. In hierdie verband spreek Vrey (1974:15) die volgende mening uit:

Om homself te ken, is 'n besondere taak wat die mens moet verrig. Dit is nie slegs nodig dat hy sy naam ken of homself in die spieël of op 'n foto kan onderskei nie, maar hy moet ook sy fisiese en psigiese vermoëns ken sodat hy kan weet waartoe hy in staat is. Die self is die integrerende kern van die persoonlikheid. Aangesien die persoonlikheid oor die hele spektrum van menswees tot openbaring kom, sal daar net soveel fasette van die self wees wat geken moet word. Die implikasie is dat 'n persoon 'n groot aantal konsepsies oor homself moet vorm om hom in al die fasette van sy selfopenbaring te ken.

Vrey (1974) beskou selfagting as die evaluerende aspek van die selfkonsep en dit behels die respek en waardigheid wat 'n persoon teenoor homself huldig. Selfagting kom tot stand deur die evaluasies wat die individu ten opsigte van homself maak. Deur hierdie evaluasies ontwikkel hy dan 'n houding van goedkeuring of afkeer teenoor die self. Die selfkonsep het volgens Vrey (1974) ook 'n sosiale dimensie. Hy beskou die selfkonsep as 'n produk van die individu se omgang met mense.

5.3.6 Samevatting van die teoretiese beskouing

Rogers (1951), Purkey (1970) en Vrey (1974) beskryf die selfkonsep as 'n georganiseerde sisteem van oortuigings wat die individu oor homself het. Hulle stem ook ooreen wat betref die selfkonsep as dinamiese konstruk. Dit impliseer dat daar gedurig veranderinge plaasvind. Dit is veral Purkey (1970) se verdeling van die selfkonsep in subeenhede en die feit dat sukses en mislukking vanaf hierdie subeenhede veralgemeen word na die hele self, wat belangrike implikasies het. Hiervolgens verander die totale selfkonsep wanneer 'n bepaalde komponent verander het.

Daar is tot dusver gefokus op verskeie beskrywings en teorieë van die selfkonsep. Dit is egter nodig om die selfkonsep ook in ontwikkelingsperspektief te beskou ten einde die selfkonsep tydens adolessensie te konseptualiseer.

5.4 Die selfkonsep in ontwikkelingsperspektief

Selfkonsepontwikkeling kan as 'n lewenslange proses beskou word. Purkey (1970:27) stel dit soos volg:

The development and structure of self-awareness is a lifelong research project in which continuous modification of one's self-concept occurs through the ever widening experiences of the developing person ...

Vervolgens word daar kortliks na die onderskeie stadia in die ontwikkeling van die selfkonsep gekyk.

(i) Babastadium

Soos wat die baba ontwikkel, begin hy geleidelik om homself van dinge om hom te onderskei en word hy toenemend bewus van homself. Hy leer ook dat hy voorwerpe kan manipuleer. By die baba sentreer die selfkonsep dus rondom sy eie konkrete waarnemings (Louw, 1990; Gerdes et al., 1988; Purkey, 1970).

(ii) Kleuterstadium

Die kleuter het reeds 'n bewustheid van homself as onafhanklike wese. Hy dra byvoorbeeld kennis van sy eie naam, sy geslag en voorkoms. Deur interaksie met betekenisvolle ander persone waarmee hy identifiseer, kom die selfkonsep tot stand. Die kwaliteit van die selfkonsep word bepaal deur die mate waartoe die kind in staat is om take baas te raak en selfstandig op te tree, aangesien die kleuter 'n sterk drang na taakbemeestering het (Louw, 1990; Papalia & Olds, 1989).

(iii) Middelkinderjare

'n Belangrike ontwikkelingstaak tydens hierdie fase is die ontwikkeling van 'n houding jeens die self (Hurlock, 1980). Die kind is nou in staat om 'n konsep te vorm van hoe hy is (ware self) en hoe hy graag wil wees (ideale self).

Erikson (1968) sien die psigososiale krisis van hierdie tydperk as die gevoel van minderwaardigheid in teenstelling met bemeestering. Hiermee saam word dié stadium ook gekenmerk deur skooltoetreding, wat 'n skerp kontras vorm met die bekende gesinskring. Die selfkonsep word noodgedwonge beïnvloed deur die onderwysers en portuurgroep.

Die kwaliteit van die selfkonsep word bepaal deur die kind se ervarings van sukses en die goedkeuring van ander. Dit is dus nie net die kind se prestasies nie, maar ook die verwagtinge wat ander stel, wat lei tot kennis van die self (Gerdes et al., 1988; Louw, 1990).

(iv) **Adolesensie**

Die adolessent beskik alreeds oor 'n besef van sy selfkonsep en gedurende adolesensie verkry dit meer diepte en betekenis (Seifert, 1983). Die redes wat hiervoor aangevoer word, is:

(a) **Die fisiese veranderinge wat verandering in liggaamsbeeld impliseer.**

'n Adolessent leer deur kulturele stereotipering, verwagtinge en byname op watter wyse hy sy liggaam moet evalueer, byvoorbeeld om kort, vet, brildraend, ensovoorts te wees, is negatief. Louw (1990) sluit by hierdie argument aan. Volgens hom is die adolessent akuit bewus van die liggaamlike veranderinge wat hy ondergaan. Hierdie veranderinge moet tot 'n eenheid geïntegreer word ten einde 'n begrip van sy identiteit te vorm.

Die adolessent se liggaamsbeeld hou verband met sy eie waardebesef en word bepaal deur sy ervaring van hoe ander mense hom waarneem. Dit is vir hom veral belangrik hoe sy portuurgroep sy fisiese voorkoms waarneem. Hy konformeer dus met ander adolessente se norm ten opsigte van liggaamsvoorkoms en vaardighede. Norme verskaf aan die adolessent die riglyne vir positiewe of negatiewe evaluering van liggaamseienskappe (Louw, et al. 1984).

- (b) Die **kognitiewe ontwikkeling** wat plaasvind.
Hierdie kognitiewe ontwikkeling stel die adolessent in staat tot selfanalise en tot objektiewe vergelyking met ander.
- (c) Die **rolverandering** wat, vanaf kind na volwassene, ervaar word en aanpassing in die selfkonsep noodsaak.
- (d) Die **vrees vir verwerping** wat baie groot is in hierdie tydperk. Die adolessent word intens bewus van sy eie attribute en hoe dit ooreenstem met die goedgekeurde stereotipe van sy eie geslag.

Die adolessent word dus gedwing om stelling in te neem teenoor homself en die veranderinge wat in hom plaasvind. Dit gaan met introspeksie, selfdefiniëring, selfbewustheid en vorming van selfkonsep gepaard.

Die vraag ontstaan nou of die selfkonsep tydens hierdie tydperk groter veranderinge ondergaan as tydens ander ontwikkelingsfases. In die literatuur word aanduidings gevind dat daar in hierdie stadium van ontwikkeling 'n mate van bestendigheid intree (Hurlock, 1980; Rice, 1981; Vrey, 1974; Wylie, 1961). Hierdie siening word egter nie deurlopend ondersteun nie (Rosenberg, 1965; Erikson, 1968). Dit blyk dus dat daar nog nie duidelikheid bestaan of die veranderinge wat in hierdie ontwikkelingsfase plaasvind, verskil in omvang van dié in ander ontwikkelingsfases nie.

Die gevolgtrekking kan egter gemaak word dat:

- (i) selfkonsepsstabiliteit tydens adolessensie in 'n mate afhang van die tydperk van adolessensie, naamlik vroeë of laat adolessensie, waarna verwys word;

- (ii) daar wel 'n hersiening van die selfkonsep plaasvind, soos wat die adolessent homself herondersoek en herevalueer in verhouding met ander (Burns, 1979; Manaster, 1977; Seifert, 1983).

5.4.1 Die rol van die selfkonsep tydens adolessensie

Die fondament van die bemeestering van ontwikkelingstake is gesetel in die selfkonsep. 'n Positiewe selfkonsep sal dus die adolessent in staat stel om sy ontwikkelingstake suksesvol te bemeester en sodoende sy inherente potensiaal te verwesenlik. Die adolessent met 'n negatiewe selfkonsep sal egter deur sy mislukkings gepootjie word.

Goeie aanpassing hang ook af van die aard van die adolessent se selfkonsep (Hurlock, 1980). 'n Positiewe selfkonsep speel 'n rol in die adolessent se vermoë om by die samelewing in sy geheel aan te pas, om geestesgesond wees, en om te groei tot 'n volwassene wat verantwoordelikhede suksesvol kan hanteer.

Die selfkonsep is ook van kardinale belang wanneer dit kom by die vorming van verhoudings, sodat die selfkonsep die kwaliteit van die adolessent se verhoudinge met sy gesin en portuurgroep kan medebepaal. Beroepkeuses en vordering op skool is ook fasette wat beïnvloed word deur die adolessent se selfkonsep. Die gevolgtrekking wat dus uit bogenoemde opmerkings gemaak kan word, is dat die adolessent se selfkonsep 'n rol speel in alles wat hy is, probeer, om te wees en doen.

Nadat die ontwikkeling van die selfkonsep oor die mens se lewensloop heen nou bespreek is, is dit vervolgens nodig om bespreking te wy aan die faktore wat bydra tot die ontwikkeling van die selfkonsep.

5.5 Faktore wat bydra tot die ontwikkeling van die selfkonsep

Soos reeds beskryf, ondergaan die selfkonsep voortdurende ontwikkeling (Horrocks & Jackson, 1972). Sekere faktore kan uitgelig word as bydraend tot hierdie ontwikkeling of tot veranderinge in die selfkonsep.

5.5.1 Totale aanvaarding

Totale aanvaarding is een van die belangrikste faktore wat die kwaliteit van die selfkonsep bepaal (Burns, 1986; Bradshaw, 1981; Coopersmith, 1967). Dit is veral die aanvaarding deur die ouers, onderwysers en portuurgroep wat vir die adolessent terugvoer gee oor sy selfwaarde. Dit is hierdie persone wat die kind beloon en/of straf, en waaruit hy dan leer of hy aanvaarbaar is of nie.

Hoe die adolessent oor homself voel, beïnvloed die wyse waarop hy die mense wat hom omring, ervaar. Selfaanvaardende persone is meer geneig om ander te aanvaar. Dit is dus van groot belang dat die adolessent sal voel dat hy ook binne die gesinsisteem aanvaar word.

5.5.2 Bemeestering teenoor mislukking

Die suksesvolle bemeestering van gestelde doelwitte speel 'n belangrike rol in die vaslegging van 'n positiewe selfkonsep.

Mastery of the environment leads to positive self-concept, more often than positive self-concept gives rise to feelings of mastery ...

(Hamachek in Gage & Berliner, 1979:199)

Ten einde 'n gevoel van bemeestering te ervaar, moet die adolessent beleef dat hy ten minste gedeeltelik sy eksterne wêreld kan beheer. Daar moet ook voorsiening gemaak word vir sukseservarings. Binne die ouer-kind-verhouding moet daar dus ruimte wees vir die adolessent om beheer uit te oefen deur onder andere deel te hê aan besluitneming.

5.5.3 Liefde en agting

'n Kind en adolessent het 'n sterk behoefte aan liefde en agting. 'n Kind wil weet dat hy vir sy ouers belangrik is. Liefdevolle versorging deur volwassenes verleen aan die kind 'n geborgenheid en laat hom voel dat hy belangrik is en agting geniet (Vrey, 1974). 'n Positiewe selfkonsep ontwikkel dus onder andere wanneer die adolessent geliefd voel en gerespekteer word deur andere.

5.5.4 Duidelik afgebakende grense

Die daarstel van bekende, konsekwente grense met behoud van respek en ruimte vir die adolessent as individu, speel 'n belangrike rol in die ontwikkeling van 'n positiewe selfkonsep (Coopersmith, 1967). Duidelike grense help die adolessent om te onderskei tussen reg en verkeerd en lei tot die ontwikkeling van 'n sterk innerlike beheer. Coopersmit (1967:238) stel dit soos volg:

We find that individuals with high selfesteem who are reared under strongly structured conditions tend to be more, rather than less, independent and creative

5.5 Persepsie

Persepsie speel 'n sentrale rol in die ontwikkeling en aanpassing van die self. Dit is juis deur persepsie dat betekenis toegeken word aan die dimensies van die self.

HOOFSTUK 6

DIE ADOLESSENT SE GESINSFUNKSIONERING EN SELFKONSEP

In die voorafgaande hoofstukke is afsonderlik gefokus op gesinsfunksionering, adolessensie as ontwikkelingsfase en selfkonsep. In hierdie hoofstuk word daar nou gelet op die verband wat tussen hierdie aspekte mag bestaan. Met betrekking tot die verband wat daar tussen gesinsfunksionering en die selfkonsep van die adolessent in die gesin bestaan, merk Garbers, Wiid, Myburgh, Van Biljón & Fourie, (1983:13) op:

Die gesin se belangrikheid as primêre en eerste leefwêreld van die kind en sy rol in die opvoeding van kinders is deur die eeue erken en beklemtoon.

Elke adolessent ontwikkel binne een of ander vorm van 'n gesinsisteem. Ten spyte van sprake van die aftakeling van die moderne gesin en die opkoms van die portuurgroepinvloed, bly die gesin die hoof sosialiseringsagent in die ontwikkeling van die adolessent se selfkonsep (Atwater, 1983; Cheung & Lau, 1985; Gecas en Seff, 1990; Hoelter & Harper, 1987; Louw, 1990; Rice, 1981; Rosenberg, 1965; Sebald, 1984). In kinder- en adolessente-ontwikkellingsliteratuur word dan ook 'n groot hoeveelheid bespreking gewy aan gesinsinvloede op die ontwikkeling van die kind (Hurlock, 1973; Louw, 1990; Manaster, 1977; Malmquist, 1985; Papalia & Olds, 1989; Rice, 1981).

Die belangrikheid van die gesin by die selfkonsepontwikkeling van die adolessent is egter nie verbasend wanneer die volgende feite in ag geneem word nie:

- Die selfkonsep is 'n konstellasie van aangeleerde persepsies, kognisies en waardes (Wylie, 1961).
- Hierdie leerproses vind hoofsaaklik plaas deur die observering van belangrike ander persone.
- Die belangrike ander in die sosialiseringproses is die gesinslede, onderwysers en portuurgroep (Cheung & Lau, 1985; Louw, 1990; Rosenberg, 1965).
- Die ouers is egter die persone wat reeds vanaf geboorte, ook die konsekwentste, teenwoordig is.
- Die gesin het 'n unieke geleentheid om die adolessent se leer selektief te versterk.

Dit is egter nodig om rekening te hou met die feit dat die verskillende gesinslede die funksionering van die gesin waarskynlik nie op dieselfde wyse beleef nie (Bengston & Troll, 1978; Epstein, Bishop & Baldwin, 1983; Roelofse & Middleton, 1985). Hierdie verskil in belewing kan toegeskryf word aan die feit dat ouers en adolessente vanuit hulle verskillende ontwikkelingsfasies uiteraard verskillende behoeftes binne die konteks van die gesin wil bevredig. Menings wat in die samelewing oor adolessensie gehuldig word, skep verder negatiewe verwagtinge van mekaar se optrede (Atwater, 1983; Coleman, 1980; Papalia & Olds, 1989; Sebald, 1984).

In die lig van die feit dat gesinslede se evaluering van die gesinsfunksionering onderling kan verskil, kan daar dus nie uit die algemene evaluering van gesinsfunksionering afgelei word hoe die adolessent daaroor oordeel nie. Dit gaan dus in hierdie ondersoek om die adolessent se evaluering van sy gesin se funksionering en nie oor die algemene funksionering soos deur 'n buitestaander gesien nie.

In die res van hierdie hoofstuk word gefokus op die invloed van die adolessent se belewing van die verskillende dimensies van gesinsfunksionering op sy selfkonsep. Die bespreking van die dimensie word onder die volgende twee hoofde gedoen:

- (i) Die adolessent se belewing van die betrokke dimensie van gesinsfunksionering.
- (ii) Die invloed van die belewing van die betrokke dimensie op die selfkonsepontwikkeling van die adolessent.

6.1 Gesinsverhoudinge

6.1.1 Die adolessent se belewing van gesinsverhoudinge

Uit literatuur wat handel oor adolessensie wil dit voorkom asof die belangrikheid van gelukkige gesinsverhoudinge, en dus 'n gelukkige gesinslewe, 'n deurlopende tema is en dat adolessente hulle dikwels daarvoor uitspreek (Atwater, 1983; Coopersmith, 1967; Gecas & Seff, 1990; Hoelter & Harper, 1987; Rice, 1981; Sebald, 1984; Wylie, 1961). Dit blyk verder dat adolessente oor die algemeen positief voel oor die waarde van verhoudinge binne die gesin. Heelwat navorsing oor die afgelope dekade het getoon dat adolessensie vir die meeste jong mense nie 'n stormagtige tydperk is nie en dat verhoudings met ouers meer harmonie as konflik weerspieël (Conger, 1977; Louw, 1990; Papalia & Olds, 1989). Konflik kom egter steeds voor en ontstaan meestal rondom die adolessent se strewe na onafhanklikheid. Hierdie konflik is nie noodwendig nadelig vir die ouer-kind-verhouding nie en kan selfs bydra tot persoonlikheids groei (Louw, 1990). Steinberg, Elmen en Mounts (in Gecas en Seff, 1990) het gevind dat 75% van adolessente sterk

affeksie vir hul ouers voel en met hulle identifiseer, terwyl minder as 10% 'n agteruitgang in gesinsverhoudinge vermeld.

Volgens die definisie van gesinsfunksionering soos dit in Hoofstuk 3 beskryf is, vorm die ouer-kind-verhouding die fokus van hierdie ondersoek. Wanneer dus gekyk word na die belewing van gesinsverhoudinge, impliseer dit dan veral die belewing van die ouer-kind-verhouding. Hierdie verhouding vorm die kern van gesinsverhoudinge aangesien goeie aanpassing, ook ten opsigte van selfkonsepontwikkeling, deur 'n intieme verhouding met die ouers gefasiliteer word.

Adolesente met 'n gesonde ouer-kind-verhouding, beleef hulle ouers as meer liefdevol, minder verwerpend, met matige gedragskontrole. Hierdie faktore dui op stabiliteit in ouerlike gedrag wat liefde, versorging, ondersteuning en aanmoediging verskaf. Wanneer hierdie faktore teenwoordig is in die ouer-kind-verhouding, ervaar die adolessent toewyding van sy ouers (Himes-Chapman & Hansen, 1983; Rice, 1981). Adolessente verwag dan ook onvoorwaardelike aanvaarding, belangstelling in hulle aktiwiteite en 'n atmosfeer van aanmoediging (Atwater, 1983; Sebald, 1984). Ondersteuning en begrip is vir die adolessent belangriker as outonomie en die behoefte aan erkenning bly, te midde van talle konflikte, aanwesig (Coleman, 1980).

Ondersoeke deur Bell, Avery, Jenkins, Feld & Schoenrock, (1985) en Greenberg et al., (1983) het bevind dat adolessente selfs meer waarde heg aan hegte verhoudings met hul ouers as aan verhoudings wat hulle met hulle portuurgroep het.

6.1.2 Die invloed van gesinverhoudinge op die selfkonsep van die adolessent

Volgens Wylie (1961) plaas alle persoonlikheidsteoretici wat die konstrakte van die selfkonsep ondersoek, groot klem op die belangrikheid van die ouer-kind-interaksie by die ontwikkeling van 'n positiewe selfkonsep. Die verhouding tussen die ouers is ook belangrik en daar is reeds deur navorsers aangetoon dat die selfkonsep van die adolessent verbeter sodra die ouerlike sub sisteem weer reg funksioneer (Minuchen, 1982; Montgomery, 1982). Ouer-kind-koalisies wat die primêre verhouding tussen die ouers verdring, benadeel die adolessent se identiteitsvorming en sodoende word die vorming van 'n positiewe selfkonsep dus ook belemmer. Adolessente uit sulke gesinne het 'n ongemaklike gevoel oor hul gesinsverhoudinge (Teyber, 1983).

Dit is nie net te veel verbondenheid tussen ouer en kind wat nadelig is vir selfkonsepontwikkeling nie, maar ook te veel onbetrokkenheid by mekaar kan belemmerend van aard wees. Die beperkte ondersteuning en belangstelling wat in sulke verhoudings ervaar word, verskaf aan die kind inligting aangaande sy inherente eiewaarde. Die adolessent in só 'n ouer-kind-verhouding word ontnem van een van die faktore wat die belangrikste invloed op selfkonsepontwikkeling het, naamlik ouerlike ondersteuning (Coopersmith, 1967; Himes-Chapman & Hansen, 1983; Hoelter & Harper, 1987; Rosenberg, 1965).

Die ontwikkeling van 'n positiewe selfkonsep hou dus verband met ouerlike ondersteuning, betrokkenheid, goedkeuring en wederkerige warmte binne die ouer-kind-verhouding. Hierdie verband is gebaseer op die siening dat die wete dat jy van waarde is vir 'n belangrike ander persoon, essensieël is tot die ontwikkeling van 'n gevoel van selfwaarde (Hurlock, 1973; Coleman, 1980). Die terugvoer wat adolessente in gesinne met gesonde ouer-kind-verhoudinge kry, is dat hulle

bestaansreg het en 'n persoon van waarde is (Bell et al., 1985; Coleman, 1980; Greenberg et al., 1983).

Hierteenoor sal adolessente wat hul gesinsverhoudinge beleef as verhoudinge met min kohesie en eenheid of as konflikgeoriënteerd en verwerpend, gevoelens van angstigheid en sekuriteitsgebrek ervaar, wat hulle selfkonsep negatief beïnvloed (Himes-Chapman & Hansen, 1983; Hurlock, 1973).

6.2 Die opvoedingspatroon van die ouers

6.2.1 Die adolessent se beleving van die opvoedingspatroon van die ouers

Die opvoedingspatroon van die ouers behels die gedrag van die ouers wanneer hulle besig is met die opvoedingstaak, asook die wyse waarop gedragskontrole uitgeoefen word. Gedragskontrole sluit die formulering van reëls, die toepassing van hierdie reëls en gesagsuitoefening in. Die aard van die ouer-kind-verhouding word dan deur sowel die ouers se optrede as die wyse waarop hulle gesag uitoefen, bepaal.

Twee aspekte van ouerlike gedrag staan uit in die literatuur ten opsigte van hul belangrike rol in selfkonsepontwikkeling by die adolessent, naamlik die bied van ondersteuning en die uitoefening van beheer (Alberoni, 1981; Bell et al., 1985; Gecas & Seff, 1990; Hurlock, 1973; Himes-Chapman & Hansen, 1983; Louw, 1990; Rosenberg, 1965; Van Wyk, 1983). Hiervolgens kan ouerlike gedrag in twee dimensies verdeel word, naamlik liefde-vyandigheid en outonomieëbeheer (Louw, 1990).

Die liefde-vyandigheidsdimensies behels enersyds dié ouers wie se gedrag gekenmerk word deur aanvaarding, liefde, begrip en ondersteuning. Hierdie ouers verkies positiewe uitoefening van dissipline, met min gebruik van lyfstraf (Himes-

Chapman & Hansen, 1983; Louw, 1990). Hierteenoor staan die ouers wie se gedrag gekenmerk word deur vyandige optredes, verwerping en verwaarlosing.

Volgens die outonomie-beheer-dimensie kan onderskei word tussen ouers wat hulle kinders realistiese vryheid gee en dié wat hulle kinders uitermatig streng beheer. Cheung en Lau (1985) het in hulle ondersoek na die belangrikheid van ondersteuning en uitoefening van gesag, gevind dat ouerlike ondersteuning, en nie gesag nie, beduidend verband hou met 'n positiewe selfkonsep. Hierdie bevinding was teenstrydig met vorige navorsingsresultate. Dit kan verklaar word deur die feit dat ouerlike gesag in hulle ondersoek geëvalueer is vanuit die adolescent se oogpunt. In vorige ondersoeke is gebruik gemaak van die ouers of buitestaanders se evaluering van ouerlike gesag. Dit blyk dus dat die semantiese betekenis van ouerlike gesag meer negatief is vir die ontvanger as vir die verskaffer. Adolescente evalueer nietemin organisasie en ordelikheid in die gesin as belangrike attribute vir sinvolle ontwikkeling. Hierdie organisasie en ordelikheid hou ook verband met die uitoefening van gesag.

Ondersteuning word gewoonlik hanteer as een-dimensioneel,¹ alhoewel verskillende komponente van ondersteuning onderskei kan word. Hierdie komponente verskil egter nie in die sin dat dit teenoorgestelde uitwerkings op die selfkonsep het nie. Dieselfde kan egter nie van ouerlike gesag gesê word nie. Die gesag-dimensie is meer gekompliseerd as die ondersteuningsdimensie. Dit is belangrik om hier wel te onderskei tussen wyses van gesagsuitoefening omdat dit teenoorgestelde uitwerkings mag hê. Daar kan onderskei word tussen die volgende wyses van gesagsuitoefening (Louw, 1990; Van Wyk, 1983):

(i) Outokraties

Die ouers neig om op 'n diktatoriale wyse hul kinders se gedrag en gesindheid te beoordeel, te reguleer en te domineer. Die adolessent word dus nie toegelaat om inisiatief te neem of om besluite oor homself te neem nie. Weinig gesprekvoering oor gedragskodes vind plaas.

(ii) Permissief

Die adolessent word 'n baie groot mate van vryheid veroorloof. Wat gedrag betref, word feitlik geen perke gestel nie en die ouer is huiwerig om gesag uit te oefen. Besluitneming berus in 'n meerdere mate by die adolessent.

(iii) Demokraties (gesaghebbend)

Die ouers probeer om die adolessent te verstaan voordat hulle oordeel of straf. Die adolessent word toegelaat om standpunte te stel. Hy neem ook deel aan die besluitnemingsproses, ofskoon die finale gesag by die ouers berus.

Opvoeding en dissiplinering wat gepaardgaan met liefde, is bo-aan die lys van die adolessent se voorkeure met betrekking tot die aard van gesagsoefening. Die adolessent verkies dus demokratiese gesagsuitoefening bo dominerende of permissiwiteit (Bester, 1978; Coleman, 1980; Munsinger, 1975; Rice, 1981; Schultz, 1976; Van Wyk, 1983).

Adolessente het verder 'n behoefte aan ouers wat versorging en leiding verskaf (Greenberg et al., 1983). In hierdie verband beleef adolessente seuns hul moeders dikwels te oorbeskermend en oorkontroleerend van aard. Adolessente meisies ervaar ouerlike gesag minder negatief as seuns (Garbers et al., 1983).

6.2.2 Die invloed van ouers se opvoedingspatroon op die selfkonsep van die adolessent

Daar word talle aanduidings in die literatuur gevind van die effek wat goeie hantering van gesag op die inter- en intrapersoonlike aanpassing van die adolessent het. 'n Duidelike verband word gevind tussen demokratiese (gesaghebbende) gesagsuitoefening en die vorming van 'n sterk identiteit en 'n positiewe selfkonsep (Andrews, 1974; Bester, 1978; Coleman, 1980; Munsinger, 1975). Demokratiese opvoedingspatrone dra ook by tot goeie gesinsverhoudinge wat, soos reeds bespreek, die ontwikkeling van 'n positiewe selfkonsep fassiliteer (Coleman, 1980; Munsinger, 1975).

Wanneer gesag op hierdie wyse uitgeoefen word, dra dit ook verder by tot die adolessent se vermoë tot onafhanklike besluitneming en bemeestering van gestelde doelwitte. Die ervaring van beheer en bemeestering lei tot die ontwikkeling van 'n gevoel van sukses. Hierdie sukseservaring speel 'n belangrike rol in die vaslegging van 'n positiewe selfkonsep (Hamachek in Gage & Berliner, 1979). Die adolessent het ook die vrymoedigheid om persoonlike standpunte te stel sonder om die risiko van verkleinering of verwerping te loop (Van Wyk, 1983). Faktore wat tot negatiewe evaluering van die self kan lei, is dus in 'n baie groot mate beperk. Dit blyk dus dat ouers wat op 'n demokratiese en gesaghebbende wyse gesag uitoefen, kinders het wat tydens adolessensie 'n gevoel van eiewaarde en 'n positiewe selfkonsep het

(Louw, 1990; Van Wyk, 1983). Bogenoemde verband word verklaar deur die feit dat waarde aangekweek word wanneer 'n persoon gerespekteer word deur ander.

Aan die ander kant gebeur dit dat adolessente wie se ouers 'n sterk outokratiese opvoedingspatroon het, gekenmerk word deur gevoelens van minderwaardigheid, min selfvertroue en 'n negatiewe selfkonsep (Louw, 1990; Van Wyk, 1983). Dié adolessente word deurgaans die geleentheid ontnem om self oplossings vir hul probleme te vind, wat dan lei tot gevoelens van ontoereikendheid.

Adolessente het 'n sterk behoefte aan outonomie. Hulle wil individue in eie reg word wat self hul idees kan uitdruk en toepas. Wanneer hierdie soeke na outonomie nie deur die ouers toegelaat word nie, leer die adolessent dat sy ouers nie vertroue in sy vermoëns het nie en gevolglik verloor hy selfvertroue en eiewaarde (Hurlock, 1973). Emosionele outonomie behels egter juis groei in eiewaarde en die leer om op innerlike reserwes van selfwaarde staat te maak. 'n Negatiewe kringloop word dus gevorm wat deur die ouers se outokratiese opvoedingspatroon in stand gehou word.

Adolessente wie se ouers 'n permissiewe opvoedingspatroon het, voel dat niemand hulle lief het nie en dat niemand omgee nie (Van Wyk, 1983; Himes-Chapman & Hansen, 1983). Ten einde 'n positiewe selfkonsep te ontwikkel, moet die adolessent egter juis weet dat hy vir sy ouers belangrik is (Vrey, 1974). Die gebrek aan duidelik afgebakende grense belemmer verder ook die ontwikkeling van sterk innerlike kontrole en lei tot 'n negatiewe selfkonsep by die kind (Coopersmith, 1967).

Samevattend kan dit gestel word dat die sleutel tot positiewe selfkonsepontwikkeling tydens adolessensie in die dinamiek van die ouer-kind-interaksieproses geleë is. Veral ouers met 'n demokratiese opvoedingspatroon verskaf aan die adolessent die omgewing waarbinne 'n positiewe selfkonsep

ontwikkel kan word (Cheung & Lau, 1985; Louw, 1990; Mussen, Conger, Kagen & Huston, 1984; Van Wyk, 1983).

Patten (1983:45) verwys tereg soos volg hierna:

... feelings of worth seem to flourish in an atmosphere where individual differences are appreciated, mistakes are tolerated, and communication is open.

Adolessente wat groot word by liefdevolle, aanvaardende en ondersteunende ouers met matige gedragkontrole, neig om hulle ouers se onvoorwaardelike aanvaarding te internaliseer as 'n permanente basis vir 'n positiewe selfkonsep.

In hierdie hoofstuk is aangedui dat daar heelwat navorsing bestaan wat dui op 'n verband tussen die aangename belewing van gesinsfunksionering en die ontwikkeling van 'n positiewe selfkonsep by die adolessent. Veral die volgende faktore blyk 'n belangrike rol te speel binne die ouer-kind-verhouding;

- liefdevolle, maar streng monitering van die adolessent se gedrag;
- groter kohesie, ondersteuning en aanvaarding;
- minder konflik;
- gedragsreëls wat die behoeftes van die adolessent in ag neem; en
- 'n demokratiese wyse van gesagsuitoefening.

Na hierdie oorsig van die beskikbare literatuur oor die verband tussen die adolessent se belewing van sy gesin se funksionering en sy selfkonsep, sal aangedui word hoe hierdie verband in hierdie navorsingsprojek ondersoek is. In die volgende hoofstuk word die metode van ondersoek dus bespreek.

HOOFSTUK 7

DIE METODE VAN ONDERSOEK

In hierdie hoofstuk word die metode waarvolgens die ondersoek uitgevoer is, bespreek. Aandag word gegee aan:

- die navorsingshipotese,
- die twee meetinstrumente in hierdie navorsingsprojek gebruik,
- die samestelling van die ondersoekgroep,
- die eksperimentele prosedure wat in hierdie navorsingsprojek gevolg is, en
- die statistiese ontleding van gegewens.

7.1 Die navorsingshipotese

Die navorsingshipotese wat hier ondersoek word, lui soos volg:

Daar bestaan 'n beduidende verband tussen adolessente se beleving van hulle gesinsfunksionering en selfkonsep.

7.2 Meetinstrumente

In hierdie ondersoek is van twee meetinstrumente gebruik gemaak:

- (i) Die Interpersoonlike Verhoudingevraelys (IVV)
- (ii) Die Biografiese Vraelys (BV)

Vervolgens word hierdie twee meetinstrumente in meer besonderhede bespreek.

7.2.1 Die Interpersoonlike Verhoudingevraelys (IVV)

Hierdie toets is opgestel en gestandaardiseer vir blanke Suid-Afrikaanse leerlinge in die vroeë adolessensiejare 12 tot 15 jaar. Die doel met die IVV is om die uiting en belewing van persoonlikheidstrekke, in die adolessent se strewe na 'n eie identiteit, te bepaal. Hanteringstrategieë en spanningsreaksies wat verhoed dat harmonie binne die "self" sowel as tussen die "self" en die eise van die omgewing bereik kan word, dui op swak aanpassing. Laasgenoemde het selfdiffusie tot gevolg (Joubert, 1981). Die volgende komponente van sielkundige aanpassing is in die IVV betrek: Selfvertroue; Eiewaarde; Selfbeheersing; Senuweeagtigheid; Gesondheid; Gesinsinvloede; Persoonlike Vryheid; Sosialiteit Algemeen; Sosialiteit met dieselfde geslag; en Morele Inslag. Die vraelys bevat ook 'n leuenskaal wat 'n aanduiding kan gee van die eerlikheid waarmee 'n toetsling die vraelys beantwoord het. Die sosiale en formele verhoudinge van adolessente kan dus betroubaar en geldig geëvalueer word aan die hand van die genoemde twaalf komponente.

In die onderhawige studie is vir die meting van die afhanklike veranderlike, naamlik selfkonsep, gebruik gemaak van komponent 2 (Eiewaarde) van die IVV. Hierdie komponent meet die adolessent se aanpassing met betrekking tot sy selfkonsep. Sy aanpassing kan afgelei word uit die volgende dimensies van eiewaarde wat gemeet word:

- (i) sy selfaanvaarding ('n gevoel van tevredenheid met homself);
- (ii) die mate waarin hy voel dat hy sy persoonlike standarde kan bereik en die norme van die samelewing kan nakom;
- (iii) die kongruensie tussen dit wat die adolessent dink hy is en dit wat hy dink

ander van hom verwag;

- (iv) die mate waarin hy meen dat hy goed met maats van sy ouderdomsgroep vergelyk en deur hulle aanvaar word.

7.2.2 Die Biografiese Vraelys (BV)

Die Biografiese Vraelys is spesiaal vir die Zastron-leierskapprojek opgestel. Die doel daarvan is om agtergrondgegewens van elke leerling te bekom. Die vraelys het uit 36 vrae bestaan, waaruit vyf vrae vir die doeleindes van hierdie studie geselekteer is. By elke vraag word 'n aantal moontlike antwoorde gegee waaruit die leerlinge dié een moet kies wat op hom van toepassing is. Die antwoorde wat gegee word, is so saamgestel dat dit vir 'n leerling moontlik is om elke vraag te beantwoord.

Gesinsfunksionering word vir die doel van hierdie ondersoek gedefinieer as die wyse waarop ouers en hulle afhanklike kinders met mekaar in interaksie tree. Vir die meting van die onafhanklike veranderlike, naamlik die adolessent se evaluering van gesinsfunksionering, word vyf aspekte van gesinsfunksionering uitgelig deur gebruik te maak van die volgende items op die Biografiese Vraelys (BV):

- onderlinge gesinsverhoudinge
- vader se opvoedingspatroon
- moeder se opvoedingspatroon
- ouerlike dissipline
- aard van toepassing van gedragreëls

Die geselekteerde vrae is op die ordinale skaal gemeet.

7.3 Samestelling van ondersoekgroep

7.3.1 Steekproef

Die steekproef bestaan uit 927 standerd 7-leerlinge. Hierdie leerlinge is almal van hoërskole in die Oranje-Vrystaat wat die Zastron Buitelugskool bygewoon het en is almal Afrikaanssprekend. Skole wat by die Buitelugskool teenwoordig was, is deur die OVS-Onderwysdepartement ewekansig geselekteer volgens die geografiese gebiede, naamlik stedelik, semi-stedelik en platteland.

7.3.2 Selfkonsep

Volgens die handleiding van die IVV (Joubert, 1981) kan dit as prakties voordelig beskou word om 'n proporsionele afsnyding van 80 : 20 persent ten opsigte van elk van die IVV-tellings te gebruik. Daar moet in aanmerking geneem word dat lae sowel as uiters hoë tellings op swak aanpassing vir toetslinge kan dui. Met hierdie riglyn as agtergrond is besluit om twee standaardafwykings bo en een standaardafwyking onder die gemiddelde van die normgroep as aanduidend van 'n negatiewe selfkonsep te beskou, terwyl die res as aanduidend van 'n positiewe selfkonsep beskou sal word. Die afsnypunte is soos volg:

(i)	Seuns	
	Onderste afsnypunt:	31
	Boonste afsnypunt:	51
(ii)	Meisies	
	Onderste afsnypunt:	32
	Boonste afsnypunt:	52

7.4 Die eksperimentele metode

7.4.1 Navorsingsontwerp

'n Ex post facto-navorsingsontwerp word gebruik, aangesien die bedoeling nie is om 'n oorsaak-gevolg-verband tussen die veranderlikes bloot te lê nie.

In die geval van ex post facto-navorsing, het die navorser geen beheer oor die onafhanklike veranderlike nie, in die sin dat individue reeds vóór die aanvang van die ondersoek aan bepaalde vlakke van hierdie veranderlike behoort (Huysamen, 1983). In die huidige ondersoek beleef die proefpersone reeds 'n bepaalde gesinsfunksionering, sonder dat een of ander eksperimentele behandeling toegepas is. Die afhanklike en onafhanklike veranderlike kan dus slegs retrospektief bestudeer word.

Daar is geen manier om die veranderlike te identifiseer waaraan enige moontlike verskil in die afhanklike veranderlike toegeskryf moet word nie. *"Anders gestel, daar is geen wyse om die probleem van verstrengeling tussen die betrokke onafhanklike veranderlike en een of meer steuringsveranderlikes te hanteer nie"* (Huysamen, 1983:128). Hierdie ondersoek stel dus nie die navorser in staat om tot die gevolgtrekking te kom dat die onafhanklike veranderlike 'n behandelingseffek op die afhanklike veranderlike het nie. Al wat hierdie ontwerp kan demonstreer, is of daar 'n interafhanklike verband tussen die onafhanklike en afhanklike veranderlike is (Huysamen, 1983).

7.4.2 Insameling van gegewens

In hierdie ondersoek is gebruik gemaak van die gegewens van die Zastronleierskapprojek wat gedurende 1986 op versoek van die Vrystaatse Onderwysdepartement geloods is.

'n Aantal psigometriese vraelyste, waaronder die IVV, asook die Biografiese Vraelys is onder homogene omstandighede deur personeel by die Zastron Buitelugskool afgeneem. Die vraelyste is in groepe beantwoord en die antwoordblaaie is rekenaarmatig nagesien.

7.4.3 Verwerking van gegewens

Die ingesamelde gegewens is deur die Eenheid vir Professionele Opleiding en dienslewering in die Gedragwetenskappe (EPOG) by die UOVS voorberei vir rekenaarverwerking. Tydens die verwerking is gebruik gemaak van SAS-programmatuur. Weens die metingsvlakke van die biografiese veranderlikes waarmee die proefpersone se evaluering van hulle gesin se funksionering bekom is, stel Du Toit en Stumpf (1982) voor dat die CHAID-program (Chi-Square Automatic Interaction Detection) gebruik word as 'n eksploratiewe tegniek. Die program is toepaslik wanneer daar 'n enkele kategoriese afhanklike veranderlike en 'n aantal kategoriese voorspellers is, asook wanneer die ondersoekgroep uit minstens 500 persone bestaan. Tydens die ontledingsproses van die CHAID-program, word die voorspeller wat die hoogste korreleer met die afhanklike veranderlike geïdentifiseer. Die data word dan in subgroepe verdeel volgens hierdie voorspeller se kategorieë. Elkeen van die subgroepe word vervolgens ontleed om die volgende belangrikste voorspeller te identifiseer. Dié proses word herhaal totdat die geïdentifiseerde groepe uit minder as 50 persone, dit wil sê uit min of meer 25

persone per subgroep (as daar twee kategorieë is) bestaan, of tot geeneen van die oorblywende voorspellers 'n betekenisvolle verband met die afhanklike veranderlike toon nie (Kass, 1980).

Soos duidelik blyk uit Hoofstuk 8 se gegewens, is dit problematies om die CHAID-tegniek in hierdie studie te benut, aangesien sommige van die biografiese veranderlikes se kategorieë 'n frekwensie laer as 50 toon - veral wanneer dit met die afhanklike veranderlike gekruistabelleer word. Gevolglik is besluit om die Chi-kwadraat-toets vir onafhanklikheid (Huysamen, 1983) te gebruik vir die ontleding van die data.

In die volgende hoofstuk sal die navorsingsresultate uiteengesit en bespreek word en sal enkele gevolgtrekkings ten opsigte van die verkreeë resultate gemaak word.

--- oOo ---

HOOFSTUK 8

RESULTATE, BESPREGING VAN RESULTATE EN GEVOLGTREKKING

In hierdie hoofstuk gaan gepoog word om op 'n wetenskaplike en empiriese wyse die navorsingshipotese te ondersoek. Soos reeds gestel, lui die navorsingshipotese soos volg:

Daar bestaan 'n verband tussen adolessente se beleving van hulle gesingsfunksionering en selfkonsep.

Die navorsingsresultate wat na aanleiding van statistiese verwerking verkry is, sal eerstens getabelleer en uiteengesit word. Tweedens sal die bevindinge van hierdie ondersoek bespreek word. Ten slotte sal 'n samevatting van die vernaamste resultate van hierdie ondersoek gegee en enkele gevolgtrekkings gemaak word.

8.1 Beskrywing van die steekproef aan die hand van die biografiese veranderlikes

Vervolgens word daar in Tabele 8.1 tot 8.5 beskrywende resultate aangebied om die steekproefgroottes van die geselekteerde items op die biografiese vraelys aan te dui. Die persentasie leerlinge wat elke kategorie van die geselekteerde items beantwoord het, word ook aangedui. Volgens Bylae A bestaan elke item uit vyf of meer kategorieë. Weens praktiese oorwegings is, waar dit sinvol geag is, van die kategorieë saam gegroepeer.

Tabel 8.1 Frekwensiedistribusie van ondersoekgroep volgens hulle beleving van onderlinge gesinsverhoudinge

Kategorie	N	%
Gelukkig	711	76,8
Nóg gelukkig, nóg ongelukkig	165	17,8
Ongelukkig	50	5,4
Totaal	926*	100,0

* Weens ontbrekende inligting verskil die totale van die verskillende tabelle. Uit Tabel 8.1 blyk dit dat die grootste proporsie adolessente hul onderlinge gesinsverhoudinge as gelukkig beleef.

Tabel 8.2 Frekwensiedistribusie van ondersoekgroep volgens hulle beleving van hul ouers se dissipline

Kategorie	N	%
Redelik	722	77,9
Nóg redelik, nóg onredelik	180	19,4
Onredelik	25	2,7
Totaal	927*	100,0

Uit die gegewens van Tabel 8.2 is dit duidelik dat die meerderheid (78%)

adolessente hulle ouers se dissipline as redelik beleef.

Tabel 8.3 Frekwensiedistribusie van ondersoekgroep volgens hulle beleving van hul vader se opvoedingspatroon

Kategorie	N	%
Oorbeskermend	108	12,5
Gebalanseerd liefdevol	683	79,3
Onbetrokke	71	81,2
Totaal	862*	100,0

Die gegewens in Tabel 8.3 dui daarop dat die grootste proporsie adolessente hulle vader se opvoedingspatroon as gebalanseerd liefdevol ervaar.

Tabel 8.4 Frekwensiedistribusie van ondersoekgroep volgens hulle beleving van hul moeder se opvoedingspatroon

Kategorie	N	%
Oorbeskermend	146	16,2
Gebalanseerd liefdevol	683	82,1
Onbetrokke	71	1,7
Totaal	900*	100,0

Die gegewens in Tabel 8.4 dui daarop dat soos in die geval met die vader die grootste proporsie adolessente hulle moeder se opvoedingspatroon as gebalanseerd liefdevol ervaar.

Tabel 8.5 Frekwensiedistribusie van ondersoekgroep volgens hulle beleving van hoe hulle ouers reëls toepas

Kategorie	N	%
Konsekwent	691	75,1
Gebalanseerd liefdevol	102	11,1
Onbetrokke	69	7,5
Feitlik geen reëls nie	58	6,3
Totaal	920*	100,0

Uit Tabel 8.5 blyk dit duidelik dat die meerderheid (75%) adolessente die toepassing van reëls deur hulle ouers as konsekwent beleef.

Vervolgens word die verwerkte resultate gerapporteer. Die spesifieke statistiese hipotese word weergegee, tesame met die resultate wat vir elke veranderlike verkry is.

8.2 Ontleding van die verband tussen adolessente se beleving van gesinsfunksionering en hul selfkonsep

Die Chi-kwadraat-toets vir onafhanklikheid is gebruik om te bepaal of daar 'n beduidende verband tussen die adolessent se beleving van gesinsfunksionering en sy selfkonsep bestaan. Hierdie toets is vir elk van die geselekteerde items, wat elk 'n

indikase gee van hoe die adolessent sy gesinsfunksionering beleef, op die Biografiese Vraelys gedoen. Die ontledings is met behulp van die SAS-programmatuur (Helwig & Council, 1979) gedoen.

Die volgende statistiese hipotese is vir elk van die betrokke (biografiese) veranderlikes getoets:

$$H_0: P_{JK} = P_J P_K \text{ vir elk van die JK-selle}$$

$$H_1: P_{JK} \neq P_J P_K \text{ vir ten minste een van die JK-selle}$$

waar J verwys na die aantal kolomme en

K verwys na die aantal rye vir elke betrokke situasie

Vervolgens word die resultate van die Chi-kwadraat-toetse in Tabele 8.6 tot 8.10 weergegee.

Tabel 8.6 Kruistabulering van selfkonsep teenoor beleving van onderlinge gesinsverhoudinge

SELFKONSEP	Onderlinge gesinsverhoudinge			RYTOTAAL
	Gelukkig	Gemiddeld	Ongelukkig	
Positief	*580	123	39	742
	78,17	16,57	5,26	82,81
Negatief	108	37	9	154
	70,13	24,03	5,84	17,19
KOLOMTOTAAL	688	160	48	896
	76,78	17,86	5,36	100,0

* Deurgaans by tabelle 8,6 tot 8.10 dui die boonste waarde in elke sel op die frekwensie en die onderste waarde op die rypersentasie (die kolom "rytotaal" uitgesonderd).

Die berekende Chi-kwadraat-waarde vir hierdie veranderlikes was 5,118 met 2 vryheidsgrade. Hierdie waarde is nie beduidend op minstens die 5%-peil nie en gevolglik word die nulhipotese van geen verband tussen die adolessente se selfkonsep en die mate waarin hulle hul onderlinge gesinsverhoudinge ervaar, behou. Dit blyk dus dat daar nie 'n statisties beduidende verband gevind kon word tussen adolessente se selfkonsep en hul beleving van onderlinge gesinsverhoudinge nie. Hierdie resultate verskil van die bevinding van Wylie (1961), Hurlock (1973), Coleman (1980) en Himes-Chapman & Hansen (1983) wat daarop dui dat onderlinge gesinsverhoudinge wel 'n rol speel by die adolessent se

selfkonsepontwikkeling. Hierdie verskil kan toegeskryf word aan die feit dat in hierdie ondersoek die adolessent se ervaring van gesinsverhoudinge en nie werklike gesinsverhoudinge nie, gemeet word.

In die volgende tabel word die resultate van die Chi-kwadraat-toets om te bepaal of daar 'n verband tussen selfkonsep- en ouers se dissipline bestaan, aangebied.

Tabel 8.7 Kruistabulering van selfkonsep teenoor ouers se dissipline

SELFKONSEP	Ouers se dissipline			RYTOTAAL
	Redelik	Nóg redelik Nóg onredelik	Onredelik	
Positief	*589 79,28	138 18,57	16 2,15	743 82,83
Negatief	111 72,08	35 22,73	8 5,19	154 17,17
KOLOMTOTAAL	700 78,04	173 19,29	24 2,67	897 100,0

Die berekende Chi-kwadraat-waarde vir hierdie veranderlikes was 6,398 met 2 vryheidsgrade. Hierdie waarde is beduidend op die 5%-peil en gevolglik word die nulhipotese in hierdie geval verwerp. 'n Statisties beduidende verband tussen adolessente se selfkonsep en hul belewing van hul ouers se dissipline is gevind. Uit tabel 8.7 blyk dat in vergelyking met diegene met 'n positiewe selfkonsep, 'n kleiner proporsie van diegene met 'n negatiewe selfkonsep hul ouers se dissipline as redelik ervaar, terwyl 'n groter proporsie van hierdie groep hul ouers se dissipline as nóg

redelik nóg onredelik asook onredelik beleef. Hierdie resultate vind aansluiting by aanduidings in die literatuur dat demokratiese (redelike) dissipline deur ouers verband hou met die vorming van 'n positiewe selfkonsep by die adolessent (Coleman, 1980; Louw, 1990; Van Wyk, 1983). Hierdie verband word verklaar deur die feit dat redelike toepassing van dissipline die adolessent se soeke na outonomie toelaat. Hierdeur leer die adolessent dat sy ouers vertrou in sy vermoëns het, wat 'n gevoel van eiewaarde versterk (Hurlock, 1973).

Vervolgens word die resultate van die Chi-kwadraat-toets tussen beleving van vader se opvoedingspatroon en selfkonsep weergegee.

Tabel 8.8 Kruistabulering van selfkonsep teenoor beleving van vader se opvoedingspatroon

SELFKONSEP	Vader se opvoedingspatroon			RYTOTAAL
	Oorbeskermd	Gebalanseerd liefdevol	Onbetrokke	
Positief	87 12,57	554 80,05	51 7,36	692 82,99
Negatief	19 12,33	107 69,48	17 11,03	154 17,12
KOLOMTOTAAL	106 12,69	661 79,16	68 8,14	835 100,0

Die Chi-kwadraat-waarde van hierdie veranderlike was 3,428 met 2 vryheidsgrade. Hierdie waarde is nie beduidend op minstens die 5%-peil nie en gevolglik word die nulhipotese in hierdie geval behou. Dit blyk dus dat daar nie 'n statisties beduidende verband gevind kon word tussen adolessente se selfkonsep en hul beleving van hul vader se opvoedingspatroon nie.

Uit die resultate van die ondersoek na die verband tussen beleving van moeder se opvoedingspatroon en selfkonsep, is óók geen statisties beduidende verband gevind nie. Die resultate word in Tabel 8.9 weergegee.

Tabel 8.9 Kruistabulering van selfkonsep en beleving van moeder se opvoedingspatroon

SELFKONSEP	Moeder se opvoedingspatroon			RYTOTAAL
	Oorbeskermd	Gebalanseerd liefdevol	Onbetrokke	
Positief	114 15,70	601 82,78	11 1,52	726 83,16
Negatief	28 19,05	116 78,91	3 2,04	147 16,84
KOLOMTOTAAL	142 16,27	717 82,13	14 1,60	873 100,0

Die berekende Chi-kwadraat-waarde vir hierdie veranderlikes was 1,275 met 2 vryheidsgrade. Hierdie waarde is nie beduidend op minstens die 5%-peil nie, en gevolglik word die nulhipotese in hierdie geval behou. Dit blyk dus dat daar nie 'n statisties beduidende verband gevind kan word tussen adolessente se selfkonsep en hul beleving van hul moeder se opvoedingspatroon nie.

Die resultate in Tabele 8.8 en 8.9 is in teenstelling met algemene gevolgtrekkings uit die literatuur dat die opvoedingspatroon van die ouers 'n belangrike rol speel in die fassilitering van 'n positiewe selfkonsep. Hierdie verskil kan toegeskryf word daaraan dat die vader en moeder se opvoedingspatroon in hierdie ondersoek afsonderlik gemeet is. 'n Verdere moontlike verklaring is dat die vrae wat die Biografiese veranderlike meet, nie die leerling die geleentheid bied om 'n deeglike evaluasie van sy ouers se opvoedingspatroon te gee nie, aangesien hy/sy op 'n enkele vraag hul mening moes gee.

Vervolgens word die resultate van die kruistabulering tussen selfkonsep en die beleving van toepassing van reëls deur ouers in tabel 8.10 aangebied.

Tabel 8.10 Kruistabulering van selfkonsep teenoor die beleving van toepassing van reëls deur ouers

SELFKONSEP	Toepassing van reëls deur ouers				RYTOTAAL
	Konsekwent	Inkonsekwent	Oormatig beperkend	Feitlik geen reëls	
Positief	565	84	47	43	739
	76,45	11,37	6,36	5,82	83,03
Negatief	103	17	18	13	151
	68,21	11,26	11,92	8,61	16,97
KOLOMTOTAAL	668	101	65	56	890
	75,06	11,35	7,30	6,29	100,00

Die berekende Chi-kwadraat-waarde vir hierdie veranderlikes was 7,996 met 3 vryheidsgrade. Hierdie waarde is op die 5%-peil beduidend en gevolglik word die nulhipotese in hierdie geval verwerp. Dit blyk dus dat daar 'n verband is tussen adolessent se selfkonsep en hul beleving van die toepassing van reëls deur hul ouers. Uit tabel 8.10 blyk dat in vergelyking met diegene met 'n positiewe selfkonsep, 'n kleiner proporsie van diegene met 'n negatiewe selfkonsep die toepassing van reëls deur hul ouers as konsekwent beleef. Hierteenoor dui 'n groter proporsie van diegene met 'n negatiewe selfkonsep, in vergelyking met diegene met 'n positiewe selfkonsep, aan dat hulle die toepassing van reëls deur hulle ouers as inkonsekwent, oormatig beperkend, asook feitlik geen reëls beleef.

Die resultate is in ooreenstemming met Coopersmith (1967) en Van Wyk (1983) se siening dat die daarstel van konsekwente grense 'n belangrike rol speel in die ontwikkeling van 'n positiewe selfkonsep. Die adolessent het 'n behoefte aan leiding van die ouers en die konsekwente toepassing van reëls bied aan die adolessent duidelike grense om te onderskei tussen reg en verkeerd. Hierdie vermoë gee aanleiding tot die ontwikkeling van sterk innerlike beheer en dus 'n positiewe selfkonsep (Coopersmith, 1967).

8.3 Algemene opmerkings

- * Uit die beskrywende resultate van tabel 8.2 tot 8.5 blyk dit dat die grootste persentasie proefpersone in die ondersoekgroep beide hulle ouers se opvoedingspatroon, asook die wyse van gedragskontrole as positief beleef. Dit is in ooreenstemming met die bevinding van wêreldwye ondersoeke na adolessente se gedrag wat dui op positiewe gesindhede by adolessente teenoor hulle ouers en hul gesagsuitoefening (Alberoni, 1981; Malmquist, 1985; Coleman, 1980).
- * Van die vyf aspekte van gesinsfunksionering wat ondersoek is, blyk die ouers se dissipline en die wyse waarop hulle reëls toepas, 'n beduidende verband te toon met die selfkonsep van die adolessent. 'n Groter proporsie proefpersone met 'n positiewe selfkonsep, in vergelyking met diegene met 'n negatiewe selfkonsep beleef hulle ouers se dissipline as redelik met konsekwente toepassing van reëls. Hierdie bevinding beklemtoon die belangrikheid van die wyse van gedragskontrole in selfkonsepontwikkeling. Die waarde van demokratiese (redelike) gedragskontrole en die daarstel van konsekwente grense binne die ouer-kind verhouding kan dus nie onderskat word nie.

- * 'n Demokratiese (redelike) wyse van gesagsuitoefening behels per definisie ook dissipline wat gepaard gaan met liefde, erkenning en aanvaarding. Die vraag ontstaan met watter van hierdie aspekte van gedragskontrole selfkonsepontwikkeling die mees beduidende verband toon. Verdere navorsing is nodig om duidelikheid te kry oor bogenoemde.

8.4 Gevolgtrekking

Die doel met hierdie navorsing was om te bepaal of daar 'n verband tussen adolessente se beleving van hulle gesinsfunksionering en hul selfkonsep bestaan.

Nie al die aspekte van gesinsfunksionering, soos in hierdie studie benut is, het 'n beduidende verband met die adolessent se selfkonsep getoon nie. Dit was egter duidelik dat die adolessent se beleving van sy ouers se dissipline en die wyse waarop hulle reëls toepas korreleer met sy selfkonsep. Die resultate dui dus daarop dat gesinsfunksionering, alhoewel nie die aspekte daarvan nie, steeds 'n belangrike rol speel in die ontwikkeling van 'n positiewe selfkonsep by die adolessent.

---oOo---

HOOFSTUK 9

SAMEVATTING

Uit die literatuur blyk dit dat die gesin 'n belangrike rol speel in die ontwikkeling van die adolessent. Gesinsfunksionering het egter oor die afgelope paar dekades ingrypende veranderinge ondergaan. Hiermee saam geskied adolessente se ontwikkeling in die RSA in 'n veranderingsgeoriënteerde samelewing en word daar ook, in die lig van die vinnige tegnologiese ontwikkeling, besondere eise aan adolessente gestel. Dit laat die vraag ontstaan in watter mate die gesin steeds 'n invloed op adolessente-ontwikkeling uitoefen. Veral die mate waarin die gesin die selfkonsepontwikkeling van die adolessent beïnvloed is van belang, aangesien 'n persoon se selfkonsep in 'n groot mate sy gedrag, besluite, verwagtinge en persepsie van die lewe rig. Adolessente en hul ouers se evaluasie van die funksionering van hulle gesinne en die waarde daarvan vir hulle vordering, verskil egter van mekaar. Hierdie verskil moet mee rekening gehou word, wanneer enige korrelasie tussen die adolessent se selfkonsep en gesinsfunksionering ondersoek word.

Die doelwit van hierdie ondersoek is dus om te bepaal of daar 'n verband tussen die adolessent se belewing van sy gesinsfunksionering en sy selfkonsep bestaan.

In die literatuuroorsig word Psigo-opleiding, wat by implikasie die algemene sisteemteorie omsluit, as teoretiese raamwerk vir hierdie navorsingsprojek bespreek. Die sistemiese en sikliese aard van Psigo-opleiding maak die konseptualisering van die gesinsfunksionering van die adolessent en die effek wat dit op sy selfkonsepontwikkeling het, moontlik. Psigo-opleiding impliseer ook 'n verwysing na die ontwikkeling van die mens oor sy hele lewensloop. Die gesin, die adolessent en selfkonsep is dus vanuit 'n ontwikkelingsperspektief verken.

Gesinsfunksionering is omskryf as die wyse waarop ouers en hulle afhanklike kinders met mekaar in interaksie tree. Die volgende dimensies van gesinsfunksionering is uitgelig as van deurslaggewende belang in die ontwikkeling van die adolessent se selfkonsep: struktuur, affek, kommunikasie en gedragskontrole. Uit die oorsig van adolessensie as ontwikkelingsfase wil dit voorkom asof adolessente gekonfronteer word met ingrypende veranderinge en besondere eise, maar dat hulle hierdie eise en veranderinge nie noodwendig swak hanteer nie. Dit het nietemin 'n invloed op die adolessent se selfkonsepointwikkeling.

Selfkonsep is omskryf as 'n georganiseerde eenheid bestaande uit al die sienings wat 'n individu van sy attribute het, sowel as die ervaring hiervan as positief of negatief. Binne die raamwerk van selfkonsepointwikkeling oor die hele lewensloop van die mens, is die faktore wat 'n bydrae lewer tot selfkonsepointwikkeling, uitgelig, naamlik: totale aanvaarding, bemeestering teenoor mislukking, liefde en agting en duidelik afgebakende grense.

Na die afsonderlike fokus op gesinsfunksionering, adolessensie en selfkonsep, is die verband wat tussen hierdie aspekte mag bestaan, bespreek. Bestaande navorsing dui wel op 'n verband tussen die positiewe beleving van gesinsfunksionering en die ontwikkeling van 'n positiewe selfkonsep. Die volgende faktore binne die ouer-kind-verhouding speel 'n belangrike rol in dié verband: 'n demokratiese wyse van gesagsuitoefening, gedragsreëls wat die behoeftes van die adolessent in ag neem, ondersteuning en aanvaarding en liefdevolle, maar streng monitering van die adolessent se gedrag.

Die hipotese van hierdie navorsingsprojek is dat daar 'n verband is tussen

adolesente se beleving van hul gesinsfunksionering en hul selfkonsep. Die meetmiddels wat in hierdie ondersoek gebruik is, is die interpersoonlike verhoudinge vraelys en die Biografiese Vraelys. Die proefpersone, bestaande uit ewekansig geselekteerde st. 7-leerlinge in die Oranje-Vrystaat, is op grond van hulle aanpassing ten opsigte van hulle selfkonsep in 2 groepe verdeel. By die ontleding van die gegewens is gebruik gemaak van die chi-kwadraat-toets van onafhanklikheid.

Uit die resultate blyk dit dat daar 'n verband is tussen adolessente se selfkonsep en die volgende aspekte van gesinsfunksionering:

- * Ouers se dissipline,
- * aard van toepassing van reëls deur ouers.

Bogenoemde resultate stem ooreen met navorsingsbevindings uit die literatuur. Geen statistiese verband is egter gevind tussen adolessente se selfkonsep en die volgende aspekte van gesinsfunksionering nie:

- * Onderlinge gesinsverhoudinge
- * vader se opvoedingspatroon
- * moeder se opvoedingspatroon.

Hierdie bevindings is teenstrydig met bevindings uit die literatuur. Die feit dat die vrae op die Biografiese Vraelys nie die leerlinge die geleentheid bied om bogenoemde items deeglik te evalueer nie, kan as moontlike rede hiervoor aangevoer word.

Indien hierdie ondersoek in oënskou geneem word, kan die volgende aanbevelings met die oog op toekomstige navorsing oor dieselfde onderwerp, gedoen word:

- * Die gebruik van 'n fyner of meer gesofistikeerde meetinstrument om die adolessent se belewing van onderlinge gesinsverhoudinge, die opvoedingspatroon van die vader en die opvoedingspatroon van die moeder te meet. Sodanige meetinstrument veral geskik wees indien dit kan onderskei tussen ondersteuning en aanvaarding, kommunikasiepatrone en wyse van gesagsuitoefening.
- * Die begrip van adolessente se selfkonsepveranderlikes en die verband daarvan met hulle ervaring van hul gesinsfunksionering kan verder belig word, indien daar in toekomstige navorsing ook onderskeid getref word tussen meisies en seuns, om sodoende die rol wat geslag speel, te bepaal.

Ten spyte van die beperkinge van hierdie ondersoek, is aangetoon dat daar, ten spyte van die veranderinge wat die gesin en adolessent die afgelope paar dekades ondergaan het, steeds 'n verband tussen die adolessent se selfkonsep en sy ervaring van gesinsfunksionering bestaan.

In pogings om die adolessent se selfkonsepstabiliteit te bepaal, of om 'n positiewe selfkonsep by die adolessent te ontwikkel, word aandag dikwels gefokus op die adolessent alleen. Indien positiewe selfkonsepontwikkeling by adolessente aangemoedig wil word, sal die gesinssisteem betrek moet word.

Die hoop word uitgespreek dat die resultate van hierdie navorsingsprojek verdere navorsing oor die selfkonsepveranderlikes binne gesinsverband (met in ag genome die adolessent se persepsie) sal stimuleer. Die hoop is ook dat die resultate die gebruik van ouerbegeleiding en/of gesinsterapie in die behandeling van selfkonseprobleme by adolessente sal aanmoedig.

OPSOMMING

Die selfkonsep bepaal tot 'n baie groot mate die wyse waarop die individu sy lewensomstandighede evalueer en deurskou. Die belang van die rol en funksie van die selfkonsep tydens die oorgangsfase vanaf kind tot volwassene, kan dus nooit onderskat word nie.

Uit die literatuurstudie blyk dat die ontwikkeling van die adolessent se selfkonsep verband hou met sy gesinsfunksionering. Veranderinge in die funksionering van gesinne oor die afgelope paar dekades, asook in die alledaagse lewensituasie en gedrag van die adolessent, laat egter die vraag ontstaan tot watter mate die funksionering van die gesin steeds 'n impak uitoefen op die adolessent se selfkonsep.

Die doel van hierdie navorsingsprojek was dus om vas te stel of daar 'n verband bestaan tussen die wyse waarop adolessente hulle gesin se funksionering ervaar en hul selfkonsep. Die hipotese is gestel dat daar wel 'n verband tussen adolessente se ervaring van hulle gesinsfunksionering en hul selfkonsep bestaan.

Die hipotese is ondersoek deur gebruik te maak van 'n ex-post-factonavorsingsontwerp aangesien die bedoeling nie is om 'n oorsaak-gevolg-verband tussen die veranderlikes bloot te lê nie. Gesinsfunksionering is vir die doel van hierdie ondersoek gedefinieer as die wyse waarop ouers en hulle afhanklike kinders met mekaar in interaksie tree. Vyf aspekte van gesinsfunksionering is uitgelig deur gebruik te maak van bepaalde items op die Biografiese Vraelys, naamlik:

- onderlinge gesinsverhoudinge
- vader se opvoedingspatroon

- moeder se opvoedingspatroon
- ouers se dissipline
- toepassing van reëls deur ouers

Die afhanklike veranderlike naamlik selfkonsep, is omskryf as 'n georganiseerde eenheid bestaande uit al die sienings wat 'n individu van sy attribute het, sowel as die ervaring hiervan as positief of negatief. Vir die meting van die selfkonsep is gebruik gemaak van komponent 2 (Eiewaarde) van die Interpersoonlike Verhoudinge Vraelys. Standaard 7-leerlinge van hoërskole in die Oranje-Vrystaat is geneem as proefpersone.

By die ontleding van die gegewens is die chi-kwadraattoets van onafhanklikheid gebruik om die moontlike verband wat tussen die genoemde aspekte van gesinsfunksionering en selfkonsep mag bestaan, aan te dui.

Uit die resultate van hierdie ontleding was dit duidelik dat die adolessent se belewing van die dissipline van die ouers en die wyse waarop die ouers reëls toepas, beduidend korreleer met die selfkonsep van die adolessent. Onderlinge gesinsverhoudinge, die vader se opvoedingspatroon en die moeder se opvoedingspatroon het egter nie statisties beduidend met die adolessent se selfkonsep gekorreleer nie. Laasgenoemde resultate stem nie ooreen met bevindinge uit die literatuur nie. Die feit dat die vrae op die Biografiese Vraelys nie die leerlinge die geleentheid bied om bogenoemde items deeglik te evalueer nie, kan as moontlike rede hiervoor aangevoer word.

Die ondersoek het nietemin daarin geslaag om aan te toon dat, ten spyte van veranderinge binne die gesin en binne die lewenssituasie van die adolessent, daar steeds 'n verband tussen die adolessent se selfkonsep en sy ervaring van

gesinsfunksionering bestaan.

---oOo---

BIBLIOGRAFIE

Alberoni, F. (Red.) (1981). **Youth in the 1980's**. Paris: Unesco.

Allport, G.W. (1961). **Pattern and growth in personality**. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Anderson, C.A. (1982). The community connection: The impact of social networks on family and individual functioning. In F. Walsh (Red.), **Normal family processes**. New York: Guilford.

Andrews, E.E. (1974). **The emotional disturbed family**. New York: Jarson Aronson.

Atwater, E. (1983). **Adolescence**. New Jersey: Prentice-Hall.

Bell, N.J., Avery, A.W., Jenkins, D., Feld, J. & Schoenrock, C.J. (1985). Family relationships and social competence during late adolescence. **Journal of Youth and Adolescence**, 14, 2, 109 - 115.

Bengston, V.L. & Troll, L. (1978). Youth and their parents: Feedback and intergenerational influence in socialization. In R.M. Lerner & Spanier, G.B. (Reds.), **Child influences on marital and family interaction: A life span perspective**. New York: Academic Press.

Bester, C.L. (1978). 'n **Persoonlikheidsvergelykende studie van voorstanders en teenstanders van lyfstraf**. Pretoria: RGN.

Bradshaw, P. (1981). **The management of self-esteem**. New Jersey: Prentice-Hall.

Burns, R.B. (1979). **The selfconcept: Theory, measurement, development and behavior.** New York: Longman Group.

Burns, R.C. (1986). **Child Development.** New York: Nichols Publishing Company.

Carkhuff, R.R. (1981). **Towards actualizing human potential.** Amherst: Human Resource Development Press.

Cheung, P.C. & Lau, S. (1985). Self-esteem: It's relationship to the family and school social environments among Chinese adolescents. **Youth and Society**, 16, 4, 438 - 456.

Cirese, S. (1985). **Quest: A search for self** (2de uitgawe). New York: CBS College.

Cohler, B.J. & Geyer, S. (1982). Psychological autonomy and interdependence within the family. In F. Wals (Red.), **Normal family processes.** New York: Guilford.

Coleman, J.C. (1980). **The nature of adolescence.** London: Methuen.

Combrinck-Graham, L. (1985). A developmental model for family systems. **Family Process**, 24, 2, 139 - 150.

Combs, A.W. & Snygg, D. (1959). **Individual behavior.** New York: Harper & Row.

Conger, J.J. (1977). **Adolescence and Youth: Psychological development in a changing world.** New York: Harper & Row.

Coopersmith, S. (1967). **The antecedents of self-esteem**. San Fransisco: W.H. Freeman.

Corsini, R.J. (1979). **Current Psychotherapies**. Illinois: Peacock.

Douvan, E. & Adelson, J. (1966). **The adolescent experience**. New York: Wiley & Sons.

Duvall, E.M. & Miller, B.C. (1985). **Marriage and family development**. (6de uitgawe). New York: Harper & Row.

Du Toit, S.H.C. & Stumpf, R.H. (1982). **Riglyne by die ontleding van omvangryke datastelle**. Verslag WS-28. Pretoria: Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing.

Epstein, N.B., Bishop, D.S. & Baldwin, L.M. (1983). McMaster model of family functioning. In F. Wals (Red.), **Normal family processes**. New York: Guilford.

Erikson, E.H. (1965). **Childhood and Society**. New York: Norton.

Erikson, E.H. (1968). **Identity: Youth and crises**. New York: Norton.

Erikson, E.H. (1977). **Childhood and society**. New York: Norton.

Fisher, B.L., Giblin, P.R. & Hoopes, M.H. (1982). Healthy family functioning: What therapists say and what families want. **Journal of Marital and Family Therapy**, 8, 3, 273- 284.

Gage, N.L. & Berliner, D.C. (1979). **Educational Psychology**. (2de uitgawe).

Chicago; Rand McNally College Publishing Company.

Garbers, J.G. Wiid, A.J.B., Myburgh, C.P.H., Van Biljon, S.S. & Fourie, C.M. (1983). **Adolessensie: Ontwikkelingspatrone van Afrikaanssprekende skoolgaande jeug.** Durban: Butterworth.

Gecas, V. & Seff, M.A. (1990). Families and adolescents: A review of the 1980's. **Journal of Marriage and the Family**, 52, 941 - 958.

Gerdes, L.C., Moore, C., Ochse, R. & Van Ede, D. (1988). **Die ontwikkelende volwassene.** Pretoria: Butterworths.

Ginsburg, H.P. & Opper, S. (1979). **Piaget's theory of intellectual development.** (2de uitgawe). Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Goldenberg, I & Goldenberg, H. (1980). **Family therapy: An overview.** Monterey: Brooks/Cole Publishing Company.

Greenberg, M.T., Siegel, J.M. & Leitch, C.J. (1983). The nature and importance of attachment relationships to parents and peers during adolescence. **Journal of Youth and Adolescence**, 12, 5, 373 - 384.

Hansen, J.C. & L'Abate, L. (1982). **Approaches to family therapy.** New York : Macmillan.

Harris, I.D. & Howard, K.I. (1984). Parental criticism and the adolescent experience. **Journal of Youth and Adolescence**, 13, 2, 113-121.

- Havighurst, R.J. (1953). **Developmental tasks and education**. New York: Longmans.
- Havighurst, R. J. (1972). **Development tasks and education**. New York: McKay.
- Helwig, J.T. & Council, K.A. (1979). **SAS user's guide**. Cary, North Carolina, SAS Institute.
- Himes-Chapman, B.S. & Hansen, J.C. (1983). Family environments and self-concepts of delinquent and mentally ill adolescents. **Family Therapy**, 10, 3, 288 - 298.
- Hoelter, J. & Harper, L. (1987). Structural and interpersonal family influences on adolescent self-conception. **Journal of Marriage and the Family**, 49, 129 - 139.
- Horrocks, J. & Jackson, D.W. (1972). **Self and role: A theory of self-process and role behavior**. New York: Houghton Mifflin.
- Hurlock, E.B. (1973). **Adolescent development**. (4de uitgawe). New York: McGraw-Hill.
- Hurlock, E.B. (1980). **Development psychology: A life-span approach** (5de uitgawe). New York: McGraw-Hill.
- Huysamen, G.K. (1983). **Inferensiële statistiek en navorsingsontwerp**. (3de uitgawe). Kaapstad: Academica.

Ivey, A.E. & Simeck-Downing, L. (1980). **Counseling and psychotherapy**. New Jersey: Prentice-Hall.

Jacobs, L.J. & Vrey, J.D. (1982). **Selfkonsep, diagnose en terapie**. Pretoria: Academica.

Jersild, A.T. (1952). **The psychology of adolescence**. (2de uitgawe). New York: MacMillan.

Joubert, M. (1981). **Handleiding vir die Interpersoonlike Verhoudingevraelys (IVV)**. Pretoria: RGN.

Kass, G.V. (1980) An expository technique for investigating large quantities of categorical data. **Applied Statistics**, 29; 119-127.

Lawton, J.T. (1982). **Introduction to child development**. Dubuque, IA: Wm. C. Brown.

Lerner, R.M. & Spanier, G.B. (1978). **Child influences on marital and family interaction: A life-span perspective**. New York: Academic Press.

Lerner, R.M. & Spanier, G.B. (1984). **The child in the family**. New York: Addison Wesley.

Linde, G.F. & Broodryk, M.S. (1986). **Gesinsterapie: Teoretiese perspektiewe en praktiese implikasies**. Bloemfontein, Universiteit van die Oranje-Vrystaat.

Louw, D.A. (1990). **Menslike ontwikkeling**. (2de uitgawe). Pretoria: Haum-Tersiêr.

Malmquist, C.P. (1985). **Handbook of adolescence: Psychopathology, antisocial development, psychotherapy**. New York: Aronson.

Maslow, A.H. (1970). **Motivation and personality**. (2de uitg). New York: Harper & Row.

Manaster, G.J. (1977). **Adolescent development and the life tasks**. Massachusetts: Allyn & Bacon.

McGoldrick, M. & Carter, E.A. (1982). The family life cycle. In F. Walsh (Red.), **Normal family processes**. New York: Guilford.

Minuchin, S. (1982). **Families and family therapy**. Massachusetts: Harvard.

Montgomery, J. (1982). **Family crisis as process: persistence and change**. Lanham : University Press.

Mook, B. (1986). Changing patterns of family life: A historical perspective. **Psychotherapedia and Psychiatry**, 43, 3, 22 - 26.

Munsinger, H. (1975). **Fundamentals of child development** (2de uitgawe). New York: Holt, Rinehart & Winston.

Mussen, P.H., Conger, J.J., Kagan, J. & Huston, A.C. (1984). **Child development and personality**. (6de uitgawe). New York: Harper & Row.

Muuss, R.E. (1975). **Theories of adolescence**. (3de uitgawe). New York: Random House.

Papalia, D.E. & Olds, W.S. (1989). **Human development**. (4de uitgawe). New York : McGraw-Hill.

Patten, M.D. (1983). Relationship between self-esteem, anxiety, and achievement in young learning disabled students. **Journal of Learning Disabilities**, 16(1), 43-45.

Phares, E.J. (1984). **Clinical psychology: Concepts, methods and profession**. (2de uitgawe). Illinois: Dorsey.

Piaget, J. (1972). Intellectual evolution from adolescence to adulthood. **Human Development**. Vol. 15, 1-12.

Purkey, W.W. (1970). **Self concept and school Achievement**. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Rademeyer, G. (1978). **General system theory and human behavior**. 'n Ongepubliseerde diktaat, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, Bloemfontein.

Rapoport, R. & Rapoport, R. (1980). **Growing through life**. Holland: Multimedia Publications.

Rapoport, L. (1972). **Personality development: The chronology of experience**. Illinois: Scott, Foresman Company.

Rice, F.P. (1981). **The adolescent: Development, relationships and culture**. (3de uitgawe). Boston: Allyn Bacon.

Riskin, J. (1982). Research on non-labelled families: a longitudinal study. In F. Walsh (Red.), **Normal family processes**. New York: Guilford.

Roelofse, R. & Middleton, M.R. (1985). The family functioning in adolescence questionnaire: a measure of psychosocial family health during adolescence. **Journal of Adolescence**, 8, 33 - 5.

Rogers, C. (1951). **Client-centered therapy**. New York: Houghton-Mifflin.

Rosenberg, M. (1965). **Society and the adolescent self-image**. Princeton: University Press.

Salkind, N.J. (1981). **Theories of human development**. New York: D. Van Nostrand.

Santrock, J.W. (1986). **Life-span development**. (2e uitg.). Dubuque, I A.: Wm.C. Brown.

Schoeman, W.J. (1983). 'n **Teoretiese model vir psigo-opleiding**. Bloemfontein, Universiteit van die Oranje-Vrystaat.

Schoeman, W.J., Nel, Z. & Wessels, S.J. (1983). **Die algemene sisteemteorie en kubernetika**. 'n Ongepubliseerde diktaat, Universiteit van Oranje-Vrystaat, Bloemfontein.

Schultz, D.A. (1976). **The changing family**. (2e uitg.). New Jersey: Prentice-Hall.

Sebald, H. (1984). **Adolescence: A social psychological analysis**. (3e uitg.). New Jersey: Prentice-Hall.

Seifert, K.L. (1983). **Educational psychology**. Boston: Houghton Mifflin.

Silvio, J.F. (1978). System theory and educational systems. In R. Trappl & G. Pask (Eds). **Progress in cybernetics and system research: vol.IV**, 122-131. Washington DC: Hemisphere.

Skinner, B.F. (1974). **About behaviorism**. New York: Knopf.

Skinner, B.F. (1971). **Beyond freedom and dignity**. New York: Knopf.

Sleet, D.A. & Dane, J.K. (1985). **Wellness factors among adolescents**. *Adolescence*, 20,80, 915 - 919.

Stander, C. & Ochse, R. (1981). Die selfkonsep en identiteit. In L.C. Gerdes et al. **Die ontwikkelende volwassense**. Durban: Butterworth.

Steyn, A.F. & Breedt, A. (1978). **Die veranderende gesin**. Pretoria: Academica.

Stroup, A.L. (1966). **Marriage and Family; a developmental approach**. New York: Appleton-Century-Crofts.

Teyber, E. (1983). Structural family relations: Primary dyadic alliances and adolescent adjustment. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9,1, 89 - 98.

Thom, D.P. (1988). 'n **Psigologiese ontleding en vergelyking van die blanke en swart adolessent ten opsigte van ouer-kindverhoudings, portuurverhoudings, identiteitsontwikkeling en die vorming van 'n beroepsidentiteit**. 'n Ongepubliseerde doktorsale proefskrif, Unisa, Pretoria.

Trappl, R. & Pask, G. (1978). **Progress in cybernetics and systems research**. Vol. 4. Washington: Hemisphere Publishing Corporation.

Van Wyk, D. (1983). **Die verhouding tussen ouer en kind**. Kaapstad: Human & Rousseau.

Von Bertalanffy, L. (1972). The history and status of general systems theory. In G.J. Klir, **Trends in general systems theory**. New York: John Wiley.

Vrey, J.D. (1974). **Selfkonsep en die verband daarvan met persoonlikheidsorganisasie en kognitiewe struktuur**. Ongepubliseerde doktorsale proefskrif, Unisa, Pretoria.

Weiner, N. (1948). **Cybernetics, or control and communications in animal and the machine**. New York: John Wiley.

Wessels, S.J. (1991). **Die toekoms behoort aan ons kinders: Die waarde van psigo-opleiding binne die kindersielkunde**. Professorale intreerede, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, Bloemfontein.

Wylie, R.C. (1961). **The self-concept; a critical survey of pertinent research literature**. Lincoln: University of Nebraska Press.

SKOOLNR :	☐	☐	1-2
LEERLINGNR :	☐	☐	3-5
KAARTNR :	6		6

EPOG : DIE UNIVERSITEIT VAN DIE ORANJE VRYSTAAT
BIOGRAFIESE VRAELYS (NR 4/ST 10)

Geagte Leerling

1. Ons is besig met 'n omvangryke navorsings-program wat op versoek van die OVS Onderwysdepartement gedoen word. Jy is een van die leerlinge in die Oranje-Vrystaat wat geselekteer is om daaraan deel te neem.
2. Al wat ons van jou verlang, is om die vraelys so eerlik en korrek as moontlik in te vul (vra jou onderwyser om jou te help indien 'n vraag vir jou onduidelik is).
3. LET WEL : Al die vrae het op jou posisie van die huidige jaar, dit wil sê 1989 toe jy in standaard 10 is, betrekking. Die antwoorde word as vertroulik hanteer.

Baie dankie vir jou samewerking

Voltooi asseblief die res van die vraelys. Maak slegs 'n kruisie in die oop spasie reg langs die syfers van jou keuse.

Byvoorbeeld :

	1	M
Geslag	2	V

Maak die kruisie langs die 2 indien jy 'n dogter is.

LET WEL : BEANTWOORD ASSEBLIEF SLEGS EEN ITEM PER VRAAG TENSY ANDERS AANGEDUI.

IDENTIFISERENDE BESONDERHEDE

1.1 Van :

1.2 Voorletters :

1.3 Geslag :

1	M	
2	V	7

1.4 Skool :

1.5 Datum (Jaar) :

1	9			8-9
---	---	--	--	-----

1.6 Stad/Dorp :

LEIERSPOSISIE

2.1 Maak asseblief 'n kruisie in die spasio(s) waarin jy die afgelope jaar, dit wil sê 1989 'n leiersposisie(s) beklee het (L.W. slegs as voorsitter/ondervoorsitter en/of kaptein(e)/onderkaptein(e). Andersins merk "Geen")

Leerlingraad	1	10
Akademie (bv klaskaptein/presteerder)	2	11
Sosiaal (bv gesellighede/koshuis ens)	3	12
Kultuur (bv Voortrekkers/debat ens)	4	13
Sport (bv rugby/netbal ens)	5	14
Sedediens (bv ACSV ens)	6	15
Militêr (bv kadette/drilpeleton)	7	16
Ander (spesifiseer)	8	17
Geen	9	18

2.2 Maak asseblief 'n kruisie by die aktiwiteit(e) waarin jy die afgelope jaar op die BESTUUR gedien het,

Leerlingraad	1	19
Akademies (bv wetenskapsvereniging)	2	20
Sosiaal (bv geselligehede/koshuis ens)	3	21
Kultuur (bv Voortrekkers/debat ens)	4	22
Sport (bv rugby)	5	23
Godsdiens (bv ACSV)	6	24
Militêr (bv kadette ens)	7	25
Ander (spesifiseer)	8	26
Geen	9	27

2.3 Wil jy graag die leier van 'n groep of span wees ?

Ja	1	
Ek weet nie	2	
Nee	3	28

2.4 Wat is volgens jou die vernaamste eienskap van 'n goeie leier (merk slegs 1 eienskap)

Sosio-ekonomiese status	1	
Opvoedingspeil	2	
Realistiese selfbegrip	3	
Realistiese doelwitte	4	
Geduldigheid	5	
Taktvolle uitdrukking van vyandigheid	6	
Aanvaarding van sukses en mislukkinge	7	
Goeie gesagsaanvaarding	8	
Besliste optrede	9	29

2.5 Watter een van die volgende persoonlikheids-eienskappe is die mees kenmerkende van jouself ?

- Sosio-ekonomiese status
- Opvoedingspeil
- Realistiese selfbegrip
- Realistiese doelwitte
- Geduldigheid
- Taktvolle uitdrukking van vyandigheid
- Aanvaarding van sukses en mislukkings
- Goeie gesagsaanvaarding
- Besliste optrede

1
2
3
4
5
6
7
8
9

30

2.6 Watter een van die volgende eienskappe is die mins kenmerkende van jouself ?

- Sosio-ekonomiese status
- Opvoedingspeil (kwalifikasies)
- Realistiese selfkonsep
- Realistiese doelwitte
- Geduldigheid
- Taktvolle uitdrukking van vyandigheid
- Aanvaarding van sukses en mislukkings
- Goeie gesagsaanvaarding
- Besliste optrede

1
2
3
4
5
6
7
8
9

31

2.7 Het jy al enige opleiding ontvang met betrekking tot die hantering van die leiersrol/le wat jy beklee ?

- Ja
- Nee
- Nie van toepassing (Nie 'n leier)

	1	
	2	
	3	32

2.8 Watter een spesifieke eienskap het volgens jou mening van jou 'n leier gemaak ?

- Persoonlikheid
- Sportprestasie
- Akademieese prestasie
- Beide sport en akademiese prestasie
- Fisiese voorkoms
- Sosio-ekonomiese status
- Hardwerkendheid
- Betroubaarheid
- Nie van toepassing (Nie 'n leier)

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	
	6	
	7	
	8	
	9	33

3. SKOLASTIES

3.1 Skoolvakke

Dui teenoor die vakke wat jy tans neem, asseblief aan of jy dit op HG, SG of LG neem deur 'n kruisie in die spesifieke kolom te maak

			HG	SG	LG	
Afrikaans	0	1				34-36
Engels	0	2				37-39
Wiskunde	0	3				40-42
Skeikunde	0	4				43-45
Biologie	0	5				46-48
Duits	0	6				49-51
Latyn	0	7				52-54
Frans	0	8				55-57
Suid-Sotho	0	9				58-60
Hebreeus	1	0				61-63
Portugees	1	1				64-66
Aardrykskunde	1	2				67-69
Geskiedenis	1	3				70-72
Ekonomie	1	4				73-75
Bybelkunde	1	5				76-78

SKOOLNR : 1-2
 LEERLINGNR : 3-5
 KAARTNR : 7 6

			HG	SG	LG	
Rekeningkunde	1	6				7-9
Huishoudkunde	1	7				10-12
Tegniese tekeninge	1	8				13-15
Musiek	1	9				16-18
Kuns	2	0				19-21
Ontwerp-kuns	2	1				22-24
Beeldhoukuns	2	2				25-27
Grafiese kuns	2	3				28-30
Kleding	2	4				31-33
Bedryfsekonomie	2	5				34-36
Handelsreg	2	6				37-39
Tik	2	7				40-42
Snelskrif	2	8				43-45
Houtwerk	2	9				46-48
Ander (Spesifiseer)						49-51

3.2 Jou gemiddelde skolastiese prestasie (%) gedurende die huidige jaar (1989) is :
 (skryf persentasie in blokkies)

52-53

3.3 Korrekte studiemetodes :

Is onbekend met wat dit presies behels

Is bekend met wat dit presies behels

Voel onseker daaroor

	1	
	2	
	3	54

3.4 Jou finale matriekeksamen :

Jy sien uit daarna

Jy is bang daarvoor

Jy staan onverskillig daarteenoor

	1	
	2	
	3	55

3.5 Tydens jou voorbereiding vir 'n eksamen leer jy hoofsaaklik :

- omdat jy graag goed wil presteer

- omdat jy bang is jy sal druipe

- bloot uit gewoonte

- dit laat jou koud

	1	
	2	
	3	
	4	56

3.6 Ter wille van wie wil jy die graagste skolasties presteer

Ouers

Onderwysers

Jouself

Ander (spesifiseer)

Nie van toepassing

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	57

3.7 Jy studeer volgens :

- 'n spesifieke studierooster

- die vak wat onmiddellik die meeste werk vereis

op 'n onbeplande basis

- dit waarvoor jy op die oomblik kans sien ...

	1	
	2	
	3	
	4	58

3.8 Hoeveel verskillende skole het jy tydens jou hoërskoolloopbaan bygewoon ? (Skryf die aantal skole in die blokkies)

		59-60
--	--	-------

3.9 Hoeveel skole het jy gedurende jou laerskoolloopbaan bygewoon ? (Skryf die aantal skole in die blokkies)

		61-62
--	--	-------

3.10 Redes vir skoolverwisseling

- Ouers het van werk verander
- Ouers is deur werk verplaas
- Dood of siekte van gesinslede
- As gevolg van probleme by skool
- Verandering van woongebied (binne dieselfde stad)
- Weggeneem as gevolg van staatsingryping (bv maatskaplike werkers)
- As gevolg van probleme met keuse van skoolvakke
- Ander (spesifiseer)
- Geen

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	
	6	
	7	
	8	
	9	

4. TOEKOMSBEPLANNING

4.1 Met jou huidige vakkeuse ten opsigte van verdere toekomsbeplanning is jy :

- Tevrede
- Ontevrede
- Gee nie om nie!

	1	
	2	
	3	

4.2 Met jou destydse keuse van skoolvakke
het jy die meeste leiding ontvang van :
(merk slegs een)

- jou onderwyser(s)
- jou ouers
- professionele kundiges (o.a. sielkundiges)
- geeneen nie

	1	
	2	
	3	
	4	65

4.3 Jou toekomstige beroep :

- Jy weet reeds wat jy graag wil word
- Jy is nog onseker oor jou toekomstige beroep ...
- Jy het nog nie daaraan gedink nie

	1	
	2	
	3	66

4.4 Wie het jou die meeste gehelp met die
keuse van 'n toekomstige beroep
(merk slegs een)

- Skool
- Ouers
- Sielkundige
- Instansies (bv universiteit/RGN ens)
- Self besluit
- Ander persone (spesifiseer)
- Nie van toepassing (nog nie besluit nie)

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	
	6	
	7	67

4.5 Indien jy verder gaan studeer gaan dit
wees by 'n :

- Universiteit
- Technikon
- Kollege (onderwysers/landbou ens)
- Indiensopleiding (bv in bank)
- Nie van toepassing

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	68

4.6 Onmiddellik na skoolverlating gaan jy :

Eers vir diensplig	1	
Eers studeer	2	
Werk	3	
Onseker	4	
Nie van toepassing (bv meisies)	5	69

4.7 Waarmee sal jy graag eendag wil werk ?
(merk slegs een)

Mense	1	
Diere	2	
Dinge (nie-lewend)	3	
Syfers	4	
Besigheid	5	
Ander (Spesifiseer)	6	70

4.8 Kies een van die volgende rigtings of
belangstellingsvelde wat die meeste op
jou van toepassing is :

Realisties (Boere/Vragmotorbestuurders/ens) ...	1	
Ondersoekend (Aptekers/Bioloog/Ingenieur/ Ouditeur/Programmeerder/ens)	2	
Kunstig (Musici/Kunstenaars/Akteurs/ens)	3	
Ondersteunend (Maatskaplike werkers/Onderwysers)	4	
Ondernemend (Verkoopspersoon/Verteenwoordigers/ Politici/Eiendomsagent/ens)	5	
Konvensioneel (Klerk/Bankklerk/Boekhouer/ Datatikster/ens)	6	71

5. HUISLIK

5.1 Is jou ouers

Eymekaar

Geskei

Dorlede (een of albei)

Verwyderd

Ander (Spesifiseer)

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	72

5.2 Woon jy gedurende die skoolkwartale :

By jou ouers

In 'n koshuis

Loseer privaat

Kinderhuis

Ander familie

Ander (Spesifiseer)

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	
	6	73

5.3 Is julle onderlinge gesinsverhoudings :

Baie ongelukkig

Ongelukkig

Gemiddeld

Gelukkig

Baie gelukkig

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	74

5.4 Is jou ouers se dissipline :

Baie onredelik (of ontegenoetkomend)

Onredelik

Gemiddeld

Redelik

Baie redelik (of tegemoetkomend)

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	75

5.5 Watter een eienskap beskrywe jou vader se opvoedingspatroon die beste ?

Oorbeskerming

Verwerping

Gebalanseerde liefdevolheid

Aggressiwiteit

Onbetrokkenheid

	1
	2
	3
	4
	5

76

5.6 Watter een eienskap beskryf jou moeder se opvoedingspatroon die beste ?

Oorbeskerming

Verwerping

Gebalanseerde liefdevolheid

Aggressiwiteit

Onbetrokkenheid

	1
	2
	3
	4
	5

77

5.7 Was die reëls wat jou ouers toegepas het :

Konsekwent

Inkonsekwent

Oormatig beperkend

Niksseggend (dus feitlik geen reëls nie)

	1
	2
	3
	4

78

5.8 Die een aspek wat gedurig die meeste konflik tussen jou en jou ouers veroorsaak:

Oormatige dissipline	1	
Gebrekkige dissipline	2	
Wisselvallige dissipline	3	
Geld	4	
Vriende	5	
Vryetydsbesteding	6	
Sport	7	
Akademie	8	
Politiek	9	
Godsdiens	10	
Ander (spesifiseer)	11	
Geen	12	79

15

SKOOLNR :

1-2

LEERLINGNR :

3-5

KAARTNR :

8

6

6. ALGEMENE SAKE EN HOUDING

6.1 Het jy tydens die primêre skool aan 'n bende behoort ?

Ja

1

Nee

2

7

6.2 Het jy op een of ander stadium die afgelope drie jaar aan 'n bende behoort ?

Ja

1

Nee

2

8

6.3 Het jy al dagga of ander dwelms gebruik ?

Ja

1

Nee

2

9

6.4 Het jy jou al vantevore met alkoholiese drank te buite gegaan ?

Ja

1

Nee

2

10

6.5 Het jy al probeer selfmoord pleeg ?

Ja

1

Nee

2

11

6.6 Is jy met jouself as persoon

Baie ontevrede

Ontevrede

Gemiddeld tevrede

Tevrede

Baie tevrede

1

2

3

4

5

12

6.7 Hoe ervaar jy jou eie emosionele aanpassing

Baie swak

Swak

Gemiddeld

Goed

Baie goed

1

2

3

4

5

13

6.8 By watter een spesifieke bron sou jy die
graagste inligting oor geslagsake
wou ontvang. By die

Skool

Ouerhuis

Kerk (Sondagskool/KJA)

Spesiale instansies (staatsklinieke)

Maats

Tydskrifte/boeke

Ander (Spesifiseer)

1

2

3

4

5

6

7

14

6.9 By watter een spesifieke bron het jy die meeste inligting oor geslagsake gekry ?

Skool	1	
Querhuis	2	
Kerk	3	
Spesiale instansies	4	
Maats	5	
Tydskrifte/Boeke	6	
Ander (Spesifieer)	7	15

6.10 Die hoogste vlak van sportbeoefening wat jy bereik het is :

Nasionale vlak (bv springbok)	1	
Provinsiale vlak	2	
Subunievvlak	3	
Skool se eerste span	4	
Laer vlak (2de span en laer)	5	
Geen sportbeoefening nie	6	16

6.11 Volgens jou liggaamsbou is jy

Oormassa	1	
Gemiddeld	2	
Ondermassa	3	17

6.12 Aan watter een aktiwiteit neem jy die graagste deel :

Sport	1	
Gesels	2	
Reis	3	
Stokperdjies	4	
Dans	5	
Lees	6	
Fliek	7	
TV	8	
Dagdroom	9	18

6.13 Het jy in die primêre skool RO (remediërende onderrig) vir lees-, spel- en/of wiskunde probleme ontvang ?

Ja	1	
Nee	2	19

6.14 Watter een eienskap beskryf jou gedragpatroon die beste wanneer jy gefrustreerd is :

Tree onverantwoordelik op	1	
Raak aggressief	2	
Ervaar gebrekkige sekuriteit	3	
Speel 'n martelaarsrol	4	
Onttrek sosiaal en dagdroom	5	
Verdiep jouself in studies of werk	6	
Speel of luister musiek	7	
Raak depressief	8	20

6.15 Wanneer behoort 'n persoon volgens jou mening 'n goeie kursus in huweliksvoorbereiding te deurloop

Op hoërskool
 Voor verlowing
 Tydens verlowing
 Na die huwelik

	1	
	2	
	3	
	4	21

6.16 Ervaar jy Blankes met 'n ander taal, kultuur en godsdiens as :

Bedreigend
 Onaanvaarbaar
 Neutraal
 Aanvaarbaar
 Totaal aanvaarbaar

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	22

6.17 Ervaar jy Swartes as :

Bedreigend
 Onaanvaarbaar
 Neutraal
 Aanvaarbaar
 Totaal aanvaarbaar

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	23

6.18 Ervaar jy Kleurlinge as :

Bedreigend
 Onaanvaarbaar
 Neutraal
 Aanvaarbaar
 Totaal aanvaarbaar

	1	
	2	
	3	
	4	
	5	24

20

6.19 Wat sal jou persoonlike houding wees indien jy op naskoolse vlak saam met Swartes moet studeer ?

Totaal onaanvaarbaar	1	
Onaanvaarbaar	2	
Neutraal	3	
Aanvaarbaar	4	
Totaal aanvaarbaar	5	25

6.20 Wat sal jou persoonlike houding wees indien jy op naskoolse vlak saam met Kleurlinge moet studeer ?

Totaal onaanvaarbaar	1	
Onaanvaarbaar	2	
Neutraal	3	
Aanvaarbaar	4	
Totaal onaanvaarbaar	5	26

6.21 Wat sal jou persoonlike houding wees indien jy eendag in jou werk 'n anderskleurige as kollega het ?

Totaal onaanvaarbaar	1	
Onaanvaarbaar	2	
Neutraal	3	
Aanvaarbaar	4	
Totaal aanvaarbaar	5	27

6.22 Hoe verkies jy om sosiaal te verkeer. (Merk slegs een)

Verkies om alleen te wees	1	
Verkies 'n klein groepie bestaande uit 2-3 mense	2	
Verkies 'n groot groep bymekaar	3	28

6.23 Met betrekking tot die teenoorgestelde
geslag het jy op die oomblik :
(Merk slegs een)

- 'n Vaste verhouding
- Vriende/Vriendinne met wie jy soms individueel
uitgaan
- Vriende/Vriendinne met wie jy soms in 'n
groep uitgaan
- Gaan nooit uit nie, maar sou graag wou
- Stel nie belang nie

	1
	2
	3
	4
	5

Maak asseblief seker dat jy alle vrae beantwoord het.
Baie dankie vir jou samewerking.
Alle sukses met jou matriekeksamen

--	--

